

Bölcészdoktori értekezés

Az óvodai környezetismereti foglalkozások
iskolaelőkészítő szerepe és ennek konzekvenciái
a pedagógusképzésben

M I H Á L Y   I S T V Á N N É

S z e g e d

1983

A témaválasztás indoklása:

- Napjainkban a tantervi, tartalmi korszerűsítés permanensen jelentkező feladata oktatásügyünknek minden szinten.

Két problémára vezethető ez vissza:

- egyrészt hazánkban, másrészt pedig a külföldön végbe-
menő gazdasági, társadalmi változásokra, fejlődésekre
és a tudományos-technikai forradalom hatására.
- Az elmúlt másfél évtized világossá tette, hogy az általános iskolának nyitottnak kell lenni az óvoda felé is.

1978 szeptemberében új tantervek bevezetését kezdték meg az általános iskolákban. Az első osztályos tanterv készítői már jobban figyelembe vették az óvodai nevelés programját, a nevelési és oktatási terv kidolgozásakor.

A nyitottság ténye tartalmi és módszertani tekintetben is vet fel problémákat.

Az egyik ilyen tartalmi problémakör a környezetismeret, illetve a környezetismeret mint tantárgy. Véleményünk szerint ez az egyik foglalkozási ág, amely az átmenet szempontjából a legfontosabb.

Különleges jelentőségét az adja meg, hogy ennek a tantárgynak az oktatása folytatódik az általános iskola ötödik osztályáig.

Ilyenformán permanens folyamatot jelent, amely összeköti az óvodát az iskolával.

Ezért elengedhetetlenül szükséges vizsgálni ebben a témában.

Nagyon fontos, hogy az általános iskola tudjon arról, hogy a 3-6 éves gyermekeknek milyen képzetek, fogalmai, ismeretei vannak a természeti és társadalmi témakörökben, és, hogy ezek milyen mélységűek.

- Az óvodai nevelésnek is ismernie kell az általános iskola tantervi követelményeit, hogy a zökkenőmentes átmenetet elősegíthesse.
- Ugyanakkor egyértelműen következik az elmondottakból az a tény is, hogy ebből konzekvenciái vannak az óvónők képzésnek is.

Meg kell ismertetni a tartalomhoz leghatékonyabban kapcsolódó módszereket a képzés terén. Fontos tudni, ~~hogy~~ hogyan lehet a legeredményesebben felkészíteni a környezetismereti képzésre a jelölteket.

Ezért választottuk disszertációnk témájául ezt a jelentős pedagógiai kérdést.

I. Problématörténet: A téma kritikai bemutatása

- A környezetismeret anyagának, témáinak változása az elmúlt 25 év alatt a "Nevelőmunka az óvodában" /1957/ c. kézikönyv bevezetésétől az Óvodai Nevelési Program /1971/ tapasztalatain át napjainkig.

Cél: Annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy milyen mértékben és milyen módon tükröződik a gyermeket körülvevő környezet változása, fejlődése az óvodai környezetismereti anyagban?

- Jól felkészít-e az óvoda az iskolára?
Biztosítja-e az óvodai környezetismereti program a zökkenőmentes átmenetet az általános iskolába?
- Hogyan lehetne hatékonyabbá tenni a pedagógusjelöltek környezetismereti oktatását?

II. A környezetismereti tantervek /programok/ összehasonlító elemzése

Óvodai Nevelési Program - Általános Iskolai Tanterv
/1-2. osztály/

Szemponatok az elemzéshez:

- Milyen az egymásraépültségük?
- Megfelelő-e az átmenet a környezetismereten belül az óvoda nagycsoportjából az első osztályba?
- Milyen következtetéseket állapíthatunk meg az elemzésből?
- A környezetismereti tartalom mélységének és terjedelmének vizsgálata 5-6 éves nagycsoportos óvodásoknál.
- Következtetések, tanulságok levonása.
- Az elsőosztályos tanítók beszámolója a gyermekek környezetismereti tudásáról.

III. A képzés korszerűsítése, a környezetismeret módszertanának helyzete és korszerűsítésének lehetőségei az óvónőképzőben

- A hallgatók felvétele szempontjából meritési körünk nem előnyös, mert hozzánk a gyengébb tanulmá-

nyi eredménnyel, alacsonyabb szintű képességekkel rendelkezők jelentkeznek.

- A felvételi vizsga ilyen tekintetben nem jelent szelekciót, mivel a jelöltek téves szemlélettel rendelkeznek az óvónőképzőben rájuk váró feladatokról.

Humán pályának tekintik az óvónői pályát és a követelményekről sem tájékozottak.

A felvételi vizsgarendszerünk egyoldaluan /magyar, történelem/ humán jellegű, a természettudományi ismeretekről érdemben nincs módunk tájékozódni.

- A környezetismeretnek az óvónőképzőben nincsen alapozó tárgya. A "Természetismeret" tantárgyat nem tartalmazza a tanterv.

A szakkollégiumok, tudományos diákkörök között jelenleg nem szerepelnek természettudományi jellegűek. /Noha a szarvasi óvónőképzőben a 10 évig tartó természettudományi diákköri tevékenység során beigazolódt, hogy alapozó szerepet is eredményesen töltött be./

Kivánatos lenne egy természetismereti szakkollégium megszervezése, így a hallgatók egy része magasabb szintű ismeretekhez, a meglévők megszilárdításához, jobb alkalmazási képességekhez juthatnának.

- A jelenlegi képzési formában a diplomázott óvónők sem készültek fel kellően a környezetismeret tartalmi problémáinak a megoldására.

Perspektívák, feladatok

- Az új rendszerű felvételi vizsga /6 tárgy/ feltehetően arra ösztönzi a jelentkezőket, hogy a természettudományokkal is foglalkozzanak.

A tantervi anyagon belül:

- a/ "Természetismeret" c. tantárgy bevezetése, amelynek tartalma részben megegyezne a tanítóképzőben tanított tantervi anyaggal.
- b/ Természetismereti szakkollégium szervezése.

IV. A disszertáció összegzése, várható felhasználása

- Javaslat az óvodai nevelési program korrekciójára.
- Adalék a folyamatos tanügyi reformhoz.
- Javaslatok az átmenet megkönnyítéséhez az óvodai és iskolai környezetismeret összehangolásával.
- Hozzájárulás az óvónőképzős hallgatók korszerű környezetismereti képzéséhez.

Módszerek

A környezetismereti tartalom mélységének és terjedelmének vizsgálata az 5-6 éves nagycsoportos óvodásoknál a következő módszerekkel:

1. Kikérdezés

Annak érdekében, hogy megfelelő reprezentatív átlagot kapjunk, különböző szociális körülmények között élő és különböző iskolai végzettségű szülők gyermekeit vizsgáljuk.

Megfelelő előmérés után, előkészítésünk és irá-

nyitásunk mellett hallgatók és óvónők végzik a kikérdezést, Csongrád, Békés, Heves és Szolnok megyében.

Várható létszám: 400 fő

A vizsgálat az óvodai oktatás hatékonyságának általános felmérésére szolgál.

Vizsgálandó a nagycsoport névsorban első tíz gyermek. A vizsgálatot feltétlenül egyénenként, a gyermekekkel kettesben kell lefolytatni.

A kérdéseket a nagycsoportos környezetismereti anyagból válogattuk össze, a természeti és a társadalmi témakörökből egyaránt.

A kérdéseket pontosan a megadott szöveg szerint kell feltenni /legfeljebb a bevezető szavakat változtatjuk: Hát azt tudod-e, hogy... Most azt mondd meg... Most egy érdekeset kérdezek.../

Ha a gyermek nem felel rögtön, semmiféle más segítség, magyarázat nem adható, minden ilyen elvenné a vizsgálat tudományos értékének hitelét.

Ha a gyermek nem felel, vagy azt mondja: "nem tudom", csak akkor biztassuk, ha az a benyomásunk, hogy bátortalanságból nem felel, vagy, hogy tudja, csak keresi a szót.

Ha hibásan felel, azt nem mondjuk meg neki, a feleletet "igen" vagy "jól van" szóval nyugtázzuk, időnként dicsérjük a gyermeket: "Jól van!", "Ügyes vagy!" stb. Ha a gyermek egy-egy kérdésre meglepő tájékozottan felel, megkérdezzük: "Honnan tudod?"

A gyermek feleletét szó szerint jegyezzük. Ha utólag kijavította feleletét, mindkét választ leírjuk.

2. A megfigyelés módszerét alkalmazzuk azokban a vizsgálatokban, amikor az általunk kiválasztott három témát nagycsoportos foglalkozásokon óvónői irányítással feldolgozzuk. A foglalkozásokról szelektív jegyzőkönyvet és képmagnó felvételt készítünk. Ezek is hozzájárulnak a sokoldalubb elemzéshez, értékeléshez.

A megfigyelésre és felvételre kijelölt három téma a következő:

- a/ Élő és élettelen
- b/ A folyadékok, a víz érzékelhető tulajdonságai
- c/ Az anyagok tulajdonságai

Az óvónők az általunk megadott és kidolgozott tervezet alapján vezetik le a foglalkozásokat. Azért ezt a három témát választottuk, mert szeretnénk, ha az új óvodai program követelményrendszerébe beépülhetnének.

Képmagnós felvételeket felhasználhatjuk a továbbképzéseken is.

3. Írásbeli beszámoló

Írásbeli beszámolót készítettünk elsőosztályos tanítókkal. Arra próbálunk választ kapni, hogy a vizsgálataink során megkérdezett pedagógusok szerint, a legtöbb tanévekben óvodákból jött első osztályos tanulóknál az iskolai környezetismereti oktatás milyen alapokra építhet?

I. Problématörténet: A téma kritikai bemutatása

- A környezetismeret anyagának, témáinak az elmúlt 25 év alatt a "Nevelőmunka az óvodában" /1957/ c. kézikönyv bevezetésétől az "Óvodai Nevelési Program" /1971/ tapasztalatain át napjainkig

Felszabadulás utáni óvodatörténetünk kiemelkedő eseménye az 1953-as óvodai törvény megszületése. Az 1953: III. tc. azért jelent korszakhatárt, minőségi változást a magyar óvodák életében, mert meggyőzően bizonyítja az óvoda - mint nevelő-oktató intézmény - társadalmi elismerésének fokozódását. A törvényben először olvashatjuk ilyen konkrét megfogalmazásban, hogy "az óvoda a Magyar Népköztársaság köznevelési rendszerének legalsóbbfoku intézménye, amelynek célja, hogy a 3-6 éves gyermekek fejlődését és nevelését minden irányban biztosítsa." /1/

Az óvodát tehát ez időtől kezdve a köznevelésünk szervezésének tekintették. A törvény másik nagy érdeme, hogy egyértelműen megfogalmazta az óvodai nevelés szocialista jellegének igényét, az óvoda iskola előkészítő funkcióját hangsúlyozta.

Az új óvodai törvény után nem sokkal megjelent az Oktatási Minisztérium Óvodai Osztályának egy igen figyelemreméltó kiadványa "Módszertani Levelek" címen. A Módszertani Levelek lényegében a törvény szellemének megfelelő módon elkészített óvodai tantervnek és egyben metodikai segédletnek tekinthető. Betartása valamennyi óvoda számára kötelező volt.

Már a Módszertani Levelek megjelenésével egyidejűleg felvetődött egy részletesebb óvónői kézikönyv igénye. Ennek előkészítő munkálatairól az Óvodai Nevelés /A Kisdnevelés és a Gyermeknevelés c. folyóiratok jogutódja/ rendszeres tájékoztatást adott.

Az Oktatási Minisztérium kikísérletezésére tíz óvodát jelölt ki. Négy évi munka után 1957 őszén megjelent a Nevelőmunka az óvodában c. kézikönyv, mely minden részletében kidolgozott irányítást, kötelező nevelési-oktatási tervet adott az óvodáknak.

"A kézikönyv egységesebbé tette és rendszerbe foglalta a magyar óvoda munkáját és ezzel - legalábbis elvben - megadta a biztosítékát annak, hogy az minden részletében a szocialista nevelést szolgálja." /2/

A kézikönyv bevezetőjéből azt is megtudjuk, hogy szerzői igyekeztek továbbvinni a magyar óvoda több mint száz éves hagyományait éppugy, mint a szocialista óvodapedagógia Szovjetunióbeli eredményeit.

A könyv fejezetei az óvodai élet egyes jelenségeiből kiindulva külön tárgyalják a nevelési-oktatási feladatokat. Mégis figyelemreméltó, hogy ez csupán elméleti elhatárolást jelent. A miniszterhelyettes felhívta a figyelmet a nevelés-oktatás szerves egységének megvalósítására. Hangsúlyozza a gondos tervezés, a tudatosság fontosságát. Az évi követelményeket - mivel azok a nevelési célokból kiindulva a gyermek testi és lelki sajátosságainak figyelembevételével fogalmazódtak meg - semmiként sem szabad tullepni.

Figyelemreméltó, a bevezető azon megállapítása, hogy a kézikönyv ismerete nem elegendő a benne foglaltak megvalósításához: "A nevelő önálló munkája nélkül nem valósíthatók meg azok a célok és feladatok, amelyeket a könyv kiűz. Mindebből úgy lesz élő, eleven valóság, ha az óvónő a kézikönyvben foglaltakat nem sémának tekinti, hanem a nevelési célokat, a gyermekek egyéni tulajdonságait, a gyermekcsoport fejlettségét szem előtt tartva a mindennapi életben alkotóan alkalmazza" /3/.

f A tárgyunk, történetében először a kézikönyvben szerepel környezetismeretként. Igaz, nem önállóan, hanem az anyanyelvvel párosítva. Ez a párosítás már csak azért sem volt a legszerencsésebb, mert az óvónőkben azt a helytelen felfogást erősítette, mintha az óvodás gyermekek anyanyelvi nevelése csupán a környezetismereti témakörök oktatásához kapcsolódó feladat volna. Mint ismeretes az anyanyelvi nevelés valamennyi óvodai foglalkozásnak éppugy feladata, mint az óvodai élet bármely más területének.

Az anyanyelvi nevelés környezetismeretre történő szűkítését már a feladatok megfogalmazása is erősítette, mert a kimondottan környezetismereti feladatokat egyetlen mondatban fogalmazta meg: "Az óvodai nevelés rendezze a gyermekek meglévő ismereteit, nyújtson nekik új ismereteket" /4/. Ezzel azonban az anyanyelvi nevelés feladatait nagy részletességgel, legalább hatszor annyi terjedelemben írták elő. Az év végi követelmények rögzítésénél még ennél is kedvezőtlenebb ez az arány az anyanyelv javára.

A foglalkozások anyagát három korcsoportra bontotta

le. Ezzel folytatta azt a helyes hagyományt, amelyet az 1860-as évek óta /Rapos József/ senki nem követett az óvónői vezérkönyvekben.

A kézikönyv az anyag korcsoportonkénti megadásánál nemcsak felsorolja az egyes témákat, mint ezt korábban tapasztalhattuk, hanem témakörönként rögzíti az egyes anyagrészek megismeréséhez kapcsolódó követelményekként a verbális, a vizuális és a manuális ismeretek, készségek szintjeit.

A fontosabb foglalkozási anyagok bővülő tartalommal valamennyi korcsoportban megismétlődnek azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a lényegesebb ismeretek elmélyüljenek, maradandóbbak lehessenek.

A nagycsoportban feldolgozandó témakörök a következők:

1. Állatok és növények

egyéb állatok	házi- állatok	vad- állatok	mada- rak	zöldség- félék	virá- gok	gyümöl- csök
------------------	------------------	-----------------	--------------	-------------------	--------------	-----------------

2. Évszakok

3. Egészségünk védelme

4. Óvodáink

5. Otthonunk

6. Az óvoda környéke

7. A felnőttek munkája

8. Városunk, falunk főbb nevezetességei

9. Színek, izek

A kevésbé lényeges, vagy a gyermek számára köny-

nyebben megtanulható témák csak egy-egy korcsoportban kerülnek sorra.

A kis csoporttól a nagycsoportig az ismeretkörök bővülése mindenképpen arányosnak mondható. Az 1957-es kézikönyv anyagfelosztásának figyelemreméltó vonása, hogy tekintetbe vette a környező valóság változásait.

Igy pl. a közlekedés témakörével sokkal részletesebben foglalkozik, mint századunk egyéb óvodai vezérkönyvei.

Az is pozitívuma, hogy a természettudományi anyagrészek- és a követelmények egyértelműen a materialista világkép megalapozását szorgalmazták.

Az anyagfelosztás fogyatékosága viszont az, hogy olyan ismeretkörök is helyet kaptak, amelyek elsajátítása környezetismereti foglalkozásokon tuli időben is kiválóan megoldható. Így pl. a csoportszoba, a játékok, a jelek, az óvodai élet egyes szabályai, az óvoda dolgozói, naposi munka, testünk részei, a színek.

A kézikönyv környezetismereti része minden eddiginél bővebb terjedelemben foglalkozik az anyag feldolgozásának módszerével is.

A környezetismeret és az anyanyelv összekapcsolásából következően a beszélgetés, de főként az elbeszélés /külön a gyermeki elbeszélés/ módszerének a kelletténél jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. A jó kérdés követelményeit helyesen vázolják fel. Az elbeszélés módszerénél a leírt tudnivalók általában megegyeznek a módszer hagyományaival. Egyetlen ponton van csupán dicséretes kivétel: méghozzá abban, hogy az elbeszélés anyaga

nem lehet a való élet eseményeivel ellentmondásban.

A didaktikus játék# mint környezetismereti módszer, ujszerűként hat, az 1957-es kézikönyvben. A szerzők így írják körül: "A didaktikus játék szabályokhoz kötött. Játékos jellegénél fogva alkalmas mind az új ismeretek közlésére, mind az ismeretek rendszerezésére"/5/.

A didaktikus játék csak abban az esetben lehetett eredményes, ha helyes aránnyal szerepelt az oktatás módszerei között, s nem csökkentette a helyszini, tényleges tapasztalatszerzés lehetőségeit.

A beszélgetés, elbeszélés, didaktikus játék mellett negyedik módszerként a képolvasás szerepel. A képolvasás pozitív jelentőségét korábban már elmondtuk. Alkalmazásánál a kézikönyv tanácsokat ad fokozatos bevezetéséhez. Rámutat azokra a különbségekre, amelyeket az egyes korcsoportokban a képolvasás helyes vezetéséhez föltétlen figyelembe kell venni. Leírja a képek pedagógiai és esztétikai követelményeit is.

A kézikönyv fogyatékosága viszont, hogy a szemléltetés módszerét csupán a képolvasásra szűkíti. Ez azért hiba, mert a környezetismereti szemléltetés legizgalmasabb, legmaradandóbb benyomást keltő lehetőségei éppen azok, amelyeknek tárgyai a valóság jelenségei, a természetes környezet.

További negatívum, hogy a gyermeki cselekedtetést csupán a didaktikus játékokra szűkítették: jóllehet az objektív valóság gyermeki szintű megismertetése elképzelhetetlen az óvodások manipulatív ismeretszerzésétől.

A kézikönyv értékei fokozódtak volna, azáltal, ha a vázlatkészítés elemi követelményeit is rögzítették volna.

Az 1957-es "Nevelősmunka az óvodában" c. kézikönyv elemzését összefoglalva megállapíthatjuk:

1. A környezetismeret történetében azért figyelemreméltó, mert szintetizálta mindazokat az eredményeket, amelyeket a materialista óvodai környezetismereti törekvések, vizsgálatok, kísérletek a felszabadulást követő években felszínre hoztak. Ezáltal valamennyi óvodában hatékonyan segítette elő a szocialista óvodapedagógia környezetismereti koncepciójának egyértelmű térhódítását.
2. A környezetismereti foglalkozások feladatait, követelményeit és anyagát három korcsoportra bontva, kellő konkrétsággal segítette az óvónők tervező munkáját, eredményeként tudatosabbá válhatott az óvónő nevelő-oktató munkája.
3. Módszerekre vonatkozó tanácsaiban még sok a konzervatív elem. /Ujabb, materialista tartalom, de régi metodus!/. A módszerek kombinációjára, a szó-, a kép által a 3-6 éves gyermek életkori sajátosságaira nem épített a kívánt módon.

Az óvodai környezetismeret oktatás hazai fejlődésére az Oktatási Minisztérium Óvodai Osztálya az új kézikönyv és az Óvodai Nevelés mellett 1959 után kétségtelenül jelentős hatást gyakorolt az a tény is, hogy az óvónőképzés felsőfokúvá vált. Az átszervezett és négyre csökkentett főiskola jellegű intézmények hatása az óvodapedagógia - így a módszertanok - fejlődésére kétségbevonhatatlan.

A képzők az óvodapedagógia tudományának műhelyeivé váltak, tudományos munkájuk eredményeit 1963-tól folyamatosan publikálták. A tényleges kutatási eredményeket elsősorban oktató-nevelőmunkájukban kamatoztatták. Így a hatásuk az évente végzők révén közvetlenül is érvényesült az óvodák gyakorlati munkájában.

1965-ben az óvónőképzős környezetismeret módszertan oktatásában is minőségi változást jelentett, a kecskeméti képző tanárának környezetismereti szakmódszertan könyve.

A könyv úttörő jelentőségű, hiszen a magyar óvodai pedagógusképzésben eddig ilyen terjedelemben még senki sem foglalkozott tantárgypedagógiáinkkal.

Tartalmi vonatkozásban is figyelemreméltó. A kézikönyv feladatainak óvónői megoldásához nyújt hasznos segítséget. Egyfelől szervesen kapcsolódik a kézikönyvben foglalt előírásokhoz, másfelől tovább viszi az ott csak vázlatosan, tömören megfogalmazott gondolatokat. Az alábbi területeken, lényegében kompenzálja a kézikönyv szűkszavúságából adódó fogyatékosságait:

1. Az anyag évi elrendezéséhez, ütemezéséhez jól felhasználható ötleteket ad.
2. Megadja a környezetismereti foglalkozásokon alkalmazható módszerek helyes realizálásának kritériumait.
3. Az oktatás eszközeit szinte a teljesség igényével sorolja fel. Javaslatokat ad az eszközkészítés "házi" lehetőségeire is.
4. A vázlatkészítésre vonatkozó tanácsaival és vázlatmin-táival segíti, hogy az óvónőjelöltek- és az óvónők ered-

ményesebben készülhessenek foglalkozásaikra.

Ugyancsak 1965-ben jelent meg az első olyan környezetismeretmódszertani szakcikk, amely mindenképpen megfelel a tudományosság legszigorubb követelményeinek is.

Iványi Gergely tanulmánya messze előremutató, hiszen olyan gondolatsort bont ki benne, amely már a kézikönyvet később felváltó új óvodai tantervszerű dokumentum környezetismereti fejezetének lényegét jelenti.

Ezek:

- A megismertetendő jelenségek emocionális és esztétikai megközelítése a gondolkodásra nevelés intenzív szorgalmazásával.
- A dialektikus látásmódra és az életszerűségekre nevelés fontosságának megfogalmazása.
- A szó, a kép és a cselekvés kapcsolatának hangsúlyozása a környezetismereti oktatásban.

S ez nem véletlen, hiszen a kézikönyv környezetismereti fejezetének éppen azok a legsebezhetőbb pontjai. A tanulmány az óvodai példák szakszerű elemzése után - a fentiekkel összhangzásban - megfogalmazza a környezetismereti oktatás legfontosabb feladatait:

1. Színes, plasztikus képet adjon az óvodásoknak a természeti és a társadalmi jelenségeiről.
2. A jelenségek megközelítésében, az érdeklődés felkeltésében és a gondolkodási folyamatok megindításában határozottabban kell támaszkodni az óvodás gyermekek érzelmi beállítottságára.
3. Törekedjünk arra, hogy a világ minél több jelenségével

hozzuk őket természetes, érzékszerveiket ingerlő közelségbe.

4. Az analízist, a részletek megfigyeltetését és elemzését előzze meg a dolgok egészének, a szemügyre vett jelen-ség és környezete összefüggésének szemlélete.

Megállapításainak helyességét nemcsak ismeretelméleti, pedagógiai, hanem pszichológiai aspektusból is indokolja.

A hatvanas évek környezetismereti gyakorlatában még mindig fellelhető módszertani egyoldalúságot helytelenítve megállapítja:

"Módszertanunkban meg kell szüntetnünk az egyoldalú, verbális módszert, sokkal differenciáltabban kell alkalmazkodnunk az életkori sajátosságokhoz; társítanunk kell a szóbeli ismeretszerzést a valóság tényeinek eleven szemléletével és az ismeretek megbízhatóságát biztosító és ellenőrző gyakorlati cselekvéssel" /6/.

Az óvodai környezetismeret új programjának megszületéséhez, illetve az előmunkálatok megindításához Iványi Gergely nagyobb lélegzetű írása mellett még jónéhány más tanulmány, könyv megjelenése is hozzájárult. A legfontosabakat érdemes röviden bemutatnunk.

Az óvodáskorú gyermekek ismeretszintjének reprezentatív felvázolásával Herman Alice teremtette meg azokat az alapokat, amelynek segítségével pontosabban lehetett körülhatárolni az új óvodai program környezetismereti anyagának témaköreit.

A környezetismereti oktatásban a kerti munka és a növényápolás lehetőségeit - mint a személyiségfejlesztés fon-

tos szféráját - a Tanulmányok az Óvodai munkára nevelésről c. tanulmánykötetet szerzői hozták új megvilágításba.

1956-ban az Országos Pedagógiai Intézet gondozásában megjelent az Esztétikai nevelés az óvodában c. tanulmánykötet, mely a környezetismeret természetismereti témaköreit sajátos megközelítésben tárta fel.

Az említett új eredményekkel egyidejűleg az OPI Óvodai Tanszékének irányításával megindultak azok a széleskörű vizsgálatok, kísérletek, melyek befejeződésével 1971-ben megjelent "Az óvodai nevelés programja".

A program környezetismereti fejezetét a következőképpen értékelhetjük:

Legnagyobb érdeme, hogy igazodott a környezetismeret-oktatás új törekvéseihez, melyek mind keleten, mind nyugaton tapasztalhatók.

Központi gondolata, hogy a gyermekek érdeklődésére építve maximálisan törekedni kell az aktivitás elvének érvényesítésére. Nem az ismeretek halmozása a fontos, sokkal inkább az ismeretek alkalmazásának képességét, a gondolkodást kell fejlesztenie a tárgyunknak." A gyermekek állandó aktivizálására kell törekednünk. E célból alkalmazzon az óvónő olyan oktatási eszközöket, amelyekkel minden gyermek egyidejűleg cselekedhet, feladatokat oldhat meg." /7/

Az óvodáskorú gyermekek pszichikus sajátosságait figyelembe véve az eredményesebb ismeretszerzés és alkalmazás érdekében az oktatás módszereiben a szó és a kép, és a cselekvés kapcsolatának kell érvényesülnie.

"A foglalkozásokon mindig legyen jelen a téma tárgya, a

szót állandóan kapcsoljuk össze a szemlélettel és a cselekvéssel"/8/.

A gyermeki élmények hangsúlyozásának megfelelően a program arra buzdítja az óvónőket, hogy a foglalkozások többségét természetes környezetben tartsák. Így az életre nevelést, az életre való felkészítést sokkal eredményesebben lehet végezni, mint a korábbi óvodai dokumentumok megvalósítása esetén bármikor.

"A foglalkozások anyagának nagy része a természetben történő tapasztalatszerzésre épül, ezért hetenként egy, esetleg két foglalkozás is a szabadban zajlik." /9/

Az óvodai nevelés programjának környezetismereti fejezete nagymértékben épített az óvónő önállóságára, mint az anyag kiválasztásában, mind ütemezésében, mind a módszerek és az eszközök használatában. Ezért látszólag kevésnek tűnnek ezirányú tanácsai.

Az óvónőjelöltek környezetismeretmódszertani felkészítése már 1970-től az új program szellemében történt. Ebben a folyamatban kétségtelen segítséget jelentett az a tény, hogy 1973-ban megjelent "A környezetismeret oktatás módszertana" c. jegyzet, amelyet 1974-ben szakközépiskolai tankönyvként is bevezettek.

A tankönyv azt a feladatát, hogy az óvónőjelölteket előkészítse a környezetismereti foglalkozások eredményes vezetésére, alapjában véve betölti. Ezt igazolja az a tény is, hogy kedvező belföldi visszhangja után 1977-ben japán nyelven is megjelentették.

Az óvodai nevelés legújabb programja tehát a megjele-

nése óta napvilágot látott segédanyagokkal egyetemben alapvetően helyesen tölti be a környezetismeret oktatás feladatkomplexumát. Hozzájárul a természet és a társadalom gyermeki szintű megismertetéséhez; segíti a gyermekeket abban, hogy koruknak megfelelően biztonságosan igazodjanak el változó világukban.

A tárgyilagossághoz azonban hozzátartozik, hogy szójunk fogyatékoságairól is:

1. Keveset foglalkozik a technikai nevelés körébe vágó témakörökkel, jóllehet a tudományos technikai forradalom korának óvodásai nem kis mértékben érdeklődnek ebben az irányban.

- Még mindig - erősen kísért a múlt - sokat foglalkoznak olyan témakörökkel, amelyeket a gyermekek mindennapi tevékenységük, illetve más foglalkozási tárgyak során szépen elsajátítanak. Így pl. a család, a testünk és az érzékszerveink, a színek, jelek, nevek stb.

- Nem szerepel a programban az élettelen természettel való ismerkedés, holott ez az első osztályos tantervi követelményekben fontos helyet foglal el.

II. A környezetismereti tantervek, programok összehasonlító elemzése

Az általános iskolai tantervmódosítás időszakában az iskoláskor előtti nevelés, tanítás világviszonylatban és hazai vonatkozásban egyaránt a pedagógiai érdeklődés egyik aktuális, központi kérdésévé vált. Az iskolai feladatokat

nem lehet megoldani az óvodai nevelés nélkül.

Az iskolaelőkészítés az óvoda keretein belül egyre jobban felerősödik, új vonásokkal gazdagodik. "Az iskolaelőkészítés fogalmában benne rejlik a prevencióra törekvés, vagyis az, hogy ne az iskoláskor elérésekor, hanem már előbb kezdődjék meg az iskolai kudarc megelőzése megfelelő preventív fejlesztés segítségével." /10/

Mindez nagyobb tervszerűséget, céltudatosságot, differenciált munkát követel, igényel az óvodapedagógiától.

Az új iskolai tanterv eddig soha nem tapasztalt nagy aláhuzottsággal kíván az óvodára építeni, mégpedig azon a területen, ahol alig volt érintkezésünk, és ez a terület a nevelésközpontuság. P

Nevelésközpontuságra törekszik tehát az iskola is, még az oktatás területén is.

* Az aktualitásból eredően szükséges megvizsgálni, hogy hogyan illeszkedik óvodai nevelési programunkhoz az új iskolai nevelési-oktatási terv.

Jó érzés és megnyugtató a tanterv alapelveinél az óvodával megegyező koncepciókat, a ráépülést látni.

A jövőben nemcsak az óvodai oktatást, hanem az iskolait is az jellemzi, hogy a művelődési anyag funkciója "a nevelési célnak való alárendeltségből folyik, hogy a művelődési anyag feldolgozásában, elsajátításában mindenkor a nevelési célt kell szem előtt tartanunk." /11/ Egyrészt tehát a szaktárgyi munkát alá kell rendelni az egésznek, másrészt ki kell emelni azokat a szaktárgyi feladatokat, amelyek az összefüggő egészhez, végső soron a személyiség-

neveléshez vezetnek.

Az iskolai tantervben három csomópont emelkedik ki:

1. Társadalomtudományi /Anyanyelv, idegen nyelv, történelem, állampolgári ismeretek, közvetlen és távolabbi környezettel foglalkozó tárgyak/
2. Természettudományi-technikai /Természettudományi tárgyak, technikai tárgyak, matematika/
3. Esztétikai, vizuális, zenei, testi fejlesztéssel kapcsolatos blokk.

A három terület megközelítőleg egyenlő arányban alkotja az általános iskola művelődési anyagát.

Ha megnézzük az Óvodai Nevelés Programját, akkor jó egybevágást láthatunk az általános iskolai tantervvel, természetesen figyelembe véve a sajátosságokat.

A társadalomtudományi blokkhoz az anyanyelvi nevelés, a környezetismeret egy része, a mese-vers tartozhat; a természettudomány-technikai részhez a matematika, környezetismeret; a harmadik csoporthoz pedig az esztétikai, a testi nevelést szolgáló ábrázolás és kézimunka, az énekzene, a mese-vers egy része, valamint a testnevelés tartozik. /Természetesen óvodában az oktatás mellett még erőteljesebb szerepet játszik a játék és a munka, a maga sokoldalú ismeretközlő, fejlesztő, nevelő hatásával.

Az óvodai program felépítése a következő: célok, foglalkozások anyaga; év végére elérendő általános követelményszint; utmutatás a követelmények eléréséhez, illetve a foglalkozások megszervezéséhez.

"Az óvodai nevelés célja és feladatai" fejezetben fogalmazódik meg a társadalmi követelmény a szocialista magyar óvoda, az óvodai nevelés jellemző és elvárható legfőbb vonásairól. /Hol a helye az óvodai pedagógiai munkának az egységes szocialista nevelési rendszerben? Mi a szerepe és hatóköre a társadalmi hatásrendszerben - kapcsolata a családdal, mint a másik nevelési szintérrel? Rögzíti-e fejezet a nevelés szociális és pedagógiai nézőpontjait, megadva a pedagógiai munka legfőbb irányát, a személyiségfejlesztés perspektíváját, a neveltség konkrét fokát, szintjét, ahová el kell jutni./

Az óvodai program a nevelés célját és feladatait a gyermek sokoldalú, harmónikus fejlődésének elősegítésében, az iskolai nevelés előkészítésében, a közösségi élet kibontakoztatásában, a közösségi tudat megalapozásában, a környezet megismerése során a gyermeki aktivitás, érdeklődés felkeltésében, ébrentartásában, a fegyelem megteremtésében látja. Az oktatásban, az ismeretszerzés folyamatában is a nevelési feladatok megoldását tartja elsődlegesnek. Erre épít a tanterv, amelynek fő jellemvonása a programhoz hasonlóan - a nevelésközpontuság.

Részletesen és körültekintően foglalkozik a nevelési célokkal és feladatokkal, ötvözi a dialektikus materialista világnézeti, a proletár internacionalizmusra, a szocialista hazaszeretetre, valamint az érzelmi, esztétikai, technikai, testi, a munkára nevelés tennivalóit.

"Az általános iskolai Nevelés és Oktatás Terve" a miniszteri utasításon túl

- az általános iskolai nevelés és oktatás alapelveit,
- az óvodai óraterveket és a tantárgyak tanterveit,
- valamint a tanítási órán és az iskolán kívül folyó nevelés tervét tartalmazza.

1. Az "Alapelvek az általános iskola nevelő és oktató munkájához" fejezetben fogalmazódik meg az általános iskola célja, ahol hangsúlyos az alapműveltség-nyújtás, a világnézet és erkölcs alakítása, a politechnikai műveltség megalapozása, az esztétikai és testi neveltség kifejlesztése.

"Az általános iskola szerepe, feladata" részben ezt olvashatjuk: "A fejlett szocialista társadalom építésének, a kulturális nevelőmunka erősítésének követelményei kiszéleltetik az általános iskola alapozó szerepét. Olyan szocialista nevelőiskolára van szükség, amelynek feladata az egész személyiség - az értelem, az érzelem, a fizikum, a jellem - harmonikus és differenciált fejlesztése. Az iskola átfogja, befolyásolja a fiatalok egész élettevékenységét: a tanulást, a közösségi-közéleti, a munka- és szabadidőtevékenységet egyaránt." /12/

Az alapozó jelleg, az esélyegyenlőség megteremtésének kívánalma szükségszerűen igényli az iskolától "támaszkodjon az iskolát megelőző nevelés - a család, az óvoda, az iskolára előkészítő foglalkozások - eredményeire; az általános iskolai nevelés tartalmában, légkörében és módszereiben legyen szerves és zökkenőmentes folytatása az is-

kolát megelőző intézményes - óvodai - nevelésnek." /13/

A fő feladatok /értelmi, világnézeti, erkölcsi, politikai, közösségi; politechnikai, esztétikai, egészséges életre nevelés/ ismertetése után "A pedagógiai tevékenység általános elvei" résznél örömmel vehetjük számba "az iskola nyitottsága", az "iskolai élet demokratizmusa", a "tevékenység", "önállóság", "motiválás" stb. elveket.

Méltó helyet biztosít a program az új szerephez jutó pedagógusnak, akitől korszerű szemléletet, tudatosabb munkát igényel a végrehajtás.

Megfogalmazódik e programban az is, hogy az általános iskolát végzett tanulók iránt a társadalom milyen követelményeket támaszt értelmi, erkölcsi-politikai fejlettség, meggyőződés, hazafiság, a családi és egyéni élet, az esztétikai izlés, egészséges élet vonatkozásában.

Izgalmas, sok vonatkozásban új elképzelések fogalmazódtak meg "A különböző nevelési tényezők szerepe a nevelési cél elérésében és az iskola koordináló tevékenysége" c. fejezetben.

Amellett, hogy szervezettebben együtt kell működni az iskolának az uttörőmozgalommal, a családdal, az üzemekkel, közművelődési intézményekkel és más iskolán kívüli nevelési tényezővel, az iskolán belül van szükség az együttes, egységes ráhatás megszervezésére. Sajátos szerepük van itt a napközi otthonoknak is.

"A tanítási órán és iskolán kívüli nevelés terve" pontosan megszabja az iskolavezetés, az osztálytanító, osztályfőnök, szaktanár, napköziotthon, uttörőmozgalom, csa-

lád, üzem, közművelődés feladatait.

Az általános iskolai tantervi dokumentum együttesnek továbbra is kiemelkedő része az egyes tantárgyak tantervei. Ezek felépítése a következő: cél és feladatok, tananyag; az évi órakeret felosztása; követelmények; módszertani alapelvek. Szoros egységben vannak az órákon folyó nevelés terveivel.

A dokumentumnak ezek a részei is jól példázzák, hogy ma már "a tantervben nem egyszerűen tananyagot kell tervezni, hanem magát az oktatási folyamatot." /14/

Folytatva az óvodai program és az általános iskolai tanterv összehasonlítását megállapíthatjuk, hogy az óvodai program hangsúlyozza a differenciált munka lehetőségeinek mind teljesebb kiaknázását annak érdekében, hogy minden gyermek önmaga lehetőségeihez képest egyenletesen fejlőd-
jék, a gyengébbek zárkózzanak fel a jobbakhoz.

Ezzel a törekvéssel összhangban a tanterv eredményes végrehajtásából fakadó fő tennivalók az alapismeretek átadása, az alapkészségek fejlesztése során a gyermekek képességeinek mind teljesebb kibontakoztatása, a tanulók közötti színvonal különbségek csökkentése, lehető kiegyenlítése. A különböző képességek fejlesztésének alapvető célja: a tanulók váljanak alkalmassá önképzésre, önművelődésre.

Az óvodai program az egyes foglalkozási formák után korcsoportonként írja elő a követelményeket.

A tanterv az egyes osztályok valamennyi tárgyára vonatkoztatva tartalmazza ezeket.

Az óvodai programban az év végére elérendő általános követelményszint megállapítását, ennek elérését, a munka megszervezését szolgáló útmutatás követi.

A tanterv valamennyi tantárgy vonatkozásában módszertani alapelveket ad.

Ezek jelentős része azonos vagy rokon az óvodai nevelőmunkához ajánlott elvekkel: a tanulók meglévő ismereteire építés; tevékenykedtetés; beszélgetés; társas beszéd; egyéni kezdeményezés; manipuláció; az eszközök és ismerethordozók alkalmazása; bábozás; gyűjtőmunka; játékoság; alkotás lehetőségének a megteremtése.

A két koncepció lényegében azonos.

Az óvodai modell tehát nem korszerűtlen. Más intézményes nevelés, oktatás is egyre határozottabban vallja, hogy az ismeret, jártasság, készség, képesség nemcsak a hagyományos órán, hanem sok más helyen, sokféle tevékenységben, az oktatáson kívüli játékban, sportban, munkában alakul.

A korszerű tanterv, nevelési tervek megalkotása világsszerte központi kérdés: "Minden figyelmünket... a tervezésre s a tervezés segítésére szolgáló kutatások támogatására kell koncentrálnunk - írja Jerome S. Bruner, neves amerikai pszichológus." /15/

A tananyag és a nevelés megtervezése, módszeres feldolgozása az érdeklődés középpontjába került. Mit tanítunk, mikor, hogyan?

A "mit?" és a "hogyan?" kérdését Bruner szélsőséges felfogásban így látja:

"Bármely tantárgy alapjait bármely életkorban bármi-

/16/

kor lehet valamilyen formában tanítani." Meghökkenítő ez a kijelentés, de bizonyos megszorításokkal igaz.

Az idézett vélemény is megerősít abban, hogy igenis lehet, kell óvodában matematikát, a természettudományok, társadalomtudományok alapjait és irodalmat tanítani, elsősorban az intuitív és a cselekvéses birtokbavétellel, természetesen a logikai, lépésről-lépésre történő tanulásnak is helyet kell biztosítani. Az is igaz, hogy a tantervnek újra és újra vissza kell térni az alapvető ismeretekre, az óvodában és az iskolában egyaránt.

A megszorítást nekünk főleg ott kell alkalmazni - a "minden megtanitható"-val szemben, hogy megtanitható ugyan, de megéri-e?

Nekünk nem szabad válogatás nélkül vállunkra venni - az egyébként társadalmi^m értékekben jogos - ismeretnyújtó feladatokat, melyek ártóan dagasztják az óvoda szervezett tanítási formáit. Természetesen lépést kell tartani a fejlődő tudományokkal, technikával, éppen ezért nem térhetünk ki a KRESZ, a környezetvédelem, stb. oktatása elől sem, de a tulzásoktól óvakodnunk kell.

Az óvodai nevelés terve alapvetően megfelel az általános tantervi /nevelési tervi/ követelményeknek. Nagy és lényeges kérdésekre, alapelvekre épülve szabja meg a célokat, feladatokat, az életkornak megfelelő tevékenységi formákat, a követelményeket, szintereket. Ennek ellenére szükségesnek látjuk az egyes foglalkozási ágak, /például környezetismeret/ anyagának, követelményrendszerének felülvizsgálását, mégpedig azért, hogy világosan lássuk, hogy

megfelelően biztosítja-e az óvodai környezetismereti program a zökkenőmentes átmenetet az általános iskolában? Elég korszerűek-e a feldolgozandó témák? Szükség van-e korrigálásra, módosításra?

Környezetismereti foglalkozás - környezetismeret

Az új általános iskolai tanterv bevezetésével a tárgynál - mely megszervezésében mindkét intézménytípusban - az óvodai kiscsoporttól az általános iskola 5. osztályáig bezáróan egységes koncepcióval, egymásra épülő, magasabb szinten ismétlődő feladatrendszerrel, módszertani megegyezéssel történik a tanítás, a nevelés.

A környezetismeret feladata, hogy a gyermekek a természeti és a társadalmi környezetükben tapasztalatokat, ismereteket szerezzenek a biztonságos eligazodáshoz. Tulajdonképpen ez a foglalkozási ág átfogja egész életüket, ki sugárzik minden tevékenységükre, az értelmi erők fejlődésére, az érzelmi, erkölcsi viszonyok alakulására.

E tárgy alkalmas leginkább arra, hogy a később kialakuló világnézethez megfelelő alapot rakjunk az anyagi világ hű megismertetésével, a jelenségek változásainak megmutatásával, az aktív beavatkozás lehetőségének aláhúzásával.

Az óvodai és iskolai pedagógusnak figyelembe kell venni, hogy a környezettel való ismerkedés:

- az érdeklődésen alapuljon;
- mindig megfigyeléssel párosuljon;
- aktivitást váltson ki;
- hasson az értelmi erők fejlődésére, a szókincs gyarapítására.

Mindez nagyfoku tantárgykoncentrációt kíván. Igen gyakran minden más foglalkozást környezetismeret-centrikussá kell tenni. A környezetismeret még az élményeket is összefogja /például: őszi séta/. A környezetismerethez igen jól kapcsolhatjuk az irodalmat, ábrázolást, éneket is. /Például az őszi gyümölcsöt tudjuk rajzolni, festeni, mintázni, tudunk róla éneket. "Ettem szőlőt...", vagy irodalmi anyagként megtaníthatjuk a "Piros alma" című verset, elmondhatunk a szüretéről egy elbeszélést, stb./

Az óvodai környezetismereti program és a tanterv részletes, összehasonlító elemzése rávilágíthat az azonos és eltérő jegyekre, pozitívumokra, hiányosságokra.

Az Óvodai Nevelés Programja a környező valóság megismerése és a környezethez fűződő helyes kapcsolat kialakítása érdekében megvalósítandó célokat és feladatokat az alábbiakban fogalmazza meg:

- a gyermekek aktívan, érdeklődéssel vegyenek részt környezetük megismerésében;
- legyenek képesek a felfedezésre, a feladatok önálló megoldására, a majdani iskolai tanulásra;
- igényeljék az esztétikai vonatkozású tevékenységeket, az esztétikus környezetet;
- gondolataikat, érzelmeiket érthetően fejezzék ki;
- az óvónő keltse fel a gyermekek érdeklődését, kíváncsiságát, megismerő vágyát;
- fejlessze a megfigyelőképességet, az emlékezetet, képzeletet, formálja, fejlessze a gondolkodást;
- éljék át a cselekvés és megismerés örömét;

- tegye képessé a gyermekeket egyszerűbb összefüggések felfogására, elemi általánosításokra, következtetésekre.

A környezetismeret tanításának tantervi célmeghatározása leegyszerűsítve a következő:

- a tanulók a szocialista társadalom igényeinek és életkoruknak megfelelő szinten tájékozódni tudjanak a természeti és a társadalmi környezetben;
- ismerkedjenek meg elemi fokon a kutató módszerekkel;
- vizsgálódjanak önállóan; szerezzenek közvetlen tapasztalatokat, bővíthető, tudományosan igazolt ismereteket a természeti és a társadalmi valóságról;
- járuljon hozzá a tantárgy a tanulók reális, dialektikus, materialista világképének kialakításához, személyiségük fejlődéséhez, a környezet tanulmányozásához és a munkához szükséges készségek kibontakoztatásához, a helyes magatartás kialakításához, a hazaszeretet fejlesztéséhez, más népek megbecsüléséhez;
- alapozza meg a ráépülő tantárgyak eredményes tanulmányozását.

A célkitűzésekből adódó szerteágazó feladatokat a tanterv így rendszerezi:

A természeti és társadalmi környezetben való tájékozódás tanítása

- a/ fejlessze a gyermekeket speciális ismeretszerzési módokkal;

b/ fejlessze a gyermekek jártasságait, készségeit, képességeit.

41

Az erkölcsi, politikai, közösségi nevelés

Az esztétikai nevelés

A testi nevelés

Az óvodai programban és a tantervben megfogalmazott célok és az ezekből következő feladatok, mint látjuk, számos hasonló vagy azonos vonást tartalmaznak.

Ugyanerre a következtetésre jutunk, ha összehasonlítjuk az óvodai nagycsoport és az első, második osztály tantervi anyagát. Az Óvodai Nevelés Programja és a Tanterv is két nagy témakörre bontja a környezetismereti anyagot: természeti és társadalmi témakörökre. Az anyag elrendezésében érvényesül a linearitás és a koncentrikusság.

Az anyag lineáris felépítése az óvoda nagycsoportjában.

a/ Természeti témakörök:

- a legismertebb növények, zöldségfélék, gyümölcsök gondozása;
- a legfontosabb ház körüli és vadon élő állatok életmódja, haszna;
- az évszakok jellemzői, az időjárás és alkalmazkodás összefüggései, sajátosságai;
- az ember munkája a természetben.

Az általános iskola első osztályában:

- Az élőlények: A virágos növények részeinek és a fa részeinek megkülönböztetése;
- az állatok megfigyelése szín, alak, nagyság, hang szerint;

- az emberi test részei, érzékszerveink és védelmük;
- az élő és élettelen összehasonlítása.
- Az élőlények és környezetük:
  - az élő és élettelen vizsgálata a természetben nyáron, ősszel, télen és tavasszal;
  - év, évszakok, hónapok, napok;
  - a növények évszaktól függő változásai;
  - az állatok életének évszaktól függő változásai;
  - a felnőttek és a gyerekek alkalmazkodása az évszakok változásaihoz.
- Az élő és élettelen természet
  - a gyermekek közelében lévő tárgyak közvetlenül megfigyelhető tulajdonságai;
  - csoportosítás: miből van? milyen? mire használják;
  - összehasonlítás halmazállapot szerint;
  - rész és az egész kapcsolata.

Az általános iskola második osztályában:

- az élőlény és környezete:
  - élőlények összehasonlítása, csoportosítása megadott és választott szempontok szerint;
  - a levegőben, vízben, talajban egyaránt élnek növények, állatok;
  - élőhelyek: erdők, rétek, mezők, vizpartok, vizek;
  - emlősök, madarak, halak, rovarok megkülönböztetése;

- az ember, fiatalabb, idősebb, az egészséges fejlődés feltételei;
- állatok csoportosítása megadott vagy választott szempontok szerint;
- tenyésztett és vadon élő állatok;
- táplálkozásuk szerint; szaporodásuk szerinti csoportosítás;
- növények és állatok csoportosítása közös jegyeik alapján.

- az élő és az élettelen természet:

- a tárgyak, anyagok, élőlények mérhető tulajdonságainak vizsgálata;
- a hosszúságmérés, terület és felszín mérés, térfogatmérés, hőmérsékletmérés, időmérés;
- a mérések eredményeinek ábrázolása, egyszerű számítások végzése;
- vizsgálati módszerek gyakorlása: viszonyítás, becslés, mérés.

A leírtakból kitűnik, hogy a természeti témakörök anyaga az óvoda nagycsoportjától a gyermekek fejlettségi szintjéhez alkalmazkodva fokozatosan bővül. Vannak témakörök, mint a: növények, évszakok, állatok, melyek megalkotásában intenzív szerep jut az óvodának. Viszont találkozunk a tantervben olyan témakörökkel, ami az óvodai környezetismereti programban nem szerepel. Ilyenek az első osztályos anyagban: "Az élő és az élettelen összehasonlítás", "Tárgyak tulajdonságai: miből van? milyen? mire hasz-

nálják?" "Halmazállapot", "Rész és az egész kapcsolata".

A második osztályos anyagban:

"A tárgyak, anyagok, élőlények mérhető tulajdonságai: hosszúság, terület, felszín, térfogat, hőmérséklet, időmérés."

"Vizsgálati módszerek gyakorlása: viszonyítás, becslés, mérés".

"A különféle mérések ábrázolása. Egyszerű számítások végzése."

Az anyag lineáris felépítése az óvoda nagycsoportjában:

b/ Társadalmi témakörök:

- az óvodai élet rendje, az óvoda dolgozóinak munkája, a munkájuk haszna, értelme;
- az otthonnal, a családdal kapcsolatos legfontosabb ismeretek, élmények;
- az óvoda környékének objektumai: udvar, kert, játszótér, utca, a közlekedés és szabályai;
- az óvoda székhelyének főbb nevezetességei:
park, könyvtár, mozi, üzem, posta, tsz, piac, stb.;
- az első osztályos iskolások élete;
- a testükkel kapcsolatos elemi ismeretek, legalapvetőbb egészségügyi szokások, szabályok;
- színek;
- napszakok;
- nagycsoportosok vagyunk.

Az általános iskola első osztályában:

- az otthon, a családi közösség néhány jellemzője;

- a foglalkozások;
- a közlekedés.

Az általános iskola második osztályában:

- az iskola;
- az otthon;
- a foglalkozások;
- a közlekedés.

A társadalmi témákat figyelemmel kísérve láthatjuk, hogy a nagycsoportban, az első és a második osztályban, a linearitás szempontjából csaknem azonos témakörök szerepelnek. Egyedül a "Nagycsoportosok vagyunk" téma nem kerül feldolgozásra az általános iskolában. A színeket az óvodában önálló témakörként vesszük és külön foglalkozáson dolgozzuk fel. Az iskolában a természeti témakörökhöz kapcsolatan beszélnek erről. "A felnőttek és gyermekek munkája az óvodában" anyagrészt az általános iskola első osztályában is feldolgozzák "Az iskola" témán belül.

Ha a környezetismeret anyagát elemezzük a koncentrikus mélyülés szempontjából, megállapíthatjuk, hogy az egyes témák az iskolában sokkal összetettebb formában, magasabb szinten jelentkeznek, mint az óvodában. Ez természetes is, mivel az iskolás gyermekek már fejlettebb értelmi képességekkel rendelkeznek. Képesek bonyolultabb összefüggések meglátására, általánosításokra, összehasonlításra, megkülönböztetésre, absztrakcióra, csoportosításra.

Szerétném konkrét példákkal érzékeltetni az anyag koncentrikus mélyülését, az óvoda nagycsoportjában és az általános iskola első osztályában.

Természeti témakörök

Az Óvodai Nevelés

TANTERV

Programja

1. A növények

Az élőlények

A növények

- Ismerjék a növény fogalmának tartalmát: fa, bokor, virág, zöldségféle. A növényfogalmat egészítsük ki néhány gyümölcs /meggy, körte, dió/ valamint egy-két zöldségféle /saláta, sóska megismertetésével.
- A növények magból fejlődnek, ápolást igényelnek növekedésükhöz.
- Tudják, hogy a tanult gyümölcsök fán teremnek, s fogyasztás előtt meg kell mosni.
- Legyenek tisztában azzal, hogy az időjárás és a növények fejlődése között összefüggés van.
- A virágos növények részeinek felismertetése, megkülönböztetése: gyökér, szár, levél, virág, termés. A fa részeinek megkülönböztetése: gyökér, törzs, korona.
- Az őszi piac megfigyelése. Magvak gyűjtése.
- Az őszi és a tavaszi munkálatok megfigyelése. Részvétel az őszi és a tavaszi munkálatokban.
- Növények hajtatása az osztályteremben.
- Növények gondozása az élősarokban.
- Természeti naptár vezetése.

- Ismerjék a legfontosabb növényápolási munkákat. Fedezzék fel az évszakok okozta változásokat, a fejlődés tényét.
- Piaci, zöldségbolti látogatásokkal segítsük az ismeretek elmélyítését.
- Növények hajtatása a csoportszobában.
- Növények gondozása az élsarokban.
- Természeti naptár vezetése.

2. Az állatok

Az állatok

- Az állatfogalmat tovább kell bővítenünk újabb ház körül élő állatok megismerésével /sertés, juh, liba, kacsá/. - Tudatosítsuk, hogy ezeket az ember gondozza, a hasznuk miatt foglalkozik velük. Tanulják meg a felsorolt állatok jelentőségét. /Hus, bőr, toll, stb./	- Az állatok megfigyelése szín, alak, nagyság, hang szerint. - Csoportosítsuk testük külseje alapján: kültakaró, szín, alak, nagyság és jellemző mozgásuk szerint : repül, uszik, fut, mászik, ugrik, jár, cammog, sompolyog, csuszik stb.

- Az összes ismert állatot rendszerezék aszerint, hol élnek:
  - egyesek ház körül, az emberek gondoskodnak róluk;
  - mások a ház körül élnek ugyan, de az emberek nem gondozzák őket;
  - egyesek hasznosak, mások nem;
  - vannak, amelyek vadon élnek /erdőn, mezőn, vízben/.
- Hasonlítsuk össze az ismert állatok környezetét, életmódját.
- Fedezzék fel a háziszárnyasok és a többi madár közti hasonlóságot és különbséget.

Az Ősz

- Az időjárás változékonyságában figyeljék meg a kisebb eltéréseket is: a borus, a ködös, a napos, az esős időt. Az

- Néhány ismert emlősállat és madár testének felépítése.
- A testfelépítés a környezet és az életmód összefüggése. Pl. a madarak lábának összehasonlítása: földön jár, kapaszkodik, vízben gázol, uszik; a csőr nagyságának, formájának összehasonlítása, összefüggése a táplálékszerzés módjával.

Az élő és élettelen vizsgálata a természetben nyáron, ősszel, télen és tavasszal.

Év, évszakok, hetek, napok

- Az időjárás folyamatos megfigyelése: napsütés,

Őszi jelenségeket rendszeresen hasonlítsuk össze a nyári tapasztalatokkal.

Szerezzenek tapasztalatokat abban, hogyan védekezhetünk az időjárással szemben. Gyűjtsenek magvakat a környezetükben található növényekről: virágokról, zöldségfélékről, stb. Tekintsék meg az őszi piac gazdagságát.

- Figyeltessük meg a jellegzetes őszi munkákat: szántás, vetés, növények cserépbe ültetése, a kinnmaradók befedése, betakarítása, szüret.

Vegyenek részt az őszi kert munkában.

- A séták, kirándulások során érzékeltsük a természet sokszínű szépségét. Gyűjtsünk színes leveleket, színes képeket az őszeiről.

hőmérséklet, szél, csapadék. Az idő napos vagy borús, tiszta vagy ködös, száraz vagy esős, hűvös vagy meleg. Szürkébb vagy kékebb az ég; a felhők sötétebb vagy világosabb színűek. A szélcsend, a szellő, a szél, a vihar, az orkán. A záporosó és a hóesés. Télen befagynak a vizek. Nagy hidegben a talaj megkeményedik.

- Tavasszal a levegő felmelegszik, elolvad a hó, felenged a talaj.

- A növények évszaktól függő változásai. Ősszel a lombos fák és a cserjék levelei elszíneződnek, a lomb lehullik. Tavasszal rügyfakadás és virágzás.

- Beszélgessünk a fecske, gólya elköltözéséről; a költözés okáról.
- Figyeltessük meg a költöző madarak gyülekezését.

A tél

- Törekedni kell az őszi és a téli összehasonlítására. Ennek eredményeként a gyermekek állapítsák meg: sokkal hidegebb van, melegebb ruhában járunk, hull a hó, stb.
  - Ismertessük meg a havazással kapcsolatos új kifejezéseket: hópehely, hull, szállingózik.
  - A változás elmélyítése érdekében figyeltessük meg, hogy mi lesz a szobába behozott hóval; s mi történik, ha a felolvadt havat újra a hidegre tesszük.
  - Részesítsük a gyermekeket a tél örömeiben: játszanak a
- Az állatok életének az évszaktól függő változásai.
  - Ősszel néhány madár elköltözik, némely állat téli álmát alussza; a rovarok elbujnak vagy elpusztulnak. Tavasszal méhek dongják körül a virágokat, visszatérnek a költöző madarak.
- Madáretetés.
- A természeti környezet szépségeinek az észrevétele és védelme.
- A felnőttek és a gyermekek alkalmazkodása az évszakok változásaihoz.
- /Munka, játék, öltözködés./

hóban, építsenek hóembert,
kunyhót, szánkózzanak, hógolyózzanak.

- Legyenek képzeik a téli sportról.
- Gyönyörködjenek a téli tájban.
- Vegyenek részt a madáretetésben.
- Tudják, miért van szükség a madáretetésre. Ismerjék névről a leggyakrabban itt telelő madarakat.

A tavasz

- Rendszeresen figyeltessük meg a tavaszi jelenségeket: melegebb lesz az idő, kékebb az ég, világosabbak a felhők, langyos eső esik, a fák, bokrok rügyeznek, virágoznak, leveleket hoznak.
- Hasonlítottassuk össze a tél és a tavasz uralkodó színeit. Figyeltessük meg a madarak tavaszi életét és hasonlítottassuk össze a télen tapasztaltakkal; vetessük észre a különbségeket.

- Hívjuk fel a figyelmet a tavaszi kert egyéb élőlényeire: a bogarakra, a lepkékre.
- Vegyenek részt tavaszi kerti munkákban: locsoljanak, ültessenek, palántázzanak, kapáljanak, gyomláljanak.
- Az évszakokat a leglényegesebb jegyeik alapján hasonlítsák össze.

A környezetismereti anyag koncentrikus mélyülése az általános iskola második osztályában.

Természeti témakörök

1. Az élőlény és környezete

Élőlények összehasonlítása, csoportosítása megadott és választott szempontok szerint. A levegőben, a vízben, talajban egyaránt élnek növények, állatok.

Élőhelyek: erdők, rétek, mezők, vízpartok, vizek.

Emlősök, madarak, halak, rovarok megkülönböztetése.

a/ Élőlények összehasonlítása. Növények. Egy lombhullató fa /pl. tölgy/ és egy örökzöld fa /pl. fenyő/ érzékszervekkel közvetlenül megállapítható, valamint mérhető tulajdonságainak összehasonlítása. A korona, a törzs alakja és magassága. A kéreg színe és tapintható tulajdonságai, a levelek alakja, nagysága stb. Egy fa /pl. tölgy/ és egy cserje /pl.ogyoró/ összehasonlítása, Egyező tulajdonságok: fás szárú,

lombhullató. Különböző tulajdonságok: a törzs megléte, ill. hiánya stb.

Állatok. Rovarak /pl. katicabogár, légy/ összehasonlítása. A lábak számának, testük tagolódásának, szárnyuk keménységének - puhaságának megfigyelése.

A légy betegségek terjesztője. Irtása. A katicabogár hasznos: pusztítja a levéltetveket.

Az ember. A fiatalabb és idősebb összehasonlítása. A gyermek is, felnőtt is: ember: Különböző sajátosságai: a termet, a csontok rugalmassága és szilárdsága; az izmok erőssége, fáradékonysága; a bőr simasága; a szivverés szaporasága, a tüdő és a gyomor térfogata, a haj színe, a fogazat, stb.

Az egészséges fejlődés feltételei:

Friss levegő, mozgás, helyes táplálkozás, elegendő alvás, rendszeres tisztálkodás, az időjárásnak megfelelő öltözködés, fogápolás. A jókedvvel végzett tevékenység, a játék, a munka is az egészséges fejlődést segíti. Összefüggés szerveink működtetése és fejlődése között.

b/ Élőlények csoportosítása. A megismert növények és állatok csoportosítása környezetük szerint: a levegőben, a vízben, a talajban, talajon élő növények és állatok.

A megismert növények és állatok csoportosítása élőhely szerint. Életközösségek, élőhelyek: erdők, mezők, rétek, vizpartok és vizek.

A megismert növények csoportosítása megadott vagy szabadon választott szempontok szerint: termesztett -

vadon élő növények: fák, cserjék; lombhullatók-örökzöldek; ehető részei vannak - nincsenek ehető részei stb.

Ugyanazoknak a hövényeknek többszemponu csoportosítása.

A megismert állatok csoportosítása megadott vagy szabadon választott szempontok szerint.

Tenyésztett és vadon élő állatok.

Táplálkozásuk szerinti csoportosítás. Elevenszülők /szarvas, őz, mókus, róka, sün/; tojásból kelnek ki /kiscsirkék, kiskacsák, cinegék, harkály, kakuk/; petéket raknak /bogarak, lepkék, méhek, legyek/.

Ugyanazoknak az állatoknak több szempontu csoportosítása.

Növényeknek és állatoknak csoportosítása közös jegyeik alapján.

Természetnapár és időjárásnapár vezetése. Madár-
etetés. Cserépben nevelt növények gondozása.

Az anyag koncentrikus elrendezése az óvoda nagycsoportjában és az általános iskola első osztályában:

Társadalmi témakörök

Az Óvodai Nevelés

TANTERV

Programja

A család

- Ismertessük meg a család és a családtag fogalmát.
- Beszélgessünk el a gyerme-

Az otthon

- A családi közösség néhány jellemzője. Név. Lakcim.
- Kik tartoznak a családba.

- kekkel a saját családjukról, közben hallgassuk meg idevonatkozó élményeiket. Család neve, lakcime.
- Érzékeltecssük, hogy a családban másként él a kicsi gyermek és az iskolás, mint az óvodás; másként élnek a gyermekek és a felnőttek.
  - Tudatosítsuk, hogy a felnőttek nevelik, gondozzák, ápolják minden családban a gyermekeket; ezért kell anyukát és apukát szeretni, segíteni nekik munkájukban és ezért kell jónak lenni. Egyéni élmények meghallgatásával, továbbá családlátogatások során vetessük észre, hogy mindenkinek van otthon munkája, kötelessége.
  - Tudják édesapjuk, édesanyjuk foglalkozását, munkájukról legyen elképzelésük.
- Kik gondoskodnak a gyerekekről? Melyek a gyermekek sajátos kötelességei?
- Munkamegosztás a családban.
- A gyermekek napirendje napszakok szerint.
  - A családtagok tevékenysége egy időpontban.
  - A gyermekek és a felnőttek kapcsolata a családban. Tiszteletadás a felnőttek iránt: helyátadás, köszönet, megszólítás, válasz kérdéseikre, segítségük, szófogadás, udvariasság, figyelmesség, előzékenység. Helyes kapcsolat a testvérek között.
  - Családi szokások, hagyományok.
  - Kapcsolat a rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel. Látogatás, kínálás.
  - A házigazda és a vendég magatartása. Ajándék adása. A viszonzás. Levelezés, csomagok küldése.

A testünk

- A testrészek megismertetését egészítsük ki a törzs fogalmával. Juttassuk el az óvodásokat ahhoz az általánosításhoz, hogy minden felnőttnek és gyermeknek van feje, törzse, keze, lába: tehát van teste.

- Egészítsük ki: a kéz funkciójáról tanultakat: az eszközöket, szerszámokat a kezével fogja az ember; a kézzel dolgozik, irányítja a gépeket.
- Hasonlítsuk össze az emberi kéz szerepét az állatok mellső lábainak szerepével.
- Ismerjék az érzékszervek alapvető funkcióját; gyakorolják helyes ápolásukat.

A "testünk" témakört önállóan is feldolgozzuk az óvoda nagycsoportjában, az iskola első osztályában viszont az "otthon" témakörén belül kerül feldolgozásra.

A közlekedés

- A helyes közlekedés gya-

Egészség és jólápoltság.

Testünk tisztántartása.

Fehérneműváltás. Fogápolás, a haj és a köröm tisztántartása. A mozgás, a szabad levegő, a napfény, a víz, a séta, a sport jelentősége. Változatos táplálkozás, nyugodt étkezés, mértékelttség. Ritmus az étkezésben.

Kézmosás étkezés előtt.

- Asztalterítési módok: hétköznap, ünnepnap.

- A kellemes, szép, izléses otthon jellemzői.

A közlekedés

- A gyalogos közlekedésről.

- korlása. Az utazás közben gyakorolják a helyes viselkedést: nem szabad kiabálni, felugrálni, fogódzkodni kell; nem szabad fel- és leszállni.
- A közlekedési eszközöket hasonlítsák össze a lényeges jegyeik alapján: sok utas, kevés utas fér el benne, sinen autóuton közlekedik stb.
  - Ismerkedjenek meg a közlekedési lámpával, rendőr feladataival.
  - Tudják megkülönböztetni a személy- és teherszállításra alkalmas járműveket.
  - Tudatosítsuk, hogy a közlekedési eszközök gyárakban készülnek.
  - Figyeltessük meg a közlekedés irányítását, s a közlekedésben dolgozók /forgal-
- Megfigyelés és gyakorlás: átkelés az uttesten irányított és irányítás nélküli forgalom esetén. Jelzőlámpákkal irányított gyalogos átkelés: a jelzések értelmezése. Rendőr karjelzésével irányított átkelés; a jelzések értelmezése. Átkelés a zebrán. Balra-jobbra nézés.
- A járművek közlekedéséről. A járművek közlekedését is a KRESZ szabályozza. A közlekedési rend legfőbb tudnivalói a gyermekek számára. A kerékpár és a roller helyes használata.
  - Személyszállítás - áruszállítás; különböző járművek és rendeltetésük összehasonlítása.
  - Különleges rendeltetésű közlekedési eszközök /mentő, tűzoltóautó/.
  - Tudnivalók a balesetekről.

- mista, kalauz, gépkocsivezető stb./ munkáját.
- Tudják csoportosítani a közlekedési eszközöket, hogy hol működnek /szárazföldi, légi, vízi/.
  - Óvatosság, körültekintés, határozottság, fegyelmezettség. Pozitív és negatív példák. Tilos az átkelés álló jármű előtt, illetve mögött. Tilos az utasban a játék.

Az óvoda környéke /foglalkozások/

Fokozatosan bővüljenek az óvoda környékéről szerzett benyomásaik.

- Látogassanak meg néhány közeli intézményt: posta, iskola, rendőrség, tűzoltóság stb.
- Tegyenek sétát az óvodához közeli építkezésekhez, üzemekhez. Az itt tartott foglalkozásokon figyeltessük meg az egyes épületek szerepét, az ott dolgozók munkáját, a gyermekek számára érdekes és megérthető technikai berendezések működését.

A foglalkozások

- A tanulók szüleinek a foglalkozása. A szülők munkahelyének és foglalkozásának leírása, elbeszélése. A szülők többségének foglalkozása és a környék adottságainak összefüggése: ipari környéken sok tanuló szülei dolgoznak gyárban, mezőgazdasági környezetben stb.
- A tanulmányi sétán megfigyelhető foglalkozások egyik jellemzője.
- A foglalkozások sokféleségének felismertetése. Mindenki dolgozik, kiveszi a részét a munkából, s hozzá-

- Tanulják meg óvodájuk utcájának nevét. Biztonságosan igazodjanak el a környéken.
  - Figyeltessük meg az ünnepi utcát.
- járul mások szükségleteinek a kielégítéséhez is. Az emberek kölcsönösen egymásra utaltak.
  - Gyors segítséget nyújtó foglalkozások. Pl. mentők, tűzoltók, munkájuk egy-két jellemzője. Felszerelésük, eszközeik.

- A feladótól a címzettig. Egy levél útjának a követése. A postások munkája.

Iskolások leszünk

- A témakör feladata: tudatosítás a gyermekekben az iskola fontosságát, s keltsen bizakodó hangulatot az iskola iránt.

- Kétszer, háromszor látogassunk el a körzeti iskolába, ahol az óvónői instrukció szerint szemlélődjenek.
- Hasonlítsák össze az óvodát és az iskolát.
- Az óvoda és az iskola helyiségei.

Az iskola

- Tájékozódás az iskolában.
- Iskola, óvoda összehasonlítása.
- Az épületek nagysága, formája, helye. Az óvoda, iskola neve.
- Az óvoda, iskola helyiségei.
- A felszerelés óvodában, iskolában.
- A dolgozók és munkájuk
Tanítók, tanárok, hivatalse-

- Felszerelések összehasonlítása.
  - Az óvodások és az iskolások egyező és eltérő tevékenységei.
- gének - óvónők, dajkák, tanítók eltérő és megegyező munkája.
- A gyermekek. Az iskolások és óvodások egyező és eltérő tevékenységei.
  - Szokások az óvodában és az iskolában.

A felnőttek és a gyermekek munkája az óvodában

- Figyeltessük meg az óvónők és a dajka munkáját. Tudatosítsuk azt, hogy az óvónők és a dajkák a gyermekekért dolgoznak.
- Nemcsak otthon, hanem az óvodában is segíteni kell a gyerekeknek.
- Tudatosítsuk a naposi munka közösségi jellegét.

Az anyag koncentrikus elrendezése az általános iskola második osztályában: Társadalmi témakörök

1. Az otthon

a/ Otthonok és lakások. A lakások jellemzőinek leírása, megvitatása. A gyermekek véleményének a megbeszélése.

A megfigyelés és a vita szempontjai:

Különböző települések épületeinek kedvező vagy kedvezőtlen fekvése a napsugárzás és a világosság szempontjából. A külső tér: udvar, kert leírása: nagysága, játékra való alkalmassága.

A környezet. Falu, város. A település központjában, illetve a külső területeken épült házak előnyei és hátrányai. Lakótömb - családi ház. Kirándulási és sportolási lehetőségek.

A helyiségek. A lakószoba, belső berendezése, a bútorok, a felszerelések jellemzése; a mellékhelyiségek.

Az épülethez használt anyagok. A falak, a padlózat anyaga és rendeltetése. Jól és kevésbé jól hangszigetelő falak. Alkalmazkodás a szomszédokhoz.

Egészségügyi szempontok. A helyiségek tisztántartása. Fűtési módok, tüzelőanyagok. A lakások szellőztetése, szeméttárolás, a szemét elszállítása. Világítási módok.

Kommunikációs eszközök, illetve helyük a lakásban: tv, rádió, ujság. A gyermek könyveinek a helye.

Kereskedelmi, szociális, kulturális létesítmények távolsága a lakástól. Üzlet, posta, telefon, orvosi rendelő, bölcsőde, óvoda, mozi, színház; megközelítésük.

Esztétikai szempontok. Diszítések, színek, formák összhangja. A tisztaság mint esztétikai szempont. Baleseti lehetőségek. Elektromos készülékek szuró-vágó eszközök. Helyes használatuk. A balesetek megelőzése.

b/ A családtagok közös és önálló tevékenységei, tervszesség, időbeosztás. A gyermek otthoni feladatai. Játék.

és munkaidejének helyes beosztása. Olvasás, házimunka, tanulás.

A szülők időbeosztása munkanapon és ünnepnapon. A háztartási gépek könnyítik a munkát. Segítséget ad a mosoda, a közétkeztetés. A szabadidő hasznos eltöltése; a gyermekek és a szülők közös programja. Egymás kívánságaihoz való alkalmazkodás.

A szülők és gyermekek napirendje.

Egyidejűség és időbeli egymásutániség. Az eltelt idő becslése. Pénzbeosztás a családban. Tervkészítés a zsebpénz beosztására. Takarékoság.

c/ A gyermek kapcsolata a rokonokkal, ismerősökkel.

Rokonság: nagyszülők, nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek. A gyermekek ismerősei. Hogyan kerültek velük kapcsolatba? /pl. üdülés, kirándulás stb./

/Más népek otthonainak az összehasonlítása a miénkkel./

A gyermek születése. Születésnap megünneplése.

Névadó ünnepség. Szülők szerepe a gondozásban.

2. A közlekedés

a/ Az utcák és részeik összehasonlítása. A járda és az uttest: szélessége, burkolata, világítása, forgalma, gondozottsága. A házak számozása. Lakóházak és középületek összehasonlítása. Szemétgyűjtők az utcán.

Az utca, ut, közut, fasor, tér, köz elnevezésének összehasonlítása. A környék utcáinak helyzete, a térhez viszonyítva. A tér formája. A tér mint játszóhely. A teret határoló utcák iránya. Az iskola megközelítése

a környező utcákból.

- b/ A gyalogos közlekedés szabályai. A veszélyhelyzetek megfigyeltetése. Tudnivalók a balesetek megelőzéséről.
- c/ A járművek közlekedéséről. Jobb oldali közlekedés. Néhány közuti jelzőtábla jelentésének megismerése. A bekanyarodási szándék jelzése.

3. A foglalkozások

- a/ Egy épület felépítésének a folyamata. Az építőmunkások munkájának összehasonlítása a korszerű és a hagyományos lakásépítésben.
- b/ Foglalkozások csoportosítása a termékek előállítása és a termékcseré szempontjából. A mezőgazdaságban dolgozók termelnek, a kereskedelembe dolgozók árusítják, papír- és könyvesboltokban árusítják.

/- Különleges foglalkozások: buvár, határőr,

- A szolgáltató iparosok: cipészek, szerelők, fodrászok munkája.

- Gépek, eszközök csoportosítása/

4. Az iskola

- a/ Az épületek és rendeltetésük. Tájékozódás a különböző települési viszonyok között működő iskolákról. Megfigyeltetés adott szempontok szerint a valóság és képek alapján.

A megfigyelés és a vita szempontjai:

Az épület és a külső tér leírása. Az épület állapota, kora, fekvése. A helyiségek világossága. Az udvar, a kert leírása, az utca forgalmassága. Sportolásra, mozgalmi munkára, kulturális tevékenységekre alkalmas he-

lyek az iskolában és környékein.

A helyiségek jellemzői. A tantermek, a napközi, az ebédlő, az orvos, szoba, a könyvtár befogadóképessége és felszereltsége. Pedagógiai céljuk, rendeltetésük.

Az épület építéséhez felhasznált anyagok. Tégla, épületelem, üveg, fa. Rendeltetésük a világosság és a napfény biztosítása szempontjából.

A falak, a tető véd a külső környezettől.

Egészségügyi szempontok.

Az épület, a helyiségek, a környezet tisztasága.

Az épület fűtése.

Esztétikai szempontok.

Épületdiszitó elemek: szobor, dombormű.

Diszítés: növények. A gyermek részvétele a szép környezet megteremtésében.

Iskola és a társadalom:

A szülők, a szülői munkaközösség, a patronáló üzem szerepe az iskolai munkában.

b/ A tanulás régen és ma

A felnőttek tapasztalatainak összegyűjtése. Az iskolai oktatás kialakulása és fejlődése.

c/ A társas kapcsolatok kölcsönössége és elmélyítése az iskolában.

A természeti és társadalmi környezet mint a tananyag két blokkja, homogén egységet alkot. A gyermekeket körülvevő környezet különböző nézőpontból vizsgálható. Egyrészt tényszerűen: ez a természettudományos, logikus megközelítés. Másrészt, van a jelenségeknek egy érzelemgazdagabb, embe-

ribb, kifejezéseken muló része. Ez a környezet társadalom-tudományos megközelítési módja. Más a természet és más a társadalom megismerésének a módszere. Kicsi gyermekeknél együtt célszerű vizsgálni a jelenségeket. /Például az óvodában a közlekedés témának része a sebesség, az üzemanyag is./ Figyelemmel kísérve az Óvodai Nevelés Programját és a TANTERV anyagát megállapíthatjuk, hogy az ismeretanyag egymásra épül és egyre magasabb szinten ismétlődik. A bevezető szakasz /1. és a 2. osztály/ a módszerek megismer-tetésével, szemléletformálással a fejlesztést, a felzárkóz-tatást szolgálja.

Az új tanterv koncepciójára jellemző, hogy mindegyik évfo-lyamban van egy-egy központi feladat, amely a többenél hangsúlyosabban szolgálja a tantárgy alapozó szerepét. Az első osztályban a megfigyelés tanítása, tudatosítása hozzá-segíti a tanulókat ahhoz, hogy valós tapasztalatokat sze-rezzenek környezetükről, amelyben megnyilvánul a tantárgy világkép formáló jelentősége is. A tanító jól ismert tár-gyakat figyeltet meg a tanulókkal: tulajdonságaik, anyaguk, halmazállapotuk szerint. Összehasonlítottatja az élő és az élettelen - a gyermek környezetében - és felfedezteteti az élet rendkívül változatos megnyilvánulásait. Ráismertet például arra, hogy a kéz sokféle ügyes mozgásra képes, fel-ismerteti, hogy ami él, "önmagától" mozog. Az Óvodai Neve-lés Programja követelményei között az anyagok tulajdonsá-gainak és az élő, élettelennek a megismerése nem szerepel, éppen ezért szükségesnek tartjuk ennek az anyagrésznek is az óvodai megalapozását.

Több óvoda nagycsoportjában végzett tájékozódás alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az óvodás gyermekeknek is vannak ismereteik erről a témakörrel, tehát az óvodai követelményrendszerbe beépíthető.

A megfigyelés módszerének az elsajátítása minden természettudományi ág kutatásának az alapja. A megfigyelésre való képessé tétel már az óvodában megkezdődik, mert e megfigyelés nélkülözhetetlen minden ismeret tudatos elsajátításához.

Azt várjuk már a nagycsoportos óvodástól is, hogy közösen nem vizsgált tárgyakat saját szavaikkal, tehát még nem szakszerűen, de valósághű kifejezésekkel jellemezzenek. Ennek formája lehet játékos, például kitalálójáték vagy tulajdonságsoroló. Mindezzel megfigyelésre akarjuk képessé tenni a gyermekeket: az egész részekre bontására, a részek tulajdonságainak /méret, forma, szín, felületi tulajdonságok stb./ valósághű megnevezésére. Ez több tudomány együttes igénye.

A társadalmi környezetben való tájékozódáshoz is érzékenyen nyitott szemmel kell észrevenni az emberi kapcsolatokat: az iskolában, óvodában, otthon, a közlekedésben stb. Ezért is irányítja erre az óvónők figyelmét az óvodai program, a tanítókét a TANINTERV.

A második osztályban a csoportosítást, rendezést és a mérést a természettudományok alapozása érdekében helyezi középpontba a tanterv. Ilyen feladatokat már az óvodában is végeznek a gyerekek. Például "Válogassátok szét a háziállatok képét, és a vadon élő állatok képét!"

"Válogassátok szét a közlekedési eszközöket aszerint, hogy hol közlekednek!" /szárazföldi, vízi, légi/

Megfigyelésre itt is szükség van, de magasabb szinten. A pedagógia mindig nagy jelentőséget tulajdonított az ismeretek rendszerezésének, mert az egymástól elszigetelt ismereteket az emlékezet nem képes megőrizni.

Az óvodás és iskolás gyermekeknek rendszerezni kell ahhoz, hogy a képességük fejlődjék. Mindezt sok-sok próbálkozással, gondolkozással, cselekvéssel alakítják ki önmagukban.

Mérés nélkül nincs természettudomány. Hogy a környezetismeret alapozó jellegű tantárgy, mérni is kell, akármilyen különösnek látszik is ez, az eddigi - ettől eltérő gyakorlat miatt. Az alapozás úgy lesz teljesebb, ha nemcsak az alapozandó szaktárgyak köre bővül /például fizikával, kémiával az eddig megszokott biológia és földrajz mellett/, hanem azoké a tevékenységeké is, amelyek begyakoroltságára a környezetismeretből kibontakozó szaktárgyak ráépülhetnek.

Meggyőződésem, hogy a gyermekek maguk által végzett kísérletei, megfigyelései, saját tapasztalatai és önálló újra felfedező munkái mélyebb gyökeret eresztenek, nagyobb tudást eredményeznek, mint más tanítási módszerek. Ez a megállapítás vonatkozik az óvodás gyermekekre éppúgy mint az iskolásokra.

A módszerek korszerűsítésének irányelvei

A tanterv metodikai irányelvei hangsúlyozzák azokat a korszerű törekvéseket, amelyek eddig is jellemezték a

jó iskolai gyakorlatot.

A tanítók eddig is tudták, hogy az ismeretsajátítás nem azonos az adatok megjegyzésével, egyoldalú emlékezeti teljesítménnyel. Emellett most még azt is hangsúlyozzuk, hogy az ismeretsajátítás a gyermek önálló, közvetlen tapasztalataiból, illetve azok elemzéseiből alakul ki. Az óvodában ez már az 1975-ben bevezetésre kerülő program óta így történik.

Az eddigiekben is szorgalmaztuk a gondolkodás hatékonyabb fejlesztését, s a tekintély elismerése mellett az önálló véleménynyilvánítás szükségességét, létjogosultságát. Most pedig az indoklás és érvelés szükségességét is kiemeljük. Azt állítjuk, hogy az óvoda és a kisiskolás gyermekektől is elvárható egyszerű kapcsolatok felismerése valóságban tapasztalatai körében, és ilyen esetekben képes is saját szavaival állításai mellett érvelni, miértekre válaszolni.

Szorgalmazzuk a manipulatív tevékenység körének növelését, de ez csak a képzelet és a gondolkodás erőteljes foglalkoztatásával válik fejlesztő hatásúvá. Már az óvoda nagycsoportjában is a tevékenységnek egyszerre kell külsőnek és belsőnek lennie. Mert ha csak külső, akkor öncélú játszadozás, ha csak belső, akkor korai absztrakciót sürget, amelynek még nincs meg a kellő tapasztalati alapja, tehát verbalizmushoz vezet.

Az új tantervben ugyan úgy, mint a programban az oktatási folyamatról vallott nézeteinket is megerősítjük. Az ismeretszerzés és az alkalmazás - különösen az óvodában és

az általános iskola 1. és 2. osztályában egymást szorosan átszövő láncolat és nem egyes mozzanatok, didaktikai feladatok egymástól elkülönült folyamata.

Tapasztalásra sokkal nagyobb szükség van, mint a korábbiakban, amikor a tényanyaggal szembesítés, elemzés, általánosítás, rögzítés, alkalmazás meneteként fogtuk fel az oktatási folyamatot. "Minden fogalom felépítéséhez többféle tapasztalatra is szükség van, különben csak asszociáció következhet be, nem pedig absztrakció." /Dienes/ /17/

Nyitottságra kell törekednünk. "A gyerekek hamar megtanulják a szabványosan feltett kérdésekre adandó szabványos válaszokat és ez könnyen keltheti a megértés látszatát. Elég azonban egy kevésbé szabványos kérdés és máris kiderül, hogy a szavak mögül hiányzik a gondolat." /Dienes//18/

Problémafelvetésekkel az új tapasztalás igényét keltjük fel a gyermekekben! Például ne rögzítsük az életműködésekről tanultakat, hanem tartsuk fel továbbra is érdeklődésüket: - Él-e a tizórára hozott almában a mag?... Akkor lehetünk elégedettek, ha a gyermek "Nem tudom, ki kellene próbálni." felvetéseket teszi, vagy olvasni kíván róla, nem pedig egy megtanult mondattal válaszol.

A program és a tanterv módszertani alapelvei az alábbiakban összegezhetők:

1. A gyermek érdeklődéséből indulunk ki, tapasztalataikra építve csak fokozatosan haladjunk az általánosításokig, az egyre mélyebb absztrakciókig.
2. Az ismeretek érlelődése hosszú évekre szóló feladat, amelynek útja az értelmet aktivizáló tevé-

kenykedtetés.

3. Az oktatási folyamat kiterjesztésének eddig is ismert lehetőségeivel még inkább kell élnünk, az oktatásnak az élet megismerésével kell párosulnia.
4. Arra helyezzük a hangsúlyt, hogy gyermekek megtanuljanak önállóan ismereteket szerezni, tanulni. A megfigyelő, a megismerő, az ismeretközlő képességek fejlesztése az önálló ismeretszerzés, tanulás feltétele.
5. Fontosnak tartjuk a szervezeti formák változásait, a foglalkozásokon, tanórákon történő ritmusváltást, a sokféle tevékenykedtetést. Az óvodáskorban és a kisiskoláskorban a gyermeki aktivitás és önállóság fejlesztése nem nélkülözheti az ismeretszerzés, tanulás élmény jellegét.
6. Az értékelést és az önértékelést a tanulás, a fejlesztés egyik eszközének tekintjük. Az értékelés arra való, hogy megerősítse a gyermekek számára azt, ami helyes, alkalmat adjon a hibák javítására, ezzel fejlessze az igény szintjüket, növelje önbizalmukat, csökkentse az esélyegyenlőtlenségből eredő különbségeket.
7. Az ismeretszerzést, tanulást az eszközök legcélzerűbb alkalmazásával tesszük hatékonyabbá. A korszerű technika és a manipulációs eszközök nem nélkülözhetők, de egyetlen eszköz sem biztosítja önmagában a tanulás eredményességének.

Az Óvodai Nevelés Programjában és a tantervben adott ut-

mutatásokat, illetve módszertani alapelveket összehasonlítva, tehát számos hasonló vagy egyező vonás mutatható ki.

A program utmutatásai az alábbiakban összegezhetők:

a szabadban és a csoportszobában tartott foglalkozásokon nagy gondot kell fordítani a gyermekek folyamatos beszédére, a gondolatok pontos megfogalmazására; lehetőséget kell teremteni arra, hogy elmondhassák véleményüket; kérdezhessenek; fontos tennivaló a gyermekek aktivizálása, önálló gondolkodásuk fejlesztése, ennek érdekében olyan oktatási eszközöket kell alkalmazni, amelyekkel egyidejűleg valamennyi gyermek tevékenykedhet, problémákat oldhat meg, érdekessé kell tenni a feldolgozandó anyagot, játékosan kell feldolgozni, lehetőséget teremteni arra, hogy felfedezhessen, rájöjjön a számára valami újra; sokoldalú megfigyeltetésre, megvilágításra, gondolkodtató feldolgozásra van szükség.

A tantervi módszertani elvek közül azokat emeljük ki, amelyeket a program fenti utmutatásai is megfogalmaznak.

Ezek: a tanítók késztessek tanítványaikat, tapasztalataik elmondására; ütköztessék a tanulói véleményeket, a gyűjtőmunkát, mint önálló aktív tevékenységet értékeljék, erre a téma érdekessége ösztönözzön elsősorban, a tanulók sokat manipuláljanak, fedezzék fel a természetet, ne csak könyvből tanulják meg a természettudományos tananyagot, cselekvéssel egybekötött megfigyeltetést alkalmazzanak a tanítók az élő és

élettelen anyagok vizsgálatakor; megfigyelés közben gondolkodási műveleteket végezzenek a tanulók, ezekkel fejlesszék tanítványaik gondolkodását és magatartását.

Mi az, amit az iskolai tanterv megváltoztatott, vagy felelősített és ezzel az óvodai munkához is közelebb került, így nagyobb huzóerővé vált?

A természeti és társadalmi környezet megismertetése /a tájékozódás tanítása/ mellett fejleszteni kívánja a gyermek specális ismeretszerzési módjait, jártasságait, készségeit, képességeit.

Az ismeretszerzési módoknak a gyűjtés, megfigyelés, vizsgálódás, feladatvégrehajtás, gyakorlás egyaránt helyet kap.

Az ismeretszerzésnél nemcsak a tartalom a lényeges, hanem az ismeretszerzés módszerei is: a megfigyelés, leírás, összehasonlítás, csoportosítás, kísérletezés, bizonyítás és indoklás.

Felerősödött e tárgyon keresztül az erkölcsi, politikai, közösségi, esztétikai és testi nevelés.

A mi programunkban is fontos vezérszavak a követelményszinteknél - a "tudja", "ismerje fel" mellett - a "csoportosítsák", "biztosan tájékozódjon", "fedezzenek fel egyszerű összefüggéseket", stb.

Hiányzik viszont az óvodai környezetismeret módszerei közül a kísérlet és a gyűjtőmunka, amely az óvoda nagycsoportjában nagyon eredményes ismeretszerzési forma lehetne.

Csak a megegyezés örömeivel szólhatunk arról, hogy a módszerek elsajátítása is tananyag, hogy a módszereket tevékenység közben sajátítják el a gyermekek. A tananyag feldolgozását oldott, demokratikus légkörben, sokoldalú megközelítésben /megjelenítésekkel, helyzetteremtő és egyéb játékokkal, énekléssel, zenehallgatással/ kívánja elérni az iskolai tanterv.

Hol érzünk lemaradást az iskolai környezetismerethez viszonyítva? Hiányzik az óvónőképzésben az alapozó tárgy, csak mint tantárgypedagógiát tanítjuk. A többi foglalkozásnál mindegyiknél megvan a neki megfelelő alapozó, elméleti felkészültséget biztosító tárgy.

A jövő tantervében feltétlen indokolt egy széleskörű, elméleti felkészültséget biztosító "természetismereti" tárgy bevezetése, mely a tanítóképzésben már megvalósult. /átmenetileg igen jó szolgálatot tesz az Óvodai Nevelés "Tapasztalni, megfigyelni" rovata, ahol alapozó, tudományos, de a gyakorlattal is szoros kapcsolatban lévő ismereteket sajátíthatnak el az óvónők./

A Tanterv és a Program összehasonlító elemzésén kívül szükséges volt megvizsgálni, hogy 5-6 éves óvodásaink mennyire tájékozottak az őket környező világban, milyen mélységű és mennyiségű ismeretekkel rendelkeznek?

Csak a fejlettségi szint ismeretében lehet meghatározni a további feladatokat. Vizsgálataink eredményéből választ akartunk kapni arra a kérdésre, hogyan, milyen mértékben sikerült megvalósítanunk az óvodai nevelés programját? Az óvodai fejlettség vizsgálatok általában közvetve

azt a célt is szolgálják, hogy a 6. életév elérésekor sikeressé váljon az iskolakezdés.

Az irányító értékelés módszerét kívántuk alkalmazni, mégpedig úgy, hogy a felmérés adatainak birtokában viszonyítunk a Program követelményeihez és a "diagnózis" megállapítása után a további feladatok megállapítását is fontosnak tartjuk. Az irányító értékelés az oktatás hatékonyságának, színvonalának továbbfejlesztését szolgálja.

Vizsgálódásunkat, méréseinket azért végeztük, hogy a diagnózis megállapítása után megjelölhessük a további tennivalókat az óvodai oktatómunka eredményesebbé tételére.

Kérdéseink kiválogatásakor nagyrészt az óvodai oktatás kötelező anyagát megszabó "Óvodai Nevelési Program"-ot vettük alapul.

Tárgyát illetően gyermekeknek feltett 9 nagy kérdés-csoport közül 5 természeti jelenségekre, 4 társadalmi jelenségekre vonatkozott. /Összesen 28 kérdést tettünk fel./

Vizsgálataink módszere a kikérdezés volt. Annak érdekében, hogy megfelelő reprezentatív átlagot kapjunk, különböző településen élő /falu-város/ és különböző iskolai végzettségű szülők gyermekeit vizsgáltuk.

Megfelelő előmérések után, előkészítésünk és irányításunk mellett óvónőképzős hallgatók és óvónők végezték a kikérdezést, Csongrád, Békés, Heves és Szolnok megyében, gyakorló hónapjuk alatt, 1981 februárjában. Összesen 400 nagycsoportos óvodás gyermek került vizsgálatra /egy hallgató 9-10 gyermeket kérdezett ki/ falusi és városi óvodákból egyaránt.

A kérdőíveken a gyermek személyi adatai, /név, születési év és hó, cím, apa foglalkozása, végzettsége, anya foglalkozása és végzettsége/ mellett még két kérdés szerepelt: Van-e otthon TV? Milyen műsorokat néz a gyermek?

Ezeket a kérdéseket azért tartottuk szükségesnek, mert rávilágítottak a televízió sokoldalú ismereteket bővíítő szerepére, amely szinte minden gyermeket érintett.

Az összehasonlítás első alapja a lakóhely /falu-város/, majd a szülők foglalkozása volt.

Kérdőívünket a következő szóbeli és írásos utasítás vezette be:

A vizsgálat az óvodai oktatás hatékonyságának általános felmérésére szolgál, tehát nem az adott óvoda munkájának eredményességét vizsgálja.

Vizsgálandó a nagycsoport névsorban első tíz gyermeke.

A vizsgálatot feltétlen egyénenként, a gyermekekkel kettesben kell lefolytatni.

Miután a gyermeket leültettük, azt mondjuk: "Mindenfélét fogok tőled kérdezni, hogy lássam, milyen okos gyermek vagy! De nem baj, ha nem is tudsz mindenre felelni, egészen biztosan sok mindent meg fogsz mondani!"

A kérdéseket pontosan a megadott szöveg szerint kell feltenni /legfeljebb a bevezető szavakat változtatjuk: Hát azt tudod-e, hogy...

Most azt mondd meg... Most egy érdekeset kérdezek.../ Ha a gyermek nem felel rögtön, a zárójelben levő szöveg-változattal könnyíthetjük a megértést.

Semmiféle más segítség, magyarázat nem adható, minden ilyen elvenné a vizsgálat tudományos értékének hitelét.

Ha a gyermek nem felel, vagy azt mondja: "nem tudom", csak akkor biztassuk /gondolkodj csak, biztosan tudod stb./, ha az a benyomásunk, hogy bátortalanságból nem felel, vagy, hogy tudja, csak keresi a szót.

Ha hibásan felel, azt nem mondjuk meg neki, a feleletet "igen" vagy "jól van" szóval nyugtázzuk, időnként dicserjük meg: Honnan tudod?

A gyermek feleletét szó szerint jegyezzük. Ha utólag kijavította feleletét, mindkét választ leírjuk.

A feltett kérdések a következők voltak:

1/a/ Milyen állatok élnek a ház körül?

b/ Miért tartják ezeket az állatokat?

c/ Miért tartják a lovat a háznál?

d/ Miért tartják a tehenet a háznál?

2/a/ Az erdőben milyen állatok élnek?

b/ Ki gondozza ezeket az állatokat?

c/ Mi a haszna az őznek?

d/ Mi a haszna a rókának?

3/a/ Milyen évszakokat ismersz?

b/ Honnan tudod, hogy most tél van?

c/ Honnan fogod tudni, ha tavasz lesz?

4/a/ Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, óriásira is megnő, törzse, ágai, levelei vannak, termések nőnek rajta?

b/ Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, zöld a szára, a szárán levelek, a szár végén

szirmok vannak, kertben, parkban, réten nyílik?

c/ Mi szükséges a növények életéhez?

5/a/ Milyen szárazföldi közlekedési eszközöket ismersz?

b/ Milyen vízi közlekedési eszközöket ismersz?

c/ Milyen légi közlekedési eszközöket ismersz?

d/ Melyik a gyorsabb az autó vagy a repülő?

e/ Miért van ezekre szükség?

6/a/ Ha a gyalogos át akar menni az uttesten, hol mehet át?

b/ Mielőtt átmegy, mit kell csinálnia?

c/ Ha jelzőlámpa van az uttest mellett, mikor mehet át a gyalogos?

7/a/ Mit csinálnak a traktorral? Mit csinálnak a kombájnnal?

b/ Miért fontos a gépek munkája?

8/a/ Hogyan hívjuk azt a munkást, aki a házat építi?

b/ Milyen anyagokból épül a ház?

9/a/ Soroljatok fel olyan dolgokat, amelyek élők, élnek!

b/ Soroljatok fel olyan dolgokat, amelyek nem élők, élettelenek!

c/ Mi az élő és az élettelen közötti különbség?

Vizsgálataink eredményét csak tájékozódásnak tekintjük, mely rámutat azokra a kérdésekre, amelyek további vizsgálatot kívánnak.

Számszerű eredmények

A következőkben közölt táblázatok a vizsgálat számszerű eredményét mutatják. Természetesen jelentőséget és értelmet nagyrészt csak a minőségi elemzés során nyernek. Némely esetben viszont a kvantitativ összehasonlítás hívja fel a figyelmet a minőségi elemzés szükségességére.

A táblázatok a falusi és városi gyermekek, az értelmi-ségi és a fizikai dolgozó szülők gyermekeinek százalékban kifejezett feleletszámát mutatják.

A táblázatok alá az egyes kérdésekre adott feleletek kvalitatív elemzése kerül.

Ugy gondoljuk, hogy egy felmérő vizsgálat ilyen részletekbe menő analizissel nyer csak értelmet. Különösen felvilágosítónak találjuk a helytelen válaszok elemzését, még akkor is, ha számuk a pozitívakhoz képest elenyésző: egyrészt megmutatják /legalábbis megmutathatják/ a fejlődés előző fokát, amelyen a kevésbé értelmes vagy kevesebb külső indítékot kapott gyermekek még megragadtak, másrészt pedagógiai utmutatást adhatnak arra nézve, hogy a megértésnek, illetve ismeretközvetítésnek hol lehetnek a kritikus, a nevelő által figyelembe veendő pontjai.

Elemzésünk alapjául mindenhol az óvodások teljes 400-as létszámu csoportja szolgál.

1/a/ Milyen állatok élnek a ház körül?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermekek	200	100	195	97,6	5	2,7	-	-
Városban élő gyermekek	200	100	197	98,3	3	1,7	-	-
Összesen:	400	100	392	97,8	8	2,2	-	-
Fizikai dolgozók gyermekei	200	100	197	98,5	3	1,5	-	-
Értelmiségi dolgozók gyermekei	200	100	195	97,6	5	2,4	-	-
Összesen:	400	100	392	97,8	8	2,2	-	-

1/a/ Milyen állatok élnek a ház körül?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz

/házi állatok, hasznos állatok/

2. Házi állatok konkrét felsorolása

II. Helytelen feleletek

1. Ház körül élő, nem háziállatok felsorolása

/egér, légy/

III. Nem tudja

Az a/ kérdésre egyaránt pozitív feleletet adtak a városi

falusi, fizikai és értelmiségi szülők gyermekei. Gondolkodáslélektani szempontból tanulságos az absztrakció fokozatainak megfigyelése, ennél a kérdésnél. Míg majdnem 95 %-a a gyermekeknek konkrét állatokat sorol fel, csak 5 %-uk jut el az általánosításig, /hasznos állatok, háziállatok/.

1/b/ Miért tartják ezeket az állatokat?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adott		Hibás feleletet adott		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	154	76	23	12	23	12
Városban élő gyermek	200	100	136	68	35	17	29	15
Összesen:	400	100	290	73	58	15	52	13
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	136	68	36	18	28	14
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	154	77	22	11	24	12
Összesen:	400	100	290	73	58	15	52	13

1/b/ Miért tartják ezeket az állatokat?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz

/mert hasznosak/

2. A reális haszon megnevezése

/a kutya: őrzi a házat, a macska egeret fog,
a disznót: husáért, a szarvasmarhát: tejéért,
husáért, a tyukot: tojásáért, husáért/

II. Helytelen feleletek

1. Szám szerinti értelmezése a "háznál tartásnak/
/hogy éhen ne haljanak/
2. Indoklás evéssel
/hogy egyenek, igyanak/

III. Nem tudja

A megkérdezett gyermekek 73 %-a felelt helyesen, ebből a falusi gyermekek felelete jobbnak ítéltető, mivel 200 falusi gyermekből 154 adott helyes választ, ugyanakkor 200 városi gyermek közül 136.

A kérdésre nem feleltek száma is a városiaknál a rosszabb. Ez az eredmény összefügg az urbanizációval. A táblázatból leolvasható az is, hogy az értelmiségi szülők gyermekei adták a több helyes feleletet a fizikaiakkal szemben, ebből az tűnik ki, hogy ezekkel a gyermekekkel többet foglalkozhatnak.

1/c/ Miért tartják a lovat a háznál?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	146	73	12	6	42	21
Városban élő gyermek	200	100	135	67	31	16	34	17
Összesen:	400	100	281	70	43	11	76	19
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	130	65	25	12	45	23
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	158	79	15	7	27	14
Összesen:	400	100	288	72	40	10	72	18

1/c Miért tartják a lovat a háznál?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz /mert hasznos; mert háziállat/

2. A reális haszon megnevezése

a/ Munka

Általánosságban

/mennek vele; fuvaroznak vele; terhet huz/

b/ Konkrét példák

/behordja a szénát, követ szállít, stb./

c/ Egyéb reális haszon

/levágják; kefét csinálnak belőle/

II. Helytelen feleletek

1. Irreális "haszon"

/hogy legyen kiscsikó, hogy megrugja, akit bántani akarnak/

2. Indoklás evéssel

/hogy megegye a szénát, hogy legeljen/

3. Szó szerinti értelmezése a "háznál tartásnak" /meg ne dögöljön, hogy el ne szaladjon/

4. "Lét" - indokolás

/hogy legyen; hogy legyen ló/

III. Nem tudja

1/d/ Miért tartják a tehenet a háznál?

Megnvezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	182	91	10	5	8	4
Városban élő gyermek	200	100	181	91	14	7	5	2
Összesen:	400	100	363	91	24	6	13	3

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Fizikai dolgozók gyermekei	200	100	175	87	16	8	9	4
Értelmiségi dolgozók gyermekei	200	100	188	94	8	4	4	2
Összesen:	400	100	363	91	24	6	13	3

1/d/ Miért tartják a tehenet a háznál?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz

/hasznos állat, háziállat/

2. A reális haszon megnevezése

/tejet ad; fejik; hogy legyen tej a gyerekek, meg turó/, husáért /hogy legyen kisborju; hogy eladhassák a kisborjut, szántsanak vele/

II. Helytelen feleletek

1. Irreális haszon

/hogy vigyázzon a kisborjura/
hogy legyen borju/

2. Indoklás evéssel

/hogy egyen; egye meg a füvet; hogy legeljen/

3. Szó szerinti értelmezése a "háznál tartásnak"

/hogy ne menjen el; hogy ne lopják el/

4. "Lét" - indokolás

/hogy legyen; mert kell/

III. Nem tudja

A lóról a falun élő gyerekek 73 %-a, a városi gyerekek 67 %-a adott helyes feleletet. A hibás feleletek száma is a falusiaknál a kevesebb, 6 %, a városiaknál 16 %. Ez azzal magyarázható, hogy a falusi gyermekek több lovat láthatnak, mint a városiak. Az óvodában is kevesebb szó esik a lóról, mint a szarvasmarháról. Érdekes viszont, hogy a falusiak közül 21 % nem felelt a lóra vonatkozó kérdésre, a városiak közül pedig 17 %. Valószínűleg ezeknek a gyerekeknek olyanok az életkörülményeik, hogy nem kerülnek közvetlen kapcsolatba ezzel az állattal. A pozitív feleletek aránya itt is az értelmiségieknél jobb. /fizikai 65 %- értelmiségi 75 %/.

A szarvasmarhát a falusi és városi gyermekek egyaránt jól ismerik 91 % - 91 % a helyes feleletek aránya.

A c/ d/ kérdés helyes feleleteinek csoportjában, még majdnem 19 % a konkrét példánál tapad meg; a csoport zöme /70 %/ már konkrétumhoz kötötteen, de már általánosít; /terhet huz, fuvaroz, szállit/. A feleletek 2 %-a mutatja az általánosításnak legmagasabb fokát /hasznos állat, háziállat/.

A helytelen feleletek közül az irreális "haszon"-cso-

En mint a gyermek...
A kisbors, a leg...
megvan a...

portban feltűnik egy indoklási mód, hogy legyen kisbors, kisborsikó. Ez a - fiatalabb korosztályban valószínűleg még gyakrabban fellépő - gondolkodási mód arra figyelmeztet, hogy a gyermek nálunk sokszor kétségbevonott egocentrizmusa korántsem olyan egyszerű és primitív formában jelentkezik, mint azt feltételezik.

Ugyanennek a kérdésnek helyes megválaszolásánál egyébként a gyermekközpontuságnak még közvetlenebb formájával is találkozunk: jó néhány felelet szerint a tehenet azért tartják, "hogy a gyerekek legyen tej".

Elég nagy számban szerepel a különösnek ható indoklás az evéssel.

A "Miért tartják a háznál?" szó szerinti értelmezésének egyik indoklásaként: azért tartják a háznál, hogy etessék, hogy éhen ne haljon. Ily módon a felelet logikus: első példája a kérdés nem felnőtt módra való értelmezésének.

A kérdéscsoport harmadik és negyedik kérdésénél nem rekeszthető ki a perszeveráció - előző tudattartalmak utóhatásának - lehetősége /a tehenet és a lovat azért tartják, hogy legeljen; hogy a szénát megegye/.

Az általunk "lét" - indoklásnak nevezett felelet /"hogy legyen", "mert kell"/, bár nem nagy számban, de a kérdéscsoport mind a két kérdésénél szerepel.

Érdekes volt megfigyelni, hogy az egyik kérdés helyes megoldása korántsem biztosíték az előző analógiájára alkotott következő kérdés helyes megoldására. "A tehenet azért tartják, mert tejet ad", feleli helyesen a gyermek, de a következő kérdésre már esetleg "a lovat azért tartják, mert

rug" a felelet. Az óvodás gyermekeknél a legtöbb esetben hiányzik a motivációs alap absztrakt elgondolása, és kijárt gondolkodási utakról még korántsem beszélhetünk.

2/a/ Az erdőben milyen állatok élnek?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	138	69	60	30	2	1
Városban élő gyermek	200	100	137	69	63	32	-	-
Összesen:	400	100	275	69	123	30	2	1
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	131	66	67	33	2	1
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	144	72	56	28	-	-
Összesen:	400	100	275	69	123	30	2	1

2/a/ Az erdőben milyen állatok élnek?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz

/erdei állatok/

2. Erdeinkben élő konkrét állatok

/mókus, őz, szarvas, vaddisznó/

II. Helytelen feleletek

1. Mérsékelt égövi vadállatok

/farkas, medve, róka/

2. Forró égövi vadállatok

/oroszlán, tigris, majom/

3. Erdei állat + mérsékelt égövi vadállat

4. Erdei állat + forró égövi vadállat

III. Nem tudja

Az erdei állatokról a falusi és városi gyerekek 69 % - 69 % -
ban adtak helyes feleletet. Ismereteiket egyaránt, főleg
közvetett uton a TV-ből, képekről, diákról szerezhették. A
hibás feleletek is szinte egyformák, 30 % - 32 %.

Kétségtelen, hogy a gyermekek realitásismerete ennél a kér-
désnél nem megfelelő. Természetesen tudjuk, hogy itt-ott
farkas is akad erdeinkben - medve már aligha -, de a medvé-
vel, farkassal való találkozás mégsem vehető helyes, reális
feleletnek. Az a feltevésünk, hogy itt a mese negatív ha-
tásáról van szó, a tartalmi elemzés során teljes igazolást
nyer: a róka, farkas, medve /59 eset/, róka, nyul, farkas
/35 eset/. Ezek a mesék jól ismert szereplői. A forró égö-
vi vadállatok /oroszlán, tigris, elefánt stb./ sokkal
kisebb számban képviseltek, még inkább az erdei állatok-
kal és a mérsékelt égövi vadállatokkal egy csoportban.

A gyermekek állat ismerete - mint a számokból látjuk -
nem csekély /gondoljunk arra, hogy a gyermekek fele falusi
gyermek, aki nemigen járt állatkertben/, és a gyermekek

jól ismert állatérdeklődésére vall, valamint a televízió hatását is mutatja.

Egy, a gyermeki logika - pontosabban az osztályalkotás képességének - gyengeségéből fakadó jelenség, amellyel vizsgálatunk során még többször találkozunk, a genus és species egymás mellé helyezése: őzike, madarak; nyul, madár, harkály stb.

A már említett "gyermekcentráltság" a sok kölyökállat megnevezésében mutatkozik meg, amelyek az anyaállattal egy csoportban vagy akár külön is szerepelnek /medve, bocs, őz, kisgida, kismókus stb./.

2/b/ Mi a haszna az őznek?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	96	48	36	18	68	34
Városban élő gyermek	200	100	94	47	38	19	68	34
Összesen:	400	100	190	48	74	18	136	34
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	90	45	36	18	75	37
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	100	50	38	19	62	32
Összesen:	400	100	190	49	74	18	136	34

2/b/ Mi a haszna az őznek?

I. Helyes felelet

1. Reális haszon megnevezése

/levágják, a husát megeszik, bőréből kabátot készítenek/

II. Helytelen feleletek

1. Irreális haszon

/kis őzikéje van/

2. Indoklás evéssel

/megeszi a füvet, legel/

3. Hasznos, mert szép, mert szépen szaladgál

III. Nem tudja

Erre a kérdésre mind a falusi, mind a városi gyermekek csak 48 - 47 %-ban adtak helyes feleletet. Bár hallanak erről az állatról, mivel az óvoda nagycsoportjának program követelményében is szerepel, de ritkán és nem is biztos, hogy minden óvodában feldolgozzák. Ismereteket szerezhettek a televízióból is, de elsősorban életéről, életmódjáról és nem a hasznáról.

A hibás feleletek százalékos aránya 18 % - 19 %, a falusi és városi gyermekek között. Elég magas azoknak a száma, akik egyáltalán nem feleltek a feltett kérdésre, 34 % - 34 %.

A helyes feleletek között a reális haszon megjelölése 40 % és csak 8 % végez konkrétumhoz kötötten általánosítást.

A helytelen feleletek közül az irreális "haszon", csoportban itt is megtaláljuk azt az indoklási módot, hogy

hasznos, mert kis őzikéje van. A gyermekközpontuság egyik formája ez.

A helytelen feleletek közül a szépségre való utalás csak ennél az egy állatnál fordult elő.

2/c/ Mi a haszna a rókának?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	140	70	22	11	38	19
Városban élő gyermek	200	100	120	60	46	23	34	17
Összesen:	400	100	260	65	68	17	72	18
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	124	62	28	14	48	24
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	136	68	40	20	24	12
Összesen:	400	100	260	65	68	17	72	18

2/c/ Mi a haszna a rókának?

I. Helyes feleletek

1. Reális haszon megnevezése

/levágják, megnyuzzák, a bőréből kabátot,
sapkát készítenek/

II. Helytelen feleletek

1. Irreális haszon megnevezése

/kis rókája van, ravasz, tul jár az emberek
eszén/

2. Indoklás evéssel

/megeszi a nyulat, megeszi az apróbb kártevő
állatokat/

III. Nem tudja

A rókára vonatkozó pozitív feleletek százalékaránya jobb, mint az őzé. A falusi gyerekek 70 %-a, a városi gyerekek 60 %-a adott helyes feleletet. A hibás feleletek közül is a falusiaké a kisebb százalék 11 %, a városiaké 23 %. A nem feleltek százalékaránya 19 % - 17 %.

Ennél az állatnál a gyermekek realitásismerete keveredett a mesei elemekkel.

A gyermekeknek erről a témáról vagy nincs, vagy csak kevés a közvetlen tapasztalata, ezért a hiányos ismereteiket képzeletük segítségével egészítették ki /a róka ravasz, tul jár mindenki eszén/.

Különösen nagy szerepe volt a rókáról adott feleletekben a televízióban játszott "Vuk"-sorozatnak.

3/a/ Milyen évszakokat ismersz?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	194	97	-	-	6	3
Városban élő gyermek	200	100	200	100	-	-	-	-
Összesen:	400	100	394	98	-	-	6	2
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	194	97	-	-	6	3
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	200	100	-	-	-	-
Összesen:	400	100	394	98	-	-	6	2

3/a/ Milyen évszakokat ismersz?

I. Helyes feleletek

1. Az évszakok helyes és teljes felsorolása
2. Helyes és teljes felsorolás rossz kezdő-
ponttal
3. Helyes, de nem teljes felsorolás

II. Helytelen feleletek

1. 3 tagu évszak kombinációk

/tavasz, ősz, nyár; ősz, nyár, tavasz/

2. 2 tagu évszak kombinációk

3. 1 tagu évszak kombinációk

III. Nem tudja

Az eredmény ennél a témánál rendkívül jó. A falusiak 97 %-ban, a városiak 100 %-ban feleltek helyesen a kérdésre. Számomra is meglepő volt, hogy a hat éven aluli gyermekek milyen jól ismerik az évszakok egymásra következését. Ez az azal magyarázható, hogy az óvodában évszakokról több alkalommal, több vonatkozásban esik szó, bár egymásra következésük "megtanítása" nem követelménye az óvodai oktatásnak. Ha tekintetbe vesszük, hogy más területeken milyen tájékoztatatlanságot mutattak, úgy az itt tapasztalt ismeretek feltűnőek. Egy régebbi felmérés eredménye ezzel ellenkező képet mutat, a gyerekek fel tudták ugyan sorolni az évszakokat, de nem egymás után.

3/b/ Honnan tudod, hogy most tél van?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	196	98	4	2	-	-
Városban élő gyermek	200	100	186	93	14	7	-	-
Összesen:	400	100	382	96	18	4	-	-
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	188	94	12	6	-	-
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	194	97	6	3	-	-
Összesen:	400	100	382	96	18	4	-	-

3/b/ Honnan tudod, hogy most tél van?

I. Helyes feleletek

1. Meghatározás természeti jelenségekkel

a/ Egytagu meghatározások

/hideg van; esett a hó, fuj a szél/

b/ Kéttagu meghatározások

c/ Háromtagu meghatározások

2. Gyermek, emberek öltözködésének a bevonásával

a/ Tisztán

b/ Természeti jelenségekkel kombinálva

3. A tél örömeinek bevonásával

4. "Külső információ"

a/ Anya, apa mondta

b/ Naptárból

c/ Televízióból

II. Helytelen feleletek

1. Más évszakok meghatározásai

/süt a nap, esik az eső/

2. Amikor öljük a disznót

III. Nem tudja

3/c/ Honnan fogod tudni, ha tavasz lesz?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	174	87	12	6	14	7
Városban élő gyermek	200	100	178	89	10	5	12	6
Összesen:	400	100	352	88	22	5	26	7

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	164	82	14	7	22	11
Szellemi dolgozók gyermeke	200	100	188	94	8	4	4	2
Összesen:	400	100	352	88	22	5	26	7

3/c/ Honnan fogod tudni, ha tavasz lesz?

I. Helyes feleletek

1. Meghatározás természeti jelenségekkel

a/ Egytagu meghatározások

b/ Kéttagu meghatározások

c/ Háromtagu meghatározások

2. Meghatározások az öltözködés bevonásával

3. Meghatározás a tavasz örömeinek és a tavaszi munkáknak a bevonásával.

/lehet sokat szaladgálni az udvaron, lehet labdázni, ásni a kertben, ültetni a kertben/

4. "Külső információ"

a/ Anya, apa mondta

b/ Naptár

c/ Televízióból láttam

II. Helytelen feleletek

1. Mert jön a tavasz, tavaszodik

2. Évszak felcserélések

/nyár lesz, nyár jön/

/Ősz után tavasz jön/

III. Nem tudja

A két kérdés mint látjuk, igen jó eredményt ad, nemcsak a helyes feleletek számát, hanem a meghatározások változatosságát is tekintve. Itt is láthatjuk, hogy mennyire sokat tett az óvoda és a környezet a gyermekek ismereteinek, és megfigyelőképességének a bővítéséért.

A gyermekek feleleteiben szereplő természeti jelenségek nagyon gazdag felsorolásban jelentkeztek.

A tavaszt illető valamivel gyengébb, bár még mindig jó eredmény természetesen adódik a jelenségek közvetlenül, vagy a közvetlen múltban megfigyelt és csak a távol múltból ismert voltából. Mivel a kérdést télen tettük fel, természetesen több közvetlenebb tapasztalatot szerezhettek jellemzőiről, mint a tavasról.

A helytelen válaszok között kis számban felbukkan a tavasz azonosítása a nyárral, ez megint a véglet gondolkodás eredménye. Itt talákoztunk olyan felelettel is, amikor feltettük ezt a kérdést "Honnan tudod, ha tavasz lesz?" - "a télről", valószínű, hogy a gyermek a tél elmulására gondolt.

4/A Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, zöld a szára, szárán levelek, a szár végén színes szirmok vannak, kertben, parkban, réten nyílik?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	180	90	6	3	14	7
Városban élő gyermek	200	100	188	94	4	2	8	4
Összesen:	400	100	368	92	10	2	22	6
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	178	89	6	3	16	8
Szellemi dolgozók gyermeke	200	100	190	95	4	2	6	3
Összesen:	400	100	368	92	10	2	22	6

4/a Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, zöld a szára, szárán levelek, a szár végén színes szirmok vannak, kertben, parkban, réten nyílik?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz /virág/
2. Konkrét virágok felsorolása

II. Helytelen feleletek

Más növény megnevezése /fü, burgonya stb./

III. Nem tudja

4/b Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, óriásira is megnő, törzse, ágai, levelei vannak, termések nőnek rajta?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	180	90	10	5	10	5
Városban élő gyermek	200	100	186	93	8	4	6	3
Összesen:	400	100	366	92	18	4	16	4
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	176	88	8	4	16	8
Szellemi dolgozók gyermeke	200	100	190	95	10	5	-	-
Összesen:	400	100	366	92	18	4	16	4

4/b Milyen növényre gondolok, ha azt mondom: Magból kel ki, óriásira is megnő, törzse, ágai, levelei vannak, termések nőnek rajta?

I. Helyes feleletek

1. Általános válasz /fa/

II.2. Konkrét fa fajták felsorolása

/almafa, körtefa stb./

II. Helytelen feleletek

1. Más növény megnevezése /pl. napraforgó, kukorica/

III. Nem tudja

A két kérdést azért elemezzük együtt, mert hasonlóan jó feleleteket kaptunk mind a kettőre. A falusi gyermekek 90 %-a, a városiak 94 %-a válaszolt helyesen. A hibás feleleteket is nagyobb számban a falusi gyerekek adták.

/4/a 3 % - 2 %, 4/b 5 % - 4 %/

A találós kérdések a jegyek egészszé egyesítését kívánták meg a gyerekektől. Az általános fogalom megjelölése volt a fő cél /virág, fa/. Rubinstein az általánosításról többek között ezeket mondja: "Az általánosítás elemi formái az elméleti elemzéstől függetlenül jönnek létre. Az elemi általánosítás eredetileg az erős ismérvek alapján megy végbe. A gyermekek nagyrésze a várt választ adta, bár a helyes feleletek között volt több olyan is, aki konkrét virágot, vagy fát sorolt fel. A sok jó felelet azt mutatja, hogy sokat foglalkoznak a növényekkel, otthon is és az óvodában is.

A helytelen feleletek nem nyújtanak különösebb érdekességet. Elsősorban a figyelmetlenség volt a fő oka, hogy nem adtak pontos választ a feltett kérdésekre.

4/c Mi szükséges a növények életéhez?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermekek	200	100	180	90	8	4	12	6
Városban élő gyermek	200	100	190	95	6	3	4	2
Összesen:	400	100	370	93	14	4	16	3
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	180	90	10	5	10	5
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	190	95	4	2	6	3
Összesen:	400	100	370	93	14	4	16	3

4/c Mi szükséges a növények életéhez?

I. Helyes feleletek

1. Természeti erők hatása

Eső

Viz; ha elég nedvességet kap

Meleg

Nap

Porhanyós, puha föld

Több természeti erő kombinációja

/eső, nap; nap, eső, meleg/

2. Emberi munka hatása

Általános felelet

/ápolják, gondozzák/

Öntözik, locsolják

Kapálják

Trágyázzák, permetezik

Több művelet kombinációja

/kapálják; felássák, trágyázzák/

3. Természeti erő + emberi munka

II. Helytelen, értelmetlen feleletek

/megegyék; virágból, ennivalótól/

III. Nem tudja

A megoldás jó és különösen érdekes, hogy a városi óvodások nem hogy rosszabb eredményt adnának, hanem még 5 %-kal jobbat is mint a falusiak. Itt nem csupán az óvodából szerzett ismeretekről lehet szó. A helyes feleletek igen változatos, a természeti erő és az emberi munka hatásáról jó tájékozódást mutató képet adnak. Az öntözés kiugrása az emberi munkák közül nyilván közvetlen, részben óvodai tapasztalat eredménye.

A gyermekek helyes materialista alapokon nyugvó világképét igazolják a helyes feleletek.

A helytelen feleletek között példája /"ennivaló"/ szépen mutatja, hogy hol van a helytelen feleleteknek általában az egyik forrása; a gyermek a kérdésnek csak egy részét, esetleg csak egy-egy szavát veszi figyelembe - ami itt rögtön ráviszi a "csak akkor nősz meg, ha szépen eszel" megszokott asszociációjára.

5/a Milyen szárazföldi közlekedési eszközöket ismeresz?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	178	89	18	9	4	2
Városban élő gyermek	200	100	184	92	14	7	2	1
Összesen:	400	100	362	90	32	8	6	2
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	177	89	18	9	5	2
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	185	92	14	7	1	-
Összesen:	400	100	362	90	32	9	6	2

5/a Milyen szárazföldi közlekedési eszközöket ismeresz?

I. Helyes feleletek

Minél több környezetükben látott vagy tanult közlekedési eszköz felsorolása.

1. Sinen közlekedők

/vonat, villamos, metró/

2. Uttesten közlekedők

/személyautó, autóbusz, trolibusz, motor, kerékpár/

II. Helytelen feleletek

1. Munkagépek, teherautók felsorolása

III. Nem tudja

5/b Milyen vízi közlekedési eszközöket ismersz?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	188	94	6	3	6	3
Városban élő gyermek	200	100	180	90	6	3	14	7
Összesen:	400	100	368	92	12	3	20	10
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	180	90	4	2	16	8
Szellemi dolgozók gyermeke	200	100	188	94	8	4	4	2
Összesen:	400	100	368	92	12	3	20	10

5/b Milyen vízi közlekedési eszközöket ismersz?

I. Helyes feleletek

/hajó, vizibusz, csónak, vitorlás/

II. Helytelen, értelmetlen feleletek

/halak, bólya, hinár/

III. Nem tudja

5/c Milyen légi közlekedési eszközöket ismersz?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	192	96	4	2	4	2
Városban élő gyermek	200	100	182	91	10	5	8	4
Összesen:	400	100	374	94	14	3	12	3
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	186	93	4	2	10	5
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	188	94	10	5	2	1
Összesen:	400	100	374	94	14	3	12	3

5/c Milyen légi közlekedési eszközöket ismersz?

I. Helyes feleletek

/repülő, helikopter, űrhajó/

II. Helytelen, értelmetlen feleletek

/hold, Nap, fecske, gólya/

III. Nem tudja

A táblázatok mutatják, hogy a közlekedési eszközök, járművek világában a gyermekeknek igen széles körű a tájékozottsága. Több kérdésben a falusi gyerekek helyesebb feleletet adtak, mint a városiak. A különböző járműveket nemcsak közvetlen ta-

pasztalet utján ismerik, hanem elsősorban a televízió révén. A nevelési program alapján mindenekelőtt a helyes közlekedésre nevelés a fő feladat az óvodában, de ezen kívül követelmény az is, hogy ismerjék a környezetükben fellelhető járműveket, meg a hajót, a vonatot, a repülőgépet és tudják róluk, hogy a szárazföldön, a vizen és a levegőben közlekednek. Legyenek képzeletük arról is, hogy a közlekedési eszközök emberek munkájaként a gyárakban készülnek.

Vizsgálatunkban a gyerekek szinte minden járművet felsoroltak, amely Magyarországon található, s olyat, amely nem, de a televízió, a képeskönyvek és folyóiratok által megismerhető.

Egyes gyerekek több, mások kevesebb járművet soroltak fel.

Az 5/a kérdésnél a hibás feleletek főként abból adódtak, hogy összekeverték a személyszállító járműveket a munkagépekkel és a teherszállító járművekkel.

Az 5/b kérdésnél nem csak vízi közlekedési eszközöket soroltak fel, hanem a vízben élő növényeket, állatokat és tárgyakat is /hinár, hal, bólya/.

Hasonló volt a hiba a légi közlekedési eszközöknél is. A gyerekek nem figyeltek eléggé a kérdésre és olyan madarakat és bolygókat soroltak fel, amelyek a levegőben repülnek, vagy a csillagrendszerben helyezkednek el.

Tehát mind a két esetben távoli összefüggéseket említettek.

5/d Mi megy gyorsabban a repülőgép vagy az autó?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	154	77	30	15	16	8
Városban élő gyermek	200	100	156	78	26	13	18	9
Összesen:	400	100	310	78	56	14	34	8
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	148	74	24	12	28	14
Szellemi dolgozók gyermeke	200	100	162	81	32	16	6	3
Összesen:	400	100	310	78	56	14	34	8

5/d Mi megy gyorsabban a repülőgép vagy az autó?

I. Helyes felelet

/repülő/

II. Helytelen feleletek

1. Autó

2. Versenyautó

3. Gyorsvonat

4. Autóbusz

5. Mind a kettő egyformán

6. A madár gyorsabb

III. Nem tudja

Az eredmény itt sem rossz, de a közlekedési eszközök felsorolása után talán valamivel jobbat vártunk /falusi 77 %, városi 78 %/. Feltűnő, hogy a falusi és városi gyermekek között 1-2 % a különbség.

A helytelen válaszok egyik forrása nyilván a gyermek szeme előtt elszáguldó autó gyorsaságának szuggesztív hatása. Igen kis számban, de itt is felmerülnek a primitív gyermeki logikából eredő feleletek. Ebben a kérdésben egy csoporton belüli összehasonlításról van szó, és a gyermek az osztályalkotás bizonytalanságának fokán elhagyja a csoportot és "abszolút", nem egymáshoz viszonyított feleletet ad.

5/e Miért van a közlekedési eszközökre szükség?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	172	86	10	5	18	9
Városban élő gyermek	200	100	180	90	10	5	10	5
Összesen:	400	100	352	88	20	5	28	7
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	168	84	12	6	20	10
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	184	92	8	4	8	4
Összesen:	400	100	352	88	20	5	28	7

5/e Miért van a közlekedési eszközökre szükség?

I. Helyes feleletek

/Utazhassunk, gyorsabban odaérjünk ahová akarunk, ne fáradjunk el./

II. Helytelen feleletek

/vezessék, ha elpusztul megcsinálják, benzint öntenek bele/

III. Nem tudja

A falusi gyerekek 86 %-a, a városi gyerekek 90 %-a adott a kérdésre helyes feleletet. A hibás feleletek száma 5 % - 5 %.

Erre az indoklást kívánó kérdésre a gyermekek túlnyomó többsége igen helyesen, reálisan, sokszor több tényező motivációval felelt. Különösen érdekesek az egymásra épített magyarázatok: "utazhassunk, gyorsan odaérjünk, ne fáradjunk el".

A hibás feleletek esetében távoli összefüggéseket soroltak fel.

6/a. Ha a gyalogos át akar menni az uttesten, hol
.....mehet át?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	166	83	18	9	16	8
Városban élő gyermek	200	100	182	91	8	4	10	5
Összesen:	400	100	348	87	26	7	26	6
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	163	82	16	8	21	10
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	185	93	10	5	5	2
Összesen:	400	100	348	87	26	7	26	6

6/a Ha a gyalogos át akar menni az uttesten, hol
.....mehet át?

I. Helyes felelet

/zebrán, gyalogátkelőhelyen, a fehér csikokon/

II. Helytelen feleletek

/sehol, átszalad az uton/

III. Nem tudja

6/b Mielőtt átmegy mit kell csinálni?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	174	87	8	4	18	9
Városban élő gyermek	200	100	184	92	14	7	2	1
Összesen:	400	100	358	89	22	6	20	5
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	170	85	14	7	16	8
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	188	94	8	4	4	2
Összesen:	400	100	358	89	22	6	20	5

6/b Mielőtt átmegy mit kell csinálni?

I. Helyes feleletek

/szét kell nézni, megállni, várni míg elmennek
a járművek/

II. Helytelen feleletek

/átfutni, tovább menni, semmit/

III. Nem tudja

6/c Ha jelzőlámpa van az uttest mellett, mikor
mehet át a gyalogos?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	192	96	4	2	4	2
Városban élő gyermek	200	100	192	96	6	3	2	1
Összesen:	400	100	384	96	10	3	6	1
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	194	97	4	2	2	1
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	190	95	6	3	4	2
Összesen:	400	100	384	96	10	3	6	1

6/c Ha jelzőlámpa van az uttest mellett, mikor me-
het át a gyalogos?

I. Helyes felelet

zöldnél

II. Helytelen felelet

sárgánál

pirosnál

III. Nem tudja.

Napjainkban egyre többet utazunk közlekedési eszközökön, a

városokban és a falvakban megnövekedett a forgalom. Ezért fontos, hogy a gyerekeket már egész kicsiny korban megtanítsuk a szabályos közlekedésre. Az óvodai nevelő-oktató munkában jelentős helyet biztosítunk az alapvető közlekedési ismeretek elsajátíttatására. Ez a pozitív feleletek magas százalékarányán is látszik, falusi és városi gyermekeknél egyaránt.

A közlekedésre nevelés feladatainak teljesítésekor mindig a helyi körülményekből indulunk ki: abból, hogy lakóhelyük környékén, az óvodába, az üzletbe, postára stb. vezető úton tájékozódni tudjanak, de ezen kívül a többi szabályt is ismerniük kell.

A falusi gyermekek a televízió segítségével /Stop műsor/ is megismerhetik a zebrán történő helyes átkelést, láthatják a jelzőlámpa színeit és alkalmazását.

A három kérdés közül a 6/a kérdésre adták a legtöbb hibás feleletet, elsősorban a falusi gyermekek, ez talán a közvetlen tapasztalat hiányával magyarázható.

7/a Mit csinálnak a traktorral? Mit csinálnak a kombájnnal?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	168	84	14	7	18	9
Városban élő gyermek	200	100	128	64	34	17	38	19
Összesen:	400	100	296	74	48	12	56	14
Fizikai dolgozók gy.	200	100	140	70	24	12	36	18
Értelmiségi dolgozók gyermekei	200	100	156	78	24	12	20	10
Összesen:	400	100	296	74	48	12	56	14

7/a Mit csinálnak a traktorral? Mit csinálnak a kombájnnal?

I. Helyes feleletek

1. Általános felhasználás

/dolgoznak velük/

2. Vontatnak, aratnak

3. Szállítás, fuvarozás

/mindenfélét szállítanak/

4. Mezőgazdasági munkák

a/ szántás

b/ egyéb /vetés, aratás/

5. Közvetlen műveletek

a "csinálás" szó szerinti értelmezése

/hajtják, vezetik, ha rossz megjavítják/

II. Helytelen feleletek

III. Nem tudja

Ebben a kérdésben a falun élő gyermekek, mint ahogy vártuk is, több jó feleletet adtak /84 % - 64 %/. Ez azzal magyarázható, hogy több lehetőségük van a közvetlen megfigyelésre, tapasztalatszerzésre. A traktor és a kombájn használatáról a televízióból is sok ismeretet szerezhettek. Tájékozódásunk eredménye egyben azt is mutatja, hogy milyen mélységben hatol be a gyermekek tudatába technikai fejlődésünk.

Az értéktelenebb-nek mondható "közvetlen műveletek" száma bizonyára jóval kisebb lenne, ha kérdésünkben - nem a "mit csinálnak velük" kifejezést alkalmazzuk, hanem a "mire használják" kifejezést.

Az absztrakció fokait itt is megtaláljuk; a kevésbé jellegzetes arányt részben a mezőgazdasági munkák, részben a "közvetlen műveletek" felé való eltolódás okozza.

7/b Miért fontos a gépek munkája?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	134	67	22	11	44	22
Városban élő gyermek	200	100	128	64	26	13	46	23
Összesen:	400	100	262	66	48	12	90	22
Fizikai dolgozók gyermekei	200	100	126	63	22	11	52	26
Értelmiségi dolgozók gyermekei	200	100	136	68	26	13	38	19
Összesen:	400	100	262	66	48	12	90	22

7/b Miért fontos a gépek munkája?

I. Helyes feleletek

1. Differenciált indoklás

/mert megkönnyítik a munkát, gyorsabban elvégzik, több legyen a termés, ne fáradjanak az emberek, ne kelljen kézzel dolgozni/

II. Helytelen válaszok

1. Nem érthető

III. Nem tudja.

Ennél a kérdésnél helyes feleletnek csak a differenciált indoklást tekintettük.

Az eredmény a falusi és a városi gyerekeknél egyaránt 67 %-64 %. Hibás feleletek százalék aránya 11 % - 13 %. A többi kérdéshez viszonyítva kevesebb helyes feleletet kaptunk, mégis meg lehetünk elégedve, ha meggondoljuk, hogy az óvodában "traktorról és kombájnról" külön foglalkozás keretében nem esik szó. Mezőgazdasági munkáról, szántásról, aratásról persze beszélnek, ezen kívül bizonyára szó esik a gépi munka előnyeiről is. Az indokok között a két legkiemelkedőbb, a gyorsaság és a kényelem.

A nem érthető feleletek egy része hosszabb megbeszélés során valószínűleg itt is jó értelmet kaphatott volna; aránylag nagy számukat a Piaget által leírt "mellébeszélés" magyarázza, ami nehezebb kérdéseknél mindig nagyobb arányban jelentkezik.

8/a Hogyan hívjuk azt a munkást, aki a házat építi?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	154	77	24	12	22	11
Városban élő gyermek	200	100	150	75	28	14	22	11
Összesen:	400	100	304	76	52	13	44	11
Fizikai dolgozók gyermekai	200	100	148	74	26	13	26	13
Értelmiségi dolgozók gyermekai	200	100	156	78	26	13	18	9
Összesen:	400	100	304	76	52	13	44	11

8/a Hogyan hívjuk azt a munkást, aki a házat építi?

I. Helyes feleletek

/kőműves/

Az elnevezést nem ismeri, de felelete a lé-
nyeget fejezi ki

/építő, építő munkás, házépítő/

II. Helytelen feleletek

1. Tul általános elnevezés

/munkás, mester, dolgozó, ember/

2. Más foglalkozás megnevezése

/építész, mérnök, ács/

3. Maga gyártotta elnevezés

/malteros, cementes bácsi/

4. Személyek megnevezése

/Jóska bácsi, Pista bácsi stb./

III. Nem tudja

8/b Milyen anyagokból épül a ház?

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	190	95	4	2	6	3
Városban élő gyermek	200	100	192	94	7	3	1	1
Összesen:	400	100	382	96	11	2	7	2
Fizikai dolgozók gyermekei	200	100	188	94	5	3	7	3
Értelmiségi dolgozók gyermekei	200	100	194	97	6	3	-	-
Összesen:	400	100	382	96	11	2	7	2

8/b Milyen anyagokból épül a ház?

I. Helyes, illetve helyesnek elfogadható feleletek

1. Téglá

2. Téglá kombinálva más építőanyagokkal

/téglá, kő, fa, cserép, malter, homok/

3. Kő

4. Cement, beton

II. Helytelen feleletek

1. Önállóan fel nem használható építőanyagok
/malter, homok/
2. Fal; kémény

III. Nem tudja

A 8/a kérdés megoldásaránya jóval alacsonyabb, ismét bizonyosságot téve róla, hogy a gyermekben egy-egy, a gyakorlati életben nem túl sűrűn hallott kifejezés nehezen tapad meg. Érdekesek a gyermek maga gyártotta próbálkozásai; az absztrakciós gondolkodás fejletlenebb szintjét mutatja az elég nagy számú személymegnevezés.

A 8/b kérdés csaknem hiánytalan tudásra vall /95 %-96 %/. A helyes feleletek ilyen magas százaléka azt mutatja, hogy az óvodában nemcsak beszélnek a házépítésről, de lehetőleg figyelik is a közelben épülő házakat, falun, városban egyaránt.

9/a Soroljatok fel olyan dolgokat, amelyek élők!

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	186	93	2	1	12	6
Városban élő gyermek	200	100	192	96	2	1	6	3
Összesen:	400	100	378	95	4	1	18	4
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	184	92	2	1	14	7
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	194	97	2	1	4	2
Összesen:	400	100	378	95	4	1	18	4

9/a Soroljatok fel olyan dolgokat, amelyek élők!

I. Helyes feleletek

1. Általános feleletek

/ember, növény, állat/

2. Konkrét feleletek

/rózsa, kisfiu, tehén, kutya, stb./

3. Az általános és a konkrét variálása

II. Helytelen feleletek

1. Élő helyett élettelen felsorolása

2. Önmagával határozza meg

/Élő ami él, élettelen ami nem él./

III. Nem tudja

9/b Soroljatok fel olyan dolgokat, amik élettelenek!

Megnevezés	Megkérde- zettek száma		Helyes fe- leletet adtak		Hibás fe- leletet adtak		Nem fe- lelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	152	76	10	5	38	19
Városban élő gyermek	200	100	156	78	26	13	18	9
Összesen:	400	100	308	77	36	9	56	14
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	136	68	20	10	44	22
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	172	86	16	8	12	6
Összesen:	400	100	308	77	36	9	56	14

9/b Soroljatok fel olyan dolgokat, amik élette-
lenek!

I. Helyes feleletek

1. Általános feleletek

/tárgyak, játékok, gépek stb./

2. Konkrét feleletek

/baba, autó, mackó, stb./

3. Az általános és konkrét variációja

II. Helytelen feleletek

1. Keveri az élővel

2. Értelmetlen

III. Nem tudja

A 9/a kérdésre 93 % - 96 %-ban adtak helyes feleletet, a 9/b kérdésre 76 % - 78 %-ban. Tehát több élő-t tudtak felsorolni, mint élettelen-t.

A gyermekek legnagyobb százaléka élőnek tekinti a növényt, de a belső összefüggéseit nem látja világosan. Az életjelenségek közül csak egy feltételt emel ki több gyermek. Szerinte ha ez hiányzik, nem él a növény. Az állatokat szinte valamennyi gyermek az élők közé sorolja, elsősorban a mozgásuk miatt. Az embert is idesorolják, mert eszik, mozog, iszik.

Élettelen dolgokat csak alacsonyabb százalékban tudtak helyesen felsorolni. Többször előfordult, hogy élő tulajdonságokkal ruháztak fel tárgyakat. Az animista gondolkodás abból ered, hogy a gyermek élőnek tekinti ami mozog, amit mozgatnak.

9/c Mi az élő és élettelen közötti különbség?

Megnevezés	Megkérdezettek száma		Helyes feleletet adtak		Hibás feleletet adtak		Nem felelt a kérdésre	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Falun élő gyermek	200	100	116	58	16	8	68	34
Városban élő gyermek	200	100	140	70	20	10	40	20
Összesen:	400	100	256	64	36	9	108	27
Fizikai dolgozók gyermeke	200	100	106	53	24	12	70	45
Értelmiségi dolgozók gyermeke	200	100	150	75	12	6	38	19
Összesen:	400	100	256	64	36	9	108	27

9/c. Mi az élő és élettelen közötti különbség?

I. Helyes feleletek

1. Az élő: mozog, táplálkozik, lélegzik,
iszik, születik, meghal
2. Az élettelen: nem mozog, nem táplálkozik,
nem lélegzik, nem iszik,
nem születik, nem hal meg

II. Helytelen feleletek

1. Önmagával határozza meg
/az élő él, az élettelen nem él/

III. Nem tudja.

A falusi gyermekek 58 %-ban, a városiak 70 %-ban tudtak helyes feleletet adni a kérdésre. Elég magas azoknak a százaléka, akik nem feleltek, 34 % - 20 %. A helyes feleleteket adók közül is csak kevesen tudtak több jellemző jegyet felsorolni. A legtöbb gyerek a mozgást emelte ki az élőlény alapvető tulajdonságaként, másodsorban a táplálkozást. Az élettelen legfőbb tulajdonságának is azt tartották, hogy nem mozog.

Néhány pedagógiai tanulság a gyermekek tájékozottságáról.

Kielégítőnek mondható, amit az óvodákban a természeti és társadalmi környezetről a Program alapján feldolgoznak. Különösen öröndetes gyermekeink tájékozottságának világnézeti megalapozottsága. Mire gondolunk itt? Arra a - számunkra már természetes - materialista alapállásra, amellyel például a növény fejlődésének okát megadják, ahogy a gépeket ismerik és a gépek előnyét értékelni tudják és ahogy majd-

nem teljesen hiányzik feleleteikből a miszticizmus vagy nem racionális magyarázat.

A gyermekek számos megnyilatkozása tulmutat a Program anyagán főleg három területen. Jártasabbak az élővilágban, a közlekedési eszközök és szabályok körében és az anyagismeretben, mint gondoltuk. Amivel az óvoda közvetlenül /tervszerűen/ foglalkozik, abban nagyobb eredményt mutatnak.

Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy az óvodában az egyik legfontosabb feladat: sok olyan tapasztalathoz juttatni a gyerekeket, amelyekből a későbbi ismeretekhez szükséges töredékek rögződnek.

Az óvodában a megfigyelések tapasztalatait, az átélt élményeket rendszerben és gondolkodtatva is feldolgozzuk, ezáltal a fogalmi gondolkodást segítjük. Megkeressük a legmegfelelőbb módszereket, eszközöket, hogy közel vigyük hozzájuk, megértessük velük a dolgokat..., de soha nem lehetünk erőszakosak a megtanítással.

A vizsgált gyermekek zömének tájékozottsága, érdeklődésüknek az eredményekben megmutatkozó frissesége azt a kérdést veti fel, hogy mindig eleget ad-e az óvoda ennek az érdeklődésnek a kielégítésére. A Program bevezetése óta sokféle vélemény kialakult, egyesek szerint alacsonyak az óvodai követelmények, különösen a nagycsoportban, mások szerint már az óvodában túlterheljük a gyermekeket.

Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket az a tény, hogy néhány területen tájékozottabbak a gyerekek, mint amit a Program kíván, illetve van olyan terület, /anyagok tulajdonságai, élő, élettelen/ amelynek feldolgozása nem szere-

pel a Programban. Az eredményeink jók, a hiányosságokat pedig részben a gyakorlati munka javításával pótolni lehet.

A Program továbbfejlesztését el kell kezdeni, de addig is le kell szögeznünk, hogy a jövőben sem kell sokkal több fogalmat megismertetni az óvodában, mint most. Figyelembe kell venni az iskolai követelményeket, de azokat a jövőben sem vállalhatjuk át. Hogy mégis jobbak legyenek az eredményeink, azt kell célul tűzni, hogy a gyerekek érdeklődését az eddigieknél jobban kielégítsük /pl. az anyagok tulajdonságainak és az állatvilágnak a megismerésében/ s biztosítsuk számukra több tapasztalat megszerzésének lehetőségét.

A vizsgálatból az is kiderült, hogy nem szabad természetesnek venni a gyermekek ismereteit olyan dolgokról, amelyek a felnőtt számára maguktól értetődőnek látszanak. Igaz, hogy a gyerekek 90 %-a ismeri a közlekedési eszközöket, de 10 % nem.

Ugyancsak anyagunk figyelmeztet egy tudott, de még sem eléggé tudott körülményre: ez az ismeretlenebb, ritkábban hallott szavak emlékezeti megszilárdulásának nehézsége.

Sokat beszélünk a gyermekek mechanikus emlékezetének jóságáról, talán túl sokat is építünk rá. De a mechanikus emlékezet főként akkor lép funkcióba, ha ritmusra, rimre támaszkodhat. Egy-egy elszigetelt, illetve csak tárgyhoz kapcsolt elnevezés azonban csak akkor rögződik, ha a gyermek többször hallja, mégpedig nem közvetlen egymásutánban, hanem különböző alkalmakkor és különböző összefüggésekben. Ezért fontos, hogy az új szavak újra és újra előkerüljenek

o

a napközben adódó beszélgetésekben vagy a gyermek játékában /pl. kőműves/.

A vizsgálat egyik legfőbb pozitív eredményeként könyveltük el a gyermekek reális, materialista tájékozódását az őket körülvevő, sőt sokszor a tőlük távolabb eső valóságban. Felmérésünk két eredményére azonban ezen a területen is fel kell figyelnünk.

Az egyik nem életbevágó kérdés, a gyermek tájékozatlansága az erdei állatokat illetően, vagyis az az irreális elképzelésük, hogy a mese vadállatai - a mi erdeinket is benépesítik. Ebben a témában keveredtek a reális és a mesei elemek.

A vizsgálódás során felmerült az a kérdés is, hogy beszélhetünk-e az információs anyag, a tudás viszonylagos teljességéről az óvodáskorban, akár a legnagyobbaknál is? Gondoljunk az állatvilágra, a növényvilágra vagy a társadalmi környezetből kiemelt jelenségekre, amelyekkel a környezetismeretben foglalkozunk. Nyilvánvaló, hogy nem beszélhetünk viszonylagos teljességről egyetlen témakörben sem.

A másik kérdés, hogy hogyan értelmezhetjük a viszonylagos frisseséget az ismeretekben? A tegnapi gyerek nem hallhatott az ürrepülésről, a mai gyereknek illik tudni róla. A tegnap gyereke csak azt tapasztalhatta, hogy a tehenet kézzel fejik, a mainak azt is illik tudnia, hogy géppel is. Az ötven évvel ezelőtti gyermek nem tudhatott egyikről sem.

De vannak olyan ismeretek, amelyek a tegnap és a ma gyerekének tájékozottságában egyformán jelentkezhettek, hi-

szen a gyerek számára a dolgok felfogható tulajdonságai lényegileg ma is ugyanazok, mint évtizedekkel ezelőtti /évszakok, időjárás-jelenségek, növények fejlődése stb./.

Ha az ismereteket a mai tudományos felfogásban visszük közel a gyermekekhez, akkor a "korszerű" jelző illeti, ha ötven év előtti felfogásban, akkor az "elmaradott".

De hát akkor mit jelent a frissesség a 6 éves gyermek tájékozottságában?

Azt, hogy az óvoda nyitottan benne él környezetében, és a gyerekek, ha otthon nem, akkor az óvodában szinte naprakészen értesülnek a mindenkit foglalkoztató eseményekről, dolgokról, kisebb-nagyobb érdekességekről... de nem a megtanítás, megtanulás szintjén. Napjainkban frissen tájékozott az a gyermek, aki tudja például, hogy magyar űrhajós is van, vagy hogy az óvodához közeli állatkertben valamilyen kölyök-állat született.

A friss információk tartalmát nem lehet nevelési programban rögzíteni, a tájékozódás korszerű tartalmát és szemléletmódját igen.

A vizsgálódás során szerzett tapasztalatok arra sarkaltak bennünket, hogy ne elégedjünk meg a kapott eredményekkel, további megfigyeléseket is végezzünk.

A következőkben azt vizsgáltuk, hogy: Mi motiválja a gyermekeket a foglalkozásokon való részvételre? Milyen szerepet játszik ebben a foglalkozás tárgya, milyen szerepet az alkalmazott módszerek? Hogyan fejlődnek értelmi képességeik?

Tíz nagycsoportos óvónőt kértünk fel, hogy az általunk

megadott vázlat alapján vezessen le három foglalkozást és szelektív jegyzőkönyvet készítsen ezekről. A következőkben szeretnénk közölni három jegyzőkönyvet.

1. Jegyzőkönyv

A foglalkozás helye: Szarvasi Óvónőképző Intézet Gyakorló Óvodája

Korcsoport: Nagycsoport /28 gyerek/

A foglalkozást vezeti: Faggyas Jánosné

A foglalkozás ideje: 1982. február 3.

A foglalkozás tárgya: Környezetismeret

A foglalkozás típusa: Kombinált

A foglalkozás anyaga: Folyadékok, a víz érzékelhető tulajdonságai

- A foglalkozás feladatai:
1. Az érzékszervek segítségével a folyadékok jellemző tulajdonságainak megfigyelése, ezen belül a víz érzékelhető tulajdonságainak /szin, alak, íz, illat/ tudatosítása.
  2. Az összehasonlító, megkülönböztető képesség fejlesztése. Tapasztalataik elmondásával beszédképességük, kifejezőképességük fejlesztése.

A foglalkozás módszerei: gyakorlás, beszélgetés, magyarázat, szemléltetés.

A foglalkozás eszközei: különböző folyadékok /víz, tej, málnaszörp, méz/ szemcseppentő, üveg-

lap, poharak, kancsók, kendők, porcukor, jégkocka, kanalak, tálak.

I. a/ Szervezési feladatok

Ó: Fogjátok meg a széketeket és helyezzétek el félkörben az asztal körül!

b/ Motiváció

Magnóról - a víz hangjának lejátszása /csöpög, csobog, folyik/

Ó: "Ki ismerte fel, mit hallottunk?"

Gy: Vizcsobogást.

Ó: Miből gondoltad?

Gy: Lehetett hallani, hogy folyik a víz.

Ó: Ki tudna még olyan dolgokat mondani, amit lehet önteni, ami folyékony?

Gy: Tej, kávé, tea, cola, méz

Ó: Valóban ezek mind folyékonyak, ezért folyadékoknak nevezzük őket.

II. Az anyag feldolgozása

1. Különböző halmazállapot megfigyeltetése, megkülönböztetése.

Eszközök: 2 tálca, 5 kancsó, 5 pohár

Ó: Az asztalon különböző tárgyakat helyezek el üvegkancsókban /porcukor, víz, tej, méz, műanyag-golyók/.

Ó: Minden kancsóból öntök a poharakba, kíváncsi vagytok ki, mit vesz észre!

Gy: A vizet, a tejet, mézet lehet önteni, a cukrot és a golyókat nem.

Ó: Mit gondoltok miért lehetett önteni a vizet, tejet, mézet?

Gy: Mert folyékonyak.

Ó: Ki tudná megmondani, hogy a porcukrot és a golyókat miért nem lehetett önteni?

Gy: Mert nem folyékonyak.

2. A víz jellemző tulajdonságainak megfigyeltetése kísérletek segítségével.

Eszközök: 3 kancsó, papírlap, 1 tálca

a/ Szintelen

Az asztalon három üvegkancsóban tej, málnaszörp és víz van. Az óvónő papírlapot helyez a tejjel tele kancsó mögé, hogy a gyerekek ne lássák a kiválasztott lapot.

Ó: Látjátok-e a papírlap színét?

Gy: Nem.

Ó: Miért nem lehet látni?

Gy: Nem lehet átlátni a kancsón.

Ugyanezt megismételte a szörpös és a vizes kancsó mögött is.

Ó: A vizes kancsó mögött levő papírlap színét miért sikerült megnevezni?

Gy: Mert a víznek nincs színe, átlátszó.

b/ Szagtalan

Ó: Három bekötött szemű gyerek fog versenyezni, feladatuk az lesz, hogy találják meg a vizes poharat.

/A poharakban tej, szörp és víz van./

Ó: Hogyan lehetne kitalálni bekötött szemmel, hogy me-

lyik pohárban van a víz?

Gy: Meg kell szagolni.

Ó: Miből tudta kitalálni, hogy ebben a pohárban van a víz?

Gy: Mert a víznek nem volt szaga.

c/ Iztelen

Ugyanezt az eljárást más önként jelentkező gyerekekkel is megcsinálják, akik bekötött szemmel izlelnek.

Ó: Miből gondoltad, hogy ez a vizes pohár?

Gy: Mert nem volt íze.

Szervezés: székeket asztalhoz viszik.

d/ A víz alakjának megfigyeltetése

Szervezés: Asztalonként egy tálcán különböző tárgyak elhelyezése /golyó, mágnes, ceruzahegyszó, radar/. Asztalonként két vizeskancsó, minden gyermeknek egy pohár, egy üveg, egy tányér.

Ó: Válasszatok egy tárgyat a tálcáról és tegyétek a tányérba.

Ó: Milyen a tárgyak alakja a tányérban?

Gy: Gömbölyű, szögletes stb.

Ó: Tegyetek vizet az üvegbe!

Meg lehet fogni a vizet?

Gy: Nem.

Ó: Mit tegyünk, hogy mégis legyen víz az üvegben?

Gy: Önteni kell.

Ó: Mi szükséges hozzá?

Gy: Kancsó, üveg.

Ó: Helyezzétek át a tárgyat a tányérból a pohárba!

Ó: Most milyen a tárgy alakja?

Gy: Ugyanolyan mint a tányérban.

Ó: Tapasztaltatok-e változást?

Gy: Nem.

Ó: Most a vizet tegyétek a tányérba! Hogyan tudnátok áttenni?

Gy: Önteni kell.

Ó: Mit gondoltok miért nem lehet megfogni ugyanugy mint az előző tárgyat?

Gy: Mert a víz folyékony.

Ó: Most milyen lett a víz alakja?

Gy: Olyan mint a tálkáé.

3. A vízben történő oldódás, olvadás jelenségeinek megfigyeltetése.

Szervezés: Minden gyermeknek 2 pohár, tálkákban cukor és jégkocka. Két kancsó asztalonként.

Ó: Öntsetek az egyik poharatokba vizet és izleljétek meg! Milyennek érzitek a víz ízét?

Gy: Nincs ize, izetlen.

Ó: Tegyetek bele egy kanál cukrot, kavargassátok meg. Mit tapasztaltok? - Mi történik a cukorral?

Gy: Olvad.

Ó: Kóstoljátok meg avizet! Most milyen ize van?

Gy: Édes.

Ó: Mit gondoltok miért változott meg a víz ize?

Gy: Mert a cukor elolvadt és attól lett édes a víz.

Ó: Az egyik pohárba öntsetek újból hideg vizet, a másikba meleg víz legyen. Tegyetek mindkét pohárba egy-egy jégkockát! Milyen hőmérsékletűnek érzitek a jégkockát?

Gy: Hidegnek.

Ó: Kavargassátok meg mind a kettőt. Mit tapasztaltok?

Gy: A melegben gyorsabban olvad a jég.

Ó: Fogjátok meg a két poharat a kezetekkel! Van-e különbség a két pohár hőmérsékleténél?

Gy: Az egyik nagyon hideg, a másik langyos.

Ó: Mit gondoltok, miért van különbség köztük?

Gy: A jégkocka lehüti a vizet, amikor olvad.

Ó: Melyik pohárban lévő jégkocka olvad gyorsabban?

Gy: A meleg vizes pohárban.

Ó: Miért olvad gyorsabban?

Gy: Mert meleg a víz.

Szervezés: eszközök összeszedése.

2. Jegyzőkönyv

A foglalkozás helye: Szarvasi Óvónőképző Intézet Gyakorló Óvodája

Korcsoport: Nagycsoport /28 gyerek/

A foglalkozást vezeti: Faggyas Jánosné

A foglalkozás ideje: 1982. március 25.

A foglalkozás tárgya: Környezetismeret

A foglalkozás típusa: Kombinált

A foglalkozás anyaga: Anyagok tulajdonságai

A foglalkozás feladata: 1. Az anyagok érzékelhető tulajdonságainak felismertetése, helyes megnevezése.

2. A logikus gondolkodás, beszéd-készség, összehasonlító és meg-

különböztető képesség fejlesztése
az egyéni és csoportos kísérletek
során.

A foglalkozás módszerei: gyakorlás, beszélgetés, magyará-
zat, kísérlet, ellenőrzés.

A foglalkozás eszközei: A csoportszoba játékaik tárgyai,
használati eszközök, fakocka, tá-
nyérok, poharak, radir, hegyező,
evőeszközök, papír, kulcs, stb.
6 műanyag tál, tálcák, papírhajók,
hidak.

I. a/ Szervezési feladatok

Ó: Hozzátok ki a székeket és helyezzétek el félkörben
az asztal körül.

b/ Motiváció

Ó: Nézzétek meg jól ezeket a tárgyakat, kísérletezni fo-
gunk velük.

II. Az anyag feldolgozása

1. A különféle anyagok felismertetése, megnevezése, csoportosítása.

/Az asztalon fából, fémből, papírból, üvegből, por-
celánból, textilből készült tárgyak vannak./

Ó: Hogyan csoportosítanátok ezeket a tárgyakat, hogy
mindegyik tartozzon valamelyik csoportba?

Gy: Aszerint, hogy miből készültek.

Ó: Ki tudná megmondani, hogy miért jó így az elrende-
zés?

Gy: Mert a papírból készült tárgyak, vagy a fémből stb-
ből készült tárgyak egy helyen vannak.

Ó: Soroljátok fel a csoportokat aszerint, hogy milyen anyagból készült tárgyakat találtok egy helyen!

Gy: Fa, fém, porcelán, üveg, papír, műanyag.

2. A tárgyak megnevezése, kiválasztása, az anyag jellemző tulajdonságainak alapján.

Ó: Most találjátok ki, milyen anyagból készült az a tárgy, amelyikre gondolok!

Kemény, sima a felülete, hideg a tapintása, nem látszik át, törékeny.

Gy: Porcelán.

Ó: Ki szeretne most közületek választani, az mondja el a jellemző jegyeket.

Gy: Kemény, hideg a tapintása, törékeny, átlátszó.

Gy: Üveg.

Ó: Milyen anyagból készült az a tárgy, amit te választottál?

Gy: Fémből.

Ó: Miből gondolod, hogy fémből készült?

Milyennek érzed, ha megszorítod a kezeddal?

Gy: Keménynek.

Ó: Simogasd körbe a tárgyat! Milyennek érzed a felületét?

Gy: Simának.

Ó: Emeld a szemed elé! Mit tapasztalsz?

Gy: Nem lehet átlátni rajta, nem átlátszó.

Ó: Mit gondoltok, ha leejteném a földre, történné-e változás az alakján?

Gy: Nem.

Ó: Próbáljuk ki! Valóban nem.

Ó: Mi jellemző akkor még erre a tárgyra?

Gy: Nem törékeny.

Ó: Fogd a kezébe a tárgyat! Milyen a hőmérséklete?

Gy: Hideg.

Ó: Most gondolok egy másik anyagra, melyik lehet az?

/Gyűrhető, téphető, nem lehet átlátni rajta, lehet kemény, de puha tapintásu is."

Gy: Papir.

Ó: Ki tudja megmondani, hogy melyikről nem beszéltünk még?

Gy: Műanyag. Kemény, nem átlátszó, törékeny, sima.

Ó: Milyen anyagból készült az a tárgy, amelyiket felmutatok?

Gy: Textilből.

Ó: Mi jellemző erre az anyagra?

Gy: Puha, gyűrhető, nem törékeny, meleg a tapintása.

3. Annak megfigyeltetése, hogyan viselkednek a különböző anyagu tárgyak a vízben.

a/ Ó: Sok jellemző dolgot elmondtatok ezekről az anyagokról, most figyeljük meg, mi történik velük, ha vízbe tesszük őket!

Ó: Milyen anyagból készültek ezek a hajók?

Gy: Papírból.

Ó: Mi történik velük ha vízbe teszem őket?

Gy: Usznak.

Ó: Próbáljuk ki!

Szervezés: Nagyméretű műanyag kádba, vízbe helyezik a csónakokat.

Ó: Mit tapasztaltok, valóban mi történt?

Gy: Usznak.

Ó: Most félreteszem a kádat és majd később is megnézzük látunk-e változást.

b/ Ó: Próbáljátok meg kitalálni, melyik tárgy hogyan viselkedne, ha vízbe tennénk!

Ó: A tárgyakat csoportosítsuk aszerint, hogy fennmaradnak, vagy elmerülnek a vízben.

Ki tudna olyan tárgyat választani, ami elsüllyed a vízben?

Gy: Kanál, villa, kés.

Ó: Miből készültek?

Gy: Fémből.

Ó: Most olyat válasszatok, amelyik lebeg!

Gy: Kocka, kistányér, játék.

Ó: Milyen anyagból készültek?

Gy: Műanyagból.

4. Mikrocsoportos formában, az előzőekben becsléssel megállapított állítások igazolása.

Szervezés: asztalonként egy nagyobb méretű kád, amelyben víz van.

Tálcában különböző anyagu tárgyak /textil, papír, műanyag, fa, fém, üveg, porcelán/

Ó: Ezeken a tálcákon különböző anyagu tárgyak vannak, ti majd kipróbáljátok, hogy melyik süllyed el és melyik nem. Valamennyi tárgyat tegyétek a vízbe.

Ó: Milyen anyagból készültek azok a tárgyak, amelyek elsüllyednek?

Gy: Fém, gumi, üveg, porcelán.

Ó: Miért süllyedtek le?

Gy: Mert nehezebbek.

Ó: Melyek lebegtek?

Gy: Papir, textil.

Ó: Melyek usztak?

Gy: Fa, műanyag.

c/ A papircsónakok újbóli megfigyelése

Ó: Mit gondoltok, miért süllyedtek el ezek a hajók?

Gy: Mert eláztak.

Ó: Melyik az az anyag, amelyik még elsüllyed, ha átázik?

Gy: Textil.

Szervezés: eszközök összeeszedése.

3. Jegyzőkönyv

A foglalkozás helye: Szarvasi Óvónőképző Intézet Gyakorló

Óvoda

Korcsoport: Nagycsoport /28 fő/

A foglalkozást vezeti: Faggyas Jánosné

A foglalkozás ideje: 1982. április 16.

A foglalkozás tárgya: Környezetismeret

A foglalkozás típusa: ismétlő-rendszerező

A foglalkozás anyaga: Mi élő, mi élettelen?

A foglalkozás feladata: 1. A gyermekek különböztessék meg az élettelen jelenségeket, az élőtől, tapasztalataik rendszerezése alapján.

2. Logikus gondolkodásra nevelés a jelenségek okainak feltárásával.

A foglalkozás módszerei: szemléltetés, beszélgetés, gyakorlás, ellenőrzés.

A foglalkozás eszközei: a már előre elültetett bab, cserepesvirág, lottókártyák, feladatlapok, ceruzák.

I. a/ Szervezési feladat

A gyerekek félkörben ülnek az asztalok mellett.

b/ Motiváció

A foglalkozás eszközeinek előkészítésével.

II. Az ismeretanyag feldolgozása

1. Ó: Ki tudna élettelen dolgot, tárgyat mondani, ami itt van a csoportszobában?

Gy: Játék, asztal, szekrény, szék, baba stb.

Ó: Mondjatok élőlényeket!

Gy: Hal az akváriumban, virágok, gyerekek, felnőttek, stb.

2. Ó: A multkor babot ültettünk. Nézzétek csak, mi történt vele?

Ó: Ki tudná megmondani, hogy a növények élnek-e?

Gy: Igen.

Ó: Miből gondoljátok?

Ó: Ki tudná megmondani, hogy melyik babot ápoltátok?

Ó: Miért nem bujt ki a másik?

Gy: Mert a sötétben volt, nem locsoltuk.

Ó: Mi szükséges ahhoz, hogy a növények fejlődjenek?

Gy: viz, nap, levegő.

Ó: Hogyan gondozzák az emberek a növényeket?

Gy: Locsolják, kapálják, gyomtalanítják stb.

Ó: Minden növényt gondozunk, ápolunk?

Gy: A gyomokat nem.

Ó: Soroljátok fel növényeket, amelyeket gondozunk!

Gy: Paradicsom, paprika, virág, borsó, stb.

Ó: Hoztam egy cserepes virágot, ki tudja megmondani a nevét?

Gy: Muskátli.

Ó: Él-e ez a virág?

Gy: Igen.

Ó: Törd le ezt a hajtását!

Amit letörtél az most él?

Gy: Egy ideig igen.

Ó: Most elültetjük ezt a hajtást, megöntözzük. Ápoljátok, gondozzátok, s figyeljétek meg hogyan fejlődik!

Ó: Mit gondoltok, ha a fa ágát letörjük és elültetjük él-e tovább?

Gy: Nem.

Ó: Most egy találós kérdést mondok. Aki tudja, hogy mire gondolok, az jelentkezzen!

"Az erdőben sok van belőle, nyáron hűvös van alatta?"

Mi az?

Gy: Fa.

Ó: A fa élő?

Gy: Igen.

Ó: Milyen anyagból készült az asztal?

Gy: Fából.

Ó: Az asztal élő?

Gy: Nem.

Ó: Miből gondolod, hogy az nem él, hiszen az is fából van?

Gy: De az erdőben kivágták a fát, így élettelen lett.

3. Ó: Sokféle állat vesz körül bennünket. Soroljatok fel közülük néhányat.

Gy: Macska, kutya, róka, medve stb.

Ó: Az állatoknak mire van szükségük, hogy éljenek?

Gy: Fény, víz, levegő, élelem.

Ó: Ki gondozza az állatokat?

Gy: Az ember.

Ó: Miért?

Gy: Ha nem adna nekik vizet, ennivalót, elpusztulnának.

Ó: Milyen állatokról gondoskodik az ember?

Gy: A háziállatokról, mert nem tudnak ennivalót találni, inni.

Ó: A vadon élő állatokról mikor gondoskodik?

Gy: Csak télen, amikor a hó betakarja a földet és nincs ennivaló.

4. Ó: Az emberek fejlődnek.

Hogyan? Ki a legkisebb a családban? Nálatok?

Gy: A kistestvérem, én.

Ó: Ki a legidősebb?

Gy: Nagyapa, nagymama.

Ó: Ki gondoskodik a gyerekekről?

Gy: A szülők.

Ó: Mi kell ahhoz, hogy az emberek, gyerekek fejlődjenek?

Gy: víz, levegő, ennivaló, fény.

Ó: Mi a különbség az állat és az ember között?

Gy: Az ember dolgozik, beszél.

Ó: Milyen testrészei segítségével készít tárgyakat, eszközöket?

Gy: A kezével.

Ó: Miért készít eszközöket, szerszámokat?

Gy: Hogy segítsen neki.

III. Az ismeretek megszilárdítása, gyakorlása

Ó: Hoztam nektek kis kártyákat. Mindegyiken van egy kép. Ezzel fogunk most játszani.

Ó: Jancsi, Sanyi, Klári, Erzszi jöjjön ide és huzzon egy kártyát! Ne mutassátok meg a többieknek.

Mondjatok egy találós kérdést a képeitekről.

A többiek gondolkodjanak, ha kitaláltátok, megmutatjuk a képeket!

Gy: A házat őrzi, hangosan ugat.

Gy: Kutya!

Gy: Alszunk rajta, puha.

Gy: Párna.

Gy: Óvodába jár, szeret játszani, sétálni.

Gy: Óvodás.

Szervezés: Mágnes táblára rakják külön az élő és külön az élettelen képét.

IV. Ismeretek ellenőrzése

Ó: Vegyetek el a tálcáról egy-egy feladatlapot!

Zöld ceruzával karikázzátok be ha előre és pirossal, ha élettelenre gondoltam.

Ó: labda, fa

ház, kutya

asztal. tulipán

gyerek - öregember

alma - virág

Szervezés: eszközök összeszedése.

Jegyzőkönyvek értékelése

A foglalkozások alatt a csoportok motiváltsági szintje nagyon jó volt. A gyermekek érdeklődését a foglalkozás tárgya, újszerűsége ragadta meg. Ennek egyik magyarázata az, hogy az óvoda környezetismereti programja általában nem kívánja a gyermekeket új, tapasztalatukon kívül eső tárgykörbe bevezetni, ezek a témák viszont újak voltak. Ha ad is új ismereteket a program, ezek többnyire a gyermekek meglévő ismereteinek a bővítését, mélyítését szolgálják, bár tudjuk, hogy a gyermekek igazi érdeklődését elsősorban az ismeretlen, a váratlan ragadja meg. Feltehetjük a kérdést, hogy ez helyes-e? Kétségtől helyes, ha arra gondolunk, hogy elsősorban a gyermekek megfigyelőképességének, emlékezetének, logikus gondolkodásának fejlesztése a cél, nem is vághatunk elébe ismeretnyújtás terén az iskolának. Fontos feladatunk viszont, hogy jól felkészítsük a gyermekeket és így az anyagok tulajdonságaival élő, élettelen jellemzőivel is kell bizonyos mértékig foglalkoznunk.

Ha az elmondottakból a pedagógiai tanulságot akarjuk levonni, az bizonyára nem az, hogy a gyermekeknek óvodában vagy iskolában ne nyujtsunk új ismereteket. Természetesen nyujtsunk, de ne támaszkodjunk egyedül a "látnivaló", a "megfigyelnivaló" motiváló erejére.

Adjunk a gyermekeknek alkalmat rá, hogy a tárgyat a maga módján, manipulálva, tevékenysége révén ismerje meg. Jó példa volt erre ez a három foglalkozás is.

Mi motivál tehát elsősorban?

Minél kisebb a gyermek, annál nagyobb szerepe van motivá-

ciójában a manipulációs, mozgással egybekötött tevékenységnek.

A mozgásos tevékenységnek még a nagyobb gyermekeknél is nagy a motiváló ereje, ezt a felvett képmagnó felvételek is igazolják.

Feltűnő - általunk sem várt - jelenséget is tapasztaltunk nagycsoportban az ismétlő-rendszerező foglalkozáson, pl. Az élő és élettelen feldolgozásakor. A foglalkozások első része főleg verbális volt, kevés szemléltetőeszközzel, többé-kevésbé logikus gondolkodást kívánt a gyerekektől. Így pl. élő és élettelen dolgokat kellett felsorolni. Meg kellett határozni, hogy a növény, az állat és az ember fejlődéséhez mire van szükség.

2 | Bár a foglalkozás elején volt manipulációs tevékenységre lehetőség, a gyermekek mégis nagy érdeklődéssel vettek részt a foglalkozásban. Nem gondolhatunk egyébre, mint hogy az ilyen jellegű rendszerezéseknél éppen a téma újszerűsége, a szellemi aktivitás lehetősége motiválta a gyermekeket.

A nagycsoport "motivációs értékrend"-jének élén az önálló kísérletezgetés és a vetélkedő állt. A kísérletek során pl. meg kellett állapítaniuk, hogy milyen tárgyak süllyednek el, vagy maradnak a víz felszínén. Vagy megfigyeléseket kellett végezniük a folyadékok alakjára vonatkozóan. Az óvónő vetélkedés formájában dolgozta fel a tárgyak csoportosítását, anyaguk szerint, vagy a másik foglalkozáson az lett a győztes, aki minél több jellemző jegyét fel tudta sorolni az élőlényeknek.

Felmerül a kérdés, hogy mi a motiváló eljárás fő pedagógiai funkciója?

Érdeklődéskeltés.

Az aktivitás serkentése.

A figyelem tartósságának a növelése.

Jobb teljesítményre serkentés.

A munkatempó fokozása.

Érzelmi hatás kiváltása.

Gondolkodtatás.

Az egyes foglalkozások motiváltsági fokán tulmenően óvodában - ahogy nyilván iskolában is - mindennél lényegesebb a csoport /osztály/ általános érdeklődése, motiváltsági szintje. Ez elsősorban az előbbire, a nyújtott ismeretekre és az ismeretnyújtás módjára épül, de nemcsak erre: belefolyik a pedagógushoz való viszony, a közösség légköre, egyes gyermekek "huzó", saját érdeklődésükkel a többieket inspiráló hatása és még néhány más tényező is.

Ezekon és az ehhez hasonló foglalkozásokon fejlődik a gyermekek megfigyelőképessege, tudásvágya. Ezeket a tulajdonságokat a megismerési aktivitás mérésekor mutatóként is el lehet fogadni. A megfigyelőképesseg és a tudásvágy megjelenése a gyermek megismerő tevékenységében bekövetkezett minőségi változásokról tanuskodik. Ha figyelembe vesszük, hogy a megfigyelés az érzékelést és gondolkodást összekötő egységes szellemi munkafolyamat, el lehet fogadni, hogy a "megfigyelőképesseg"-gel rendelkező gyermekek a tárgyakat tulajdonságaik sokféleségében, kapcsolataiban, viszonyaikban látják, észreveszik változásukat, fejlődésüket, kere-

sik az okozatokat kiváltó okokat.

Eközben fejlődik gondolkodásuk. Amelyik témakörben jártasabbak és tapasztalataik vannak, valamint ismerik a fogalmakat, ott általánosítanak, konkretizálnak is.

A vizsgálat arra is rámutatott, illetve megerősítette, hogy ebben az életkorban bizonyos fogalmak még csak kialakulóban vannak /pl. élő - élettelen/. Ezeket a fogalmakat a jövőben sem "taníthatja" meg az óvoda, hanem a kialakulóban lévő fogalmak pozitív alakulásához kell hozzájárulnia az óvodának egyre gazdagabb élmények nyújtásával, tapasztalatok szerzésével a gyermekek számára.

A vizsgálat során megfigyelhettük, hogy a dolgok összehasonlításakor a különbségek felismerésében általában nagyobb teljesítményt nyújtanak /ami természetes is, hiszen a gyermek számára ez a könnyebb/, mint az azonosság felismerésében.

Az iskolába lépés előtt kialakulóban van a gyermekek-nél a szándékos figyelem, éppen ezért az óvodai foglalkozásokon még elsősorban az érdeklődésre támaszkodunk.

A vizsgálat során kapott feladatlapot hamar áttekintették és megoldották a gyermekek, de az elvégzett munkát már felületesen ellenőrizték, vagy teljesen elhagyták.

A jövőben az önellenőrzés nevelésére nagyobb gondot kell fordítani az óvodákban. Ez nagyon fontos az óvodai nevelés-oktatás, illetve a megfelelő iskolára előkészítés szempontjából is. De ezt sem tanítással kell elérni, hanem neveléssel.

Végül érdemes utalni a nevelési program 144. lapján

található "részletre", amit továbbra is szem előtt kell tartani, amikor a vizsgálat tapasztalatai felett gondolkodunk és hasznosítani kívánjuk: "...minden egyes gyermek csak képességeinek elért fejlettségi szintjén teljesítheti a követelményeket. Különböző okok miatt egyesek fölötte, mások alatta lehetnek az általános követelményszintnek. A fontos az, hogy differenciált nevelő-oktató munkával elérjük, hogy minden gyermek önmaga lehetőségeihez képest fejlődjék s haladjon előre."

Volt óvodások környezetismereti órákon

Az 1980/1981/82-es tanév folyamán 15 Békés, Heves és Szolnok megyei általános iskolában vizsgálatokat végeztünk az óvodából jött - a Program alapján nevelkedett - első osztályos gyermekekre vonatkozó iskolai tapasztalatok megismerése céljából. Arra próbáltunk választ kapni, hogy a vizsgálataink során megkérdezett pedagógusok szerint a legutóbbi tanévekben óvodákból jött első osztályos tanulóknál az iskolai környezetismereti oktatás milyen alapokra építhet?

A megkérdezett nevelők teljes egyöntetűséggel azon a véleményen vannak, hogy a gyermekek az utóbbi években szembetűnően több ismeretet hoznak magukkal az óvodából. Ennek okát abban látják, hogy az óvodában hangsúlyosabbá vált a természeti és a társadalmi környezet megismertetése.

"Sokkal többet törődnek ezzel, mint eddig" - fogalmazta meg egy tanítónő az általános véleményt, alátámasztva közvetlenül szerzett tapasztalataival is.

Az óvodából hozott ismeretek mennyisége elsősorban

három iskolai témakörben mutat jelentős gyarapodást.

Ezek: 1. A természet élete

2. A test és annak ápolása

3. Az otthon, a család

1. A természet életével, jelenségeivel kapcsolatban a gyermekek zöme nagy kedvvel, magabiztosan adja elő megállapításait, sok esetben hivatkozva az óvodára, az ott hallottakra és az ott végzett megfigyelésekre. Az erre a témakörre vonatkozó, magukkal hozott ismeretanyag mennyiségileg többé-kevésbé kimeríti, sőt egyes résztémáknál felül is mulja az elsős környezetismereti tudnivalókat. A nevelők beszámolóí elsősorban az egyes évszakokra, azok kisérőjelenségeire vonatkozó ismeretek gyarapodását és a megfelelő évszakokhoz kötött rendezettséget emelik ki. Szembetűnő és örvendetes az is, hogy az utóbbi évek volt óvodásai fokozott érdeklődéssel fordulnak a növényvilág felé. Lényegesen tájékozottabbak a növényekkel, azok életével kapcsolatban, mint régebben, amikor inkább az állatok világa kötötte le érdeklődésüket. Az óvodából jött tanulók az egyszerűbb, ismertebb természeti jelenségek összefüggéseivel, az ok-okozati viszonyokkal a koruktól elvárható szinten többségükben tisztában vannak.

A természettudományos szemlélettel szöges ellentétben álló misztikus, irreális vélekedések, esetleg vallásos jellegű nézetek a volt óvodások körében egészen ritkák, és különösebb nehézségek nélkül helyesbithetők. Sokan felismerik, meglátják a természeti szépet, és meg is tudják indokolni, miért szép egy-egy konkrét természeti jelenség

/pl. virágzó fa/. Elvontabb, összefoglaló jellegű esztétikai ítéletalkotásra is képesek. Megérik és ki is tudják fejezni például egy-egy évszak általános hangulatát: falevelek felragasztásakor őszi képhez rozsdabarna, tavaszi képhez sárga kartont választanak háttérnek.

A természet élete témakörben mutatott - az előzőekben vázolt - magas szintű általános tájékozottság lehetővé teszi a nevelők számára egyes, a tantárgyi követelményekhez képest kevésbé ismert résztémák elmélyültebb feldolgozását. Mód nyílik például arra, hogy az őszi és a tavaszi mezőgazdasági munkáknak az órákon, illetve a környezetismereti séták keretében való megismertetésére a tanmenetben előirányozottnál több időt fordítsanak.

2. Az ember testével /testrészek, érzékszervek stb./ és a testápolással, öltözködéssel, tisztálkodással kapcsolatos ismeretek terén szintén lényegesen magasabb szinten állnak az utóbbi években óvodából jött gyermekek. Több beszámoló említi, hogy az óvodások számarányának nagymérvű megnövekedése miatt egyes, régebben alaposabb feldolgozásra szoruló résztémák, tennivalók /például cipőfűzés, csokorra kötés/ elvesztették jelentőségüket. Így a hangsúly az ismeretanyag rendszerezésére, valamint az oly jól ismert testápolási, higiéniai szabályok, megtartásának gyakorlására, ellenőrzésére tevődött.

3. A család, az otthon témakörébe tartozó ismeretek terén is észrevehetően tájékozottabbak, magabiztosabbak lettek a volt óvodások. Például lakáscímüket - egészen bonyolult esetekben is - biztosan tudják. Elég részletesen tá-

jékozottak szüleik, hozzátartozóik foglalkozásáról, munkahelyéről. A családon belüli munkamegosztásról is többnyire helyes, "modern" képzetek vannak. Természetesen érzik, hogy a háztartási munka nem egyoldaluan női "kiváltság." A beszámolókból idézett tanulói megnyilvánulások arról tanuskodnak, hogy a gyermekek az utóbbi években fokozottabban érzékelik az édesapa otthoni "bekapcsolódásának" helyes, szükséges voltát. Ezért úgy érzik, hogy az az apa, aki az otthoni teendőkben nem vesz részt, mentségre szorul: Az én apukám, ha hazajön, mindig elmegy megint olajkályhákat javítani, hogy kapjon több pénzt.

A családi munkamegosztással kapcsolatos gyermeki nézetek helyes irányba történő fejlődése természetesen nemcsak az óvodai nevelőmunka eredménye. Inkább arról van szó, hogy a társadalmi körülmények változásával az utóbbi években a gyermekek otthoni tapasztalatai is mindinkább kedvezőbbé váltak. Az édesapák otthoni "közreműködésével" kapcsolatban felhozott konkrét gyermeki példák az óvodai beszélgetések alkalmával természetesen nagyon hatékonyan kiaknázhatók a helyes, ha úgy tetszik, "korszerű" szemléletmódra nevelés érdekében. Az iskolai tapasztalatok azt mutatják, hogy ezt a lehetőséget az óvónők jól kihasználják.

Az iskolai élet megismertetésére az óvodák nagy gondot fordítanak. Munkájuk eredményes: a nagycsoportosok nagyjában-egészében tájékozottak ezen a téren.

A helyes közlekedésre vonatkozóan az utóbbi 4-5 évben mind több ismeretet szereznek a gyermekek az óvodában és azon kívül. Csak hát - más dolog a szabályokat tudni, és

más azokat megtartani. A beszámolók szerint iskolában is sok gondot kell fordítani a közlekedési szabályokra, megtartásuk ellenőrzésére.

Nemzeti, nemzetközi ünnepeink közül csak április 4-e szerepel "hivatalosan" az elsős tananyagban. Természetesen más ünnepinkkel kapcsolatban is szereznek a gyermekek tapasztalatokat, élményeket /beszélgetések, az ünnepélyen való esetleges részvétel stb. révén/. A beszámolók szerint az elsős tanulók számára az ünnepek tartalmi mondanivalója, jelentése értelmi síkon eléggé nehezen megközelíthető. A volt óvodások e tekintetben is lényegesen fejlettebbek. Az óvónők érezhetően élnek azzal a lehetőséggel, hogy minden ünnepnek van egy sor olyan mozzanata, olyan ismeretanyaga, amely közel hozható az óvodás korukhoz. Például az óvodából jött gyermek többször hallott már nemzeti, nemzetközi ünnepeinkkel kapcsolatban Leninről, a felszabadító szovjet katonákról stb. Természetesen az ünnepnek elsősorban érzelmi, valamint esztétikai szempontból /szép dekoráció, műsor/ van jelentősége a 6-7 éves gyermekek számára. Szívesen kapcsolódnak be az előkészületekbe - az óvodában sokat csináltak -, illusztrációkat, képeket hoznak az ünnepi faliujságra, mondogatják az óvodából hozott verseket stb.

A tanítónők beszámolójából kiderültek a hiányosságok is /amit már korábban is említettünk/ kevesebb ismeretük van az óvodás gyerekeknek "Az anyagok tulajdonságairól", "Az élő és élettelen természet jellemzőiről", és a "Modern technikai eszközökről". Reméljük, hogy az óvodai Program

felujításával ezek a hiányosságok is kiküszöbölhetők.

Az óvodában alkalmazott módszerekről, eljárásokról

Az óvodából hozott ismeretek értékes jellemzője a nevelői vélemények szerint, hogy érezhetően közvetlen kapcsolatokra épülnek. Érezhető, hogy forrásaik nemcsak, illetve nem elsősorban szóbeli közlések, képek stb. lehetnek, hanem sokkal inkább a gyermekeknek a helyszínen szerzett tapasztalatai, ténylegesen átélt élményei. A beszámolók sok példán érzékeltetik az óvodai ismereteknek ezt a sajátosságát. Elmondják a gyermekek az órán például az őszi munkáknak kint a szabadban végzett megfigyelése alkalmából történt érdekes eseményt /a traktoros maga mellé ültette egyiküket/; felelevenítik az utcai közlekedés helyszíni gyakorlása közben vagy a hóvirágszedéskor átélt élményeiket.

Az iskolai vetélkedések az óvodai ismeretnyújtásnak ezeket az értékes vonásait elsősorban az óvodai élet kötetlenebb voltával, a sok sétával stb. hozzák összefüggésbe. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy a kötetlenebb élet mellett, sőt azt megelőzve a Program egyik alapvető követelményének realizálását szolgáló tudatos módszeres eljárásról van itt szó. Az óvodában a környezetismereti foglalkozási anyag egyik funkciója az, hogy a gyermekeknek a koruknak megfelelő biztonságos eligazodáshoz nyújtson tapasztalatokat, tájékozottságot. Éppen ezért a foglalkozások zöme mint megfigyelés természetes környezetben történik. Az "eligazodáshoz" nyilván a helyszínen végzett tapasztalatszerzés a legcélszerűbb eljárás.

A beszámolóknak egy másik - általános érvényűnek tűnő - megállapítása, hogy az iskolai környezetismereti munkafüzetek használata terén az óvodából jött gyermekeknél az utóbbi 1-2 évben szembetűnő fejlődés mutatkozik. Sokkal hamarabb megértik a technikai jellegű tennivalókkal kapcsolatos nevelői magyarázatot, mint régebben, és lényegesen ügyesebben oldják meg a munkafüzetben található feladatokat. Egyeseket - különösen év elején - vissza is kell fogni, hogy a nevelői instrukció befejezése, illetőleg a munka megkezdésére irányuló felhívás előtt ne kezdjenek hozzá a feladathoz.

Az örvendetes - bár néha kisebb problémákat okozó - jelenség magyarázatát a megkérdezett nevelők az óvodai környezetismeret-oktatásban vélik megtalálni. Ebben igazuk van. A környezetismereti és más feladatlapok alkalmazása játszik itt közre, ami az utóbbi évek során valóban mind szélesebb körűvé vált. Az óvónők és a gyermekek megkedvelték az eljárást. És ez valóban megkönnyíti az iskolai környezetismeret-tanítást, a munkafüzet használatát. E feladatok nagy többsége ugyanis hasonlít azokhoz, amelyekkel a gyermekek az óvodában, a feladatlapokkal való munka közben találkoznak /csoportosítást, rendszerezést, összehasonlítást stb. kívánnak/. Ezért meggy lényegesen könnyebben a tennivalók, feladatok megértése és jelentős részüknek megoldása is a volt óvodások számára.

A logikus gondolkodás - és beszédmódra szoktatás kérdéseivel is foglalkoznak a tanítók. Megemlítik, hogy - különösen az első időszakban - a gyermekek egy része kevésbé

érzi meg, mi az, ami a tárgyalt témával, témarészlettel összefüggésben van, illetve mi az, ami nem tartozik hozzá. Hajlamosak "eltérni a tárgytól", másról beszélni, nem a kapott kérdésre felelni stb. Ennek okát a kisgyermekek gondolkodásának sajátosságán kívül a nevelők abban vélik megtalálni, hogy az óvónők egy része egy-egy téma megbeszélésekor kevésbé kívánhatta meg a logikus gondolkodás- és beszédmod szabályainak megtartását.

A környezetismeretre vonatkozó feladatok felsoroláskor a Program is egy mondatba foglalja - érzékletessé téve összetartozásokat: "Formálja, fejlessze gondolkodásukat, beszédüket." Az óvónők jól tudják, számtalanszor tapasztalják, hogy egyes ismert didaktikai követelmények megtartása /például a kérdés pontos, egyértelmű feltevése, a téma egy-egy új mozzanatára való áttérés előtt világos, a gondolkodást a kívánt irányba mozgósító rész célkitűzés szem előtt tartása stb./ lényegesen csökkenti mind a gondolkodásbeli, mind a kifejezésbeli logikai hibák, pongyolaságok számát.

A nevelői beszámolók alapján az összkép jónak mondható. A vizsgálódásaink során jelzett hiányosságok az óvoda és az iskola kapcsolatának, munkájának további fejlődése, valamint a hamarosan életbelépő korszerűsített óvodai Programmal még jobban összehangolt iskolai Tanterv nyomán lehetőleg mindinkább kiküszöbölődnek.

Eddigi vizsgálódásunknak fő célja az volt, hogy az óvodás gyermekek természeti és társadalmi ismereteinek mélységéről meggyőződjünk, az egyes területeken adódó hiányosságokat feltárjuk, az óvodai környezetismereti program korszerűsítéséhez témajavaslatainkkal hozzájáruljunk és ezzel az iskolai környezetismereti oktatás minél hatékonyabb megalapozását elősegítsük. Munkánkban a fő hangsúlyt erre a témára fordítottuk, de az óvodapedagógia legújabb eredményei - a gyakorlati tapasztalatok széleskörű és mélyreható elemzése - szükségszerűen vetnek fel olyan gondolatokat, amelyek akarva-akaratlanul a jelenlegi képzés hatékonyságának, eredményességének mérlegelését kívánják meg tőlünk. Vajon tudnak-e az óvónőképző intézetek olyan óvónőket küldeni az óvodákba, akik látják és képesek végrehajtani a társadalom igényeinek megfelelően az óvodai élet átalakítását tartalmában, eszközeiben és formáiban egyaránt?

Ma már számos, a pedagógusképzés szempontjából igen jelentős törekvéssel és változással találkozhatunk az egész világon, amely a pedagógusok szakmai színvonalának felemelésére irányul. A pszichológiai, szociológiai, kibernetikai és az audiovizuális eszközök egyre merészebb behatolása és érvényesülése a pedagógusképző intézményekben mérhetően termékenyítőleg hatott a jövőbeli pedagógusok képzésére.

A kor követelményeinek megfelelően célkitűzéseink megvalósításában az a szemlélet vezérli munkánkat, hogy a nevelés-oktatás eredményességét növeljük, a módszertani kultúráltságot fokozzuk a képzési munka hatékonyságának érdekében.

III. A képzés korszerűsítésének szükségessége, a környezetismeret módszertanának helyzete és korszerűsítésének lehetőségei az óvónőképzőben.

A jövő nemzedék arculatát meghatározza a jelen korban felnövekvő ifjúság jövőben végzett munkája, erkölcsi magatartása, melynek elindítói és elősegítői az óvónők, akik nevelési /intézményes/ szempontból elsőként hatnak a jövő, a társadalom legféltettebb kincsére, a gyermekekre. Az óvodapedagóguson is mulik, hogy a gyermekszerepeten tul milyen pszichológiai, pedagógiai, világnézeti, politikai, esztétikai, irodalmi, zenei, képzőművészeti - tehát általános és szakmai ismeret birtokában formálja a rábizott gyermekeket. Az óvodák nevelő, iskolaelőkészítő szerepének növekedése fokozott feladatot ró az óvónőkre is. A követelményeknek megfelelni csak akkor képes, ha sokoldaluan képzett, általánosan művelt, fogékony az ujra, megvan benne az állandó önművelés igénye és képessége, rendelkezik az ehhez szükséges alapokkal, képes alkotó munkára, önálló kezdeményezésre és tevékenységét feltétlenül hivatásnak tekinti.

Éppen ezért a pedagógus pálya iránti elhivatottságot már a középiskoláskorban ki kell alakítani a tanulóknban. Ez csak akkor sikerülhet, ha az iskolák, tanárok céltudatosabban törekszenek tanítványaikban felfedezni a pedagógus pályára való alkalmasságot és céltudatosan orientálják őket erre az élethivatásra.

Hiányzott eddig a középiskolákból a tudatos pedagóguspályára irányítás. A jelenlegi fakultatív képzés már

több lehetőséget ad erre. A középiskolások érdekeltségüknek megfelelően pedagógiai, pszichológiai ismereteket is szerezhethetnek. Ezt még kiegészíthetik a szabad sávból választott rajzzal, énekkel, vagy más tárggyal. Főleg az óvónőképzőbe és a tanítóképzőkbe jelentkezőknek jelenthet ez a párosítás megfelelő alapozást.

Hogy a középiskolai pedagógusi pályairányítás még eredményesebb legyen, sokoldalubb kapcsolatot kell kiépíteni a középiskoláknak a pedagógusképző intézményekkel.

A szarvasi óvónőképzőben ennek pozitív hagyományai vannak. Beiskolázási körzetünkben minden évben folyamatosan fogadjuk a hozzánk érkező III. osztályos diákokat, akik előkészítő tanfolyamon vesznek részt. Megismertetjük őket az óvónői munka szépségével és nehézségével is. Képmagnó segítségével ismerkednek az óvodában folyó tartalmi munkával, óvónői feladatokkal.

A kapcsolatteremtés másik formája, hogy a II. éves TIT-tes hallgatók elmennek a középiskolákba és tájékoztatják az érdeklődő diákokat az óvónői munkáról.

Sajnos évek óta az a tapasztalatunk, hogy az óvónőképzőkbe különböző típusu /cipőipari, egészségügyi stb./ és színvonalu középiskolákból kerülnek a hallgatók. Ez a szintkülönbség nem ritkán egészen szembetűnően mutatkozik meg az ismeretrendszer és az általános tájékozottság terén. Az is közismert, hogy általában nem a legkiválóbbak kerülnek be az óvónőképzőkbe. Szép számmal vannak közöttük hátrányos helyzetűek is, akik igen szorgalmas tanulással felküzdötték ugyan magukat a közepes, esetleg jó szintre, de in-

kább a memorizálással elsajátított ismerethalmazzal rendelkeznek, mintsem az igazi teljesítményképes tudással. Többségük egyoldaluan humán érdeklődésű, természettudományos és technikai kulturáltságukat nem fokozza olvasottságuk sem. Azt gondolják, hogy az óvónői pálya csak humán ismereteket kíván, az intézetbe kerülve jönnek rá arra, hogy mennyire nagy szerepe van képzésünkben /de még nagyobb is lehetne/ a természettudományos ismereteknek.

Hivatástudatuk fejlettsége nagyon különböző. Pályaválasztásukat igen sokféle tudattartalom motiválja. Többnyire az általános, nemükből adódó gyermekszeretet a legfőbb indíték, de emellett megtalálhatók az olyan késztetések is, mint a rövid képzési idő, viszonylag gyengébb érettségi eredmény, vagy a szülők, nevelők tanácsa.

Intézetünkben felmérést végeztünk és megvizsgáltuk, hogy milyen kapcsolat van a középiskolai tantárgyak és a hivatástudat között.

A felmérés is azt bizonyította, hogy a hallgatók pályaaorientációja és hivatástudatának formálódása szempontjából fontos szerepe volt a humán tárgyaknak. A kérdezettek-nél a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem tantárgyak voltak a legkedvesebbek középiskolás körben.

Ezek tehát nemcsak felvételi tárgyak a jelen esetben, hanem egybeesnek a hallgatók jelentős százalékának társadalomtudományi, szociológiai, irodalmi érdeklődésével.

A sorrend a következőképpen alakult 91 válaszadó esetében:

magyar nyelv és irodalom	40,
történelem	34,
idegen nyelv	24,
biológia	12,
testnevelés	10,
földrajz	8,
matematika	7,
kémia	5,
ének	3,
fizika	2,
világnézet, pszichológia	1-1
rajz	

A pályairányulás, a pályaválasztás szempontjából pozitívan értékelendő, hogy a választott hivatással valamilyen módon kapcsolatban levő tárgyak szerepelnek az érdeklődési lista elején és csak ezek után következnek a természettudományok. A jelenlegi oktatásunkban viszont mindkét terület egyenlő értékű és egyformán fontos főleg a módszertanok oktatásának megalapozásában. /matematika, környezetismeret/ Feltűnő viszont, hogy az óvónői pályán fontos készségtárgyakat, valamint a pszichológiát csak a felsorolás végén láthatjuk. Az 1983-ban életbelépő új érettségi és felvételi rendszer reméljük, hogy javít a fennálló helyzeten és megfelelő természettudományos ismerettel felvértezett hallgatók kerülnek be az óvónőképzőkbe is.

Napjaink fontos kérdése, hogy hogyan tehetjük egész közoktatásügyünket korszerűvé, a nevelés hogyan tarthat lépést az általános társadalmi fejlődéssel?

A korszerűség biztosítása a nevelőképzésben nekünk, az óvónőképzés oktatóinak is fő törekvésünk. Olyan óvónőket akarunk képezni, akik 25-30 év múlva is megállják helyüket, munkájukban rugalmasan tudnak alkalmazkodni az akkori követelményekhez. A tudományok, ezek között a mi szaktudományaink, valamint a szocializmust építő társadalom egész életének sokirányú, gyorsütemű fejlődése szükségessé teszi szakemberképzésünkben a permanens korszerűsítést.

A kor dinamizmusa - amelynek részesei vagyunk, kötelez bennünket arra, hogy nagyon rugalmasan lássuk a szakemberképző funkciót. Aki munkáját nem így tekinti és végzi, óhatatlanul lemarad a fejlődéstől, korszerűtlenné válik, alkalmatlanná a pedagógus munkára, különösen a nevelőképzés tevékenységére.

A jövő óvónőivel szemben támasztott követelmények, igények egyre nőnek. Az óvónőnek lassan polihisztornak kellene lennie, ha minden feladatot maradéktalanul el akarna látni. Olyan pedagógusokra lenne szükség, akik az óvodai életkort, követelményszintet és az alsótagozatos életkort és követelményeket egyaránt jól ismerik. Az ilyen óvónő-tanító még jobban el tudná látni az iskolára való előkészítés feladatait. /Az 1983-as tanévtől intézetünkben egy állami csoport indul, ezek a hallgatók az óvónői diploma mellé tanítói diplomát is szerezhethetnek./

A pedagógusképzésnek - ebben az óvónők képzésének is - reagálnia kell olyan, a társadalomban felvetődő kérdésekre, problémákra, mint a népesedéspolitikai határozat pozitív következményei, szociálpolitikai kérdések, a technikai

haladással együttjáró forradalmi hatású változások.

Az Óvodai Nevelési Program 1971-ben történt bevezetése után a gyakorlat szakemberei is megerősítették ennek korszerűségét, a gyermeki életkorhoz és a társadalmi fejlődéshez rugalmasabban igazodó voltát. Az új Program az óvónőképzésben bázis lett, az abban foglaltak mintegy szintézisét alkották az óvodai életnek.

A Program követelményrendszerével az óvodai tevékenységi rendszer /nevelés, játék, munka, oktatás/ minőségi változását sürgette, s ez az óvónőjelöltek felkészítésében az első pillanattól kezdve az elmélyültebb, szintetizálőbb jellegű oktatást kívánta.

A Programból adódó néhány követelmény, a következő intézkedéseket vontta maga után:

- az oktatott tárgyak belső átalakítása;
- bizonyos módosítások az egyes félévek óraszamaiban;
- tantárgyak felcserélődtek, egyesek hangsúlyozottabban szerepeltek.

Ezek mellett azonban - éppen a társadalomban végbemenő dinamikus erejű fejlődés, változás hatására - az oktatáspolitikai határozatban megfogalmazottak értelemszerű alkalmazása játszott nem kevésbé fontos szerepet. Hozzájárult mindezekhez még az új egységes tanterv megjelenése, melyben a speciálkollégiumok hangsúlyozott szerepet kaptak.

Új tantárgyak jelentek meg /közoktatáspolitikai, vezetéselmélet, matematika, oktatástechnika/, melyek a képzés minőségi fejlesztésének irányába hatottak.

Ma újabb változásokra van szükség /integráció, tömbö-

sítés/, a képzésben. Lépést kell tartanunk a jelenkor követelményeivel.

A neveléstudományok, de különösen a határtudományok fejlődése, az oktatásügy új igényei mindinkább szétfeszítik a pedagógiai oktatás hagyományos kereteit. A jelenlegi képzési rendszer nem ad lehetőséget azoknak az új problémáknak oktatásban történő feldolgozására, melyek pedig a gyakorlatból jól ismertek a szakemberek előtt.

Már az iskoláskor előtti életszakaszban szükséges azoknak a pszichés sérüléseknek a korrigálása, amelyeknek eredője a környezet, és az a szociálpszichológiában és a személyiségpszichológiában való alaposabb jártasságot tételezné fel.

A művészi jellegű foglalkozásokat csak igen széleskörű ismeretek és elemző-készség birtokában tudja az óvónő tartalmasan vezetni. Elengedhetetlen az esztétikának, különösen a művészetesztétikának ismerete, a művek önálló elemzése.

Bizonyos tárgyak integrációjára is lehetőséget kellene biztosítani /pl. didaktika-logika/.

Hiányzik az óvónőképzőben a környezetismeret módszertanának alapozó tárgya, amit a tanítóképzőben már oktatnak. /Természetismeret/ Ennek bevezetése nagy gyakorlati haszonnal járna a hallgatók számára és a gyermekek számára is. A természettudományos ismeretek birtokában tudományosabb, valóságosabb ismeretek közlésére lennének képesek.

A továbbiakban a környezetismeret módszertan tanításának korszerűsítésével szeretnénk foglalkozni és az erre vonatkozó javaslatainkat fogalmazzuk meg.

A tantárgy oktatásának korszerűsítése a következő kritériumokba sűrithető:

1. Természetesen mindenekelőtt tartalmában legyen korszerű az oktatás. Azaz a tudományos-technikai forradalom követelményeinek, az elkövetkezendő néhány évtized prognosztizálható gyakorlati és intellektuális igényeinek megfelelő legyen.
2. Módszerében legyen korszerű, célszerű, azaz a hivatásra tekintettel hatékony.

A tartalmi korszerűsítés első lépése a "Természetismeret", tantárgy bevezetése, amely a környezetismeret módszertan alapozó tárgya lenne.

A hallgatók természetismeret: fizika, kémia, biológia, természeti földrajz területén sok ismeretet szereznek a középiskolában. De ezeket fel kell újítani, ki kell egészíteni, bővíteni, és mindenekfelett szükséges az integrálás. A hallgatónak ismernie kell az anyag mozgásában megnyilvánuló törvényszerűségeket, rendelkeznie kell teljesítményképes természettudományi műveltséggel, önművelődési igénnyel és érdeklődéssel. Mindez hozzájárul a hallgatók tudományos világnézetének kialakításához. Lehetővé teszi a tanulók személyiségének sokoldalú fejlődését. Kíváncsú, hogy kialakuljon bennük bizonyos mértékű nyitottság az új információk befogadására. Ennek feltétele viszont, hogy az új in-

formációkat be tudják illeszteni meglévő ismeretrendszerükbe. Ezen ismeretekre nevelő-oktató munkájukban is szükségük van, mivel az óvodában is csak folyamatosan megalapozott és igaz ismereteket lehet nyújtani. Ha a gyermek életkoránál és tapasztalatainál fogva nem érthet meg valamilyen természeti jelenséget, akkor annak ismertetését el kell halasztani, de nem szabad helytelen ismeretet rögzíteni a gyermekben, mivel ezt követeli meg tőlünk a tudományosság elve. Az óvónőképző intézetek természetismeret tantervéhez természetesen alapul a tanítóképző főiskolák tantervét használjuk fel némi módosítással.

Tanterv

A cél és a feladat egy kis változtatással - amely az óvoda és iskola különbségéből ered - megfelel az óvónőképzés számára. A tananyag kissé más logikai sorrendben és rendszerben szintén elfogadható, mivel ugyanarra az alapképzettségre épít az óvónőképző intézet mint a tanítóképző főiskola. De a rendelkezésre álló idő az óvónőképzőben előreláthatólag nem lehet annyi, mint a tanítóképzőben. Ezt a nehézséget azonban körültekintő tematika készítésével és jó tankönyv szerkesztésével át lehet hidalni. Amellett tekintetbe kell venni, hogy az óvodai természetismereti oktatás nem igényel egyes területeken olyan szintű elmélyülést a tananyagban, mint az általános iskolai oktatás. A gyakorlatokat az óvónőképzőben másképp kell megtervezni, minthogy az óvodás koru gyermek életkori fejlettségi szintjének és spontán szerzett tapasztalatainak megfelelően. Abból kell kiindulni, hogy a természet ma is nélkülözhetet-

len feltétele a gyermeki tapasztalatszerzésnek. A gyermek és környezet kapcsolata az óvodáskorban csak közvetlen tapasztalatszerzéssel valósítható meg. Az óvódás a közvetlen környezetben tanul meg tájékozódni az őt körülvevő világban. És mivel a mai életforma következménye, hogy a családoknak, így a gyerekeknek is megváltozott a természethez való viszonya, eltávolodtak a valóságtól, az óvodának kell a gyermek segítségére sietnie, hogy újból közel hozza hozzá a természetet - nagyrészt az óvodai könyvek megfelelő kialakításával.

A tanterv ismertetése

Természetismeret

1 félév, heti 2 + 1 óra

Zárás: kollokvium

Feladat

Tegye lehetővé az óvodai környezetismeret oktatásához szükséges természettudományi /fizikai, kémiai, biológiai, földrajzi/ ismeretek elsajátítását, bővítését, kiegészítését. Járuljon hozzá a természettudományi világnézet megszilárdításához; biztosítsa, hogy a hallgató a gyermek életkori fejlettségi szintjét és meglévő tapasztalatkincsét figyelembe véve képes legyen megtervezni az óvodai tapasztalat- és ismeretszerzést, fejleszteni a gyermekek természet iránti érdeklődését. Nyújtson tájékoztatást a természeti környezetről, annak felhasználásáról, védelméről. Keltse fel és fejlessze a hallgatók érdeklődését a természettudományok iránt. Tegye őket képessé az óvodában végezhető egyszerű kísérletek és gyakorlatok végzésére, a

gyermekek természetismeret keretében végezhető tevékenységének irányítására az óvodai természetsarokban, udvaron és kertben.

Tananyag

A természettudományi világnézet és a gyermeki világkép összefüggéseinek feltárása a többi tantárgy koordinációja segítségével.

A természettudományi megismerés speciális módszerei.

Az anyag általános tulajdonságai. Felépítése, szerkezete /Atomok, molekulák. Elemek, keverékek, vegyületek; oldatok/. Atomszerkezet. Periodusos rendszer. Szervetlen és szerves vegyületek. Élő sejtek, szövetek, szervek, szervrendszerek, szervezetek.

Az anyagi rendszerek kölcsönhatásai; a kölcsönhatások alapjai.

Fizikai kölcsönhatások. Mechanikai, hőtani, elektromágneses kölcsönhatások. Az energiamegmaradás törvénye.

Kémiai kölcsönhatások. A kémiai átalakulások feltételei, típusai. Energiaváltozások. A kémiai reakciók lefolyása. Rendszerezésük, a legfontosabb vegyi reakciók kiemelése.

Az élővilág földrajzi környezete. A Föld helye a világegyetemben. A Tejútrendszer és a Naprendszer. A Föld mint égitest. Alakja, mozgásai, következményeik.

A Föld szerkezete. Teoszféra. Hidroszféra. Atmoszféra.

Bioszféra. Elhelyezkedése. Az élő anyag kialakulása. Általános tulajdonságai: anyagcsere, növekedés, fejlődés, ingerlékenység, szaporodás, öröklődés.

Az élő anyag megjelenési formái: növény, állat, ember. Evolúció az élővilágban.

Az élővilág földrajzi környezete. A földfelszín. Kőzetek, ásványok. Talaj.

A földfelszín formái. A térkép.

Magyarország természeti és gazdasági földrajzának vázlatos áttekintése.

Az élőlény és környezete. Az élőlények és környezetük közti kölcsönhatások. Az élővilág zonális elrendeződése a Földön.

A biológiai egyensúly, környezetvédelem.

Növény- és állatrendszertan. A környezetismeretben, más tantárgyakban /egészségtan/ és az óvodások gyakorlati tapasztalatszerzésében fontos fajok:

Növények: vírusok, baktériumok, valódi gombák, nyitvatermők, zárvatermők.

Állatok: puhatestűek, izeltlábuak, gerincesek /halak, kételtűek, hüllők, madarak, emlősök/.

A legegyszerűbb technológiák ismertetése a tananyaggal összefüggésben /talajművelés, víztisztítás, növényápolás, állatgondozás; kenyérsütés, konzerválás stb./.

Gyakorlat

A természetsarok kialakítása. Növény- és állatgondozás a természetsarokban.

Az óvoda udvara, kertje.

Óvodai madárvédelem.

Kiegészítő anyag

a természettudományi tárgyakat a középiskolában csak részben tanult hallgatók számára, a tantervek szerint differenciálva.

Tankönyv

A tankönyvet szigorúan a tanterv alapján kell megírni, tekintetbe véve a rendelkezésre álló időt és a hallgatók előképzettségét. Ha szükség van bővebb magyarázatra, akkor azt apró betűs szedéssel, vagy lábjegyzet beiktatásával, esetleg kiegészítő fejezetekkel meg lehet oldani anélkül, hogy a megtanulandó anyag terjedelmét növelnénk.

Mindezek alapján a tanítóképzők tankönyve nem felel meg az óvónőképzők számára. Sokkal jobban össze kell fogni, differenciálni az anyagot, mivel a rövidebb idő alatt lényegében ugyanazt a tananyagot kell megtanulniuk a hallgatóknak. Ha a tankönyv pontról-pontra a tantervhez igazodik, akkor ez igen hatékonyan használható tankönyvet eredményez.

Segédjegyzet: a gyakorlatokhoz - némi átdolgozással, kiegészítéssel - segédjegyzetté fejleszthető Bilibok Péterné: Természetsarok, udvar, kert az óvodában című könyve, amely az Óvónők Modern Kiskönyvtára 7. számaként jelent meg.

Kiegészítő tankönyv:

Ennek szükségességét a következők indokolják. Az óvónőképzőben - akárcsak a tanítóképzőben - a természetismeret tantervét a gimnáziumi tantervre kell építeni, mivel hallgatóink zöme a gimnáziumból kerül ki. Nagy gondot jelent azonban - elsősorban a természettudományok területén - az

intézetbe lépő hallgatók egyrészének heterogén előképzettsége. Ez a helyzet differenciált oktatást kíván, ha a hatékonyságot elsőrendű tényezőnek tartjuk. Ehhez fel lehet használni a gimnázium tankönyveit és a rendelkezésre álló korszerű szakirodalmat. De a hatékonyság érdekében célszerű lenne egy olvasókönyv vagy kiegészítő tankönyv elkészítése, amely megfelelő válogatásban adna kiegészítő anyagot a tanultak megértéséhez az arra rászoruló hallgatónak. Ilymódon számukra könnyen hozzáférhető lenne s az ismeretek bővítése önálló tanulással megvalósulhatna. Mindenki könnyűszerrel utánanézhethetne annak, amit nem tud, amit nem ért. Kiegészíthető ez a segédkönyv egy szótár-szerű adalékkal, amelyek a tankönyvben szereplő idegen kifejezéseket, a tananyagban ismertként megtalálható fogalmakat - de amelyek felujításra, vagy megtanulásra szorulnak - megmagyarázni. Ezzel a tanulás hatékonysága mindenki számára megnőne, és így a hallgató tanulási idejébe is beleférne, s csökkenne a vizsgacentrikusság, ezzel együtt a "hazárdirozás" szemlélete.

intézetbe lépő hallgatók egyrészének heterogén előképzettsége. Ez a helyzet differenciált oktatást kíván, ha a hatékonyságot elsőrendű tényezőnek tartjuk. Ehhez fel lehet használni a gimnázium tankönyveit és a rendelkezésre álló korszerű szakirodalmat. De a hatékonyság érdekében célszerű lenne egy olvasókönyv vagy kiegészítő tankönyv elkészítése, amely megfelelő válogatásban adna kiegészítő anyagot a tanultak megértéséhez az arra rászoruló hallgatónak. Ilymódon számukra könnyen hozzáférhető lenne s az ismeretek bővítése önálló tanulással megvalósulhatna. Mindenki könnyűszerrel utánanézhethetne annak, amit nem tud, amit nem ért. Kiegészíthető ez a segédkönyv egy szótár-szerű adalékkal is, amely a tankönyvben szereplő idegen kifejezéseket, a tananyagban ismertként megtalálható fogalmakat megmagyarázná. Ezzel a tanulás hatékonysága mindenki számára megnőne, és így a hallgató tanulási idejébe is beleférne, s csökkenne a vizsgacentrikusság, ezzel együtt a "hazárdirozás" szemlélete.

b/ A korszerűsítési törekvésünk másik nagy területe, módszertan oktatásunk fejlesztése.

Módszertan oktatásunk az elmúlt évek során sok változáson ment keresztül, amely változások végsősoron - az időközi ellentétes látszatokkal szemben is - az óvodai módszertanok mint tudományágak, határozott fejlődését eredményezték.

Pozitivan hatott módszertan oktatásunk alakulására,

hogy az egységes módszertan oktatási program az előzőekhez képest - pedagógiailag helyesebben, reálisabban és egységesebben fogalmazta meg a módszertan oktatás feladatait, határozta meg szerepét az óvónőképzésben.

Az egyes módszertanok oktatásának alapvető feladataként jelölte meg: a hallgatókat eredményesen kell felkészíteni a szaktárgyaiknak megfelelő részterületeken végzendő óvodai pedagógiai munka metodikailag tudatos gyakorlati végzésére, ennek során saját tartalmuk és módszereik továbbfejlesztésére.

A módszertanoktatás és az óvodai nevelő-oktató munka gyakorlatának ilyen jellegű érvényesítése, összehangolása korábban sok nehézségbe ütközött. Ezek egyrésze a Tanterv, módszertan oktatásra fordított alacsony óraszámából, másrészt pedig a módszertan oktatás szervezési formáinak, illetve módszereinek korszerűtlenségéből, illetve technikai elmaradottságából fakadtak.

E nehézségek közül az alacsony óraszámából fakadók kedvező megoldásához korszerűsített óratervünk ugyancsak jó feltételeket teremt. Egyrészt figyelembe veszi az egyes módszertanok jellegét óratervi elrendezésükben. Másrészt pedig valamennyi módszertan óraszámát egységesen, egy-egy féléven keresztül heti 2 órában állapítja meg. Ezzel nagymértékben megjavítja a módszertan oktatás gyakorlatiasabb feltételeit.

1. Jelenlegi módszertan oktatásunk egyik hiányossága, hogy kereteiben a módszertani ismeretek nyújtása és az azokra építendő alapvető jártasságok és készségek kialakí-

tása elszakad egymástól.

Az elszakadás okai csak részben adódnak az óraszámából. Szubjektív okai is vannak, amelyek természetesen nem függetlenek az objektív okoktól. Ezek közül egyik a módszertan oktatásunkban még mindig érvényesülő konzervatizmus, elavult oktatási szemléletmód. A módszertan oktatásban, annak ellenére, hogy hivatalosan gyakorlati tárgynak tekintjük, nagy általánosságban még mindig a hallgatókat passzivitásra készítő "anyagleadó" oktatási forma az uralkodó, közbeiktatva egy-két óvodai látogatással, ipari televízió néhány adásának megtekintésével és lezárva a bemutató foglalkozásokkal.

Ezek a bemutató foglalkozások rendszerint hagyományos bemutatások és éppen úgy korszerűtlenek, mint az egész ilyen szisztémára alapozott módszertan oktatás, mivel éppen úgy nem alkalmasak a módszertani ismeretekre épülő alapvető gyakorlati jártasságok, és készségek kialakítására, mint ahogyan az egész hagyományos módszertan oktatás sem alkalmas arra.

Programunkban helyes az a törekvés, hogy az egységesítés mellett megpróbálkozik a feldolgozási mód gyakorlati jellegének biztosításával is. Tulajdonképpen ennek érdekében írja elő az egyes módszertanok oktatása folyamatában "előkészítéssel és elemzéssel egybekötött bemutató" foglalkozásokat. Azzal azonban, hogy a módszertani anyag - jobbak esetben annak egy-egy nagyobb összefüggő részegysége - elméleti feldolgozásának befejezése után, mintegy az egész komplex módszertani ismeretanyag illusztrálás céljából, a

hallgatók megfelelő előkészítés után végignéznék egy-egy óvodai foglalkozást, majd utána előre megadott szempontok alapján elemzik is azt, a módszertan oktatás még nem válik gyakorlatiassá. Nemcsak azért, mert az ilyen jellegű bemutató foglalkozások nem biztosítanak a hallgatók részére aktív gyakorlati tevékenységi lehetőséget. Ettől az anyag feldolgozása még lehetne gyakorlatias. Hiszen a modern technikai eszközök: a film, a magnetofon, az ipari televízió felhasználása sem biztosítana minden hallgató részére folyamatos tevékenységében is megnyilvánuló aktív gyakorlási lehetőséget.

Általuk az oktatás mégis gyakorlatiassá tehető.

Jelenlegi feltételeink mellett nem mondhatunk le módszertan oktatásunk korszerűsítéséről, továbbfejlesztéséről.

Sok lehetőségünk van módszertan oktatásunk módszerbeli korszerűsítésére, amihez elsősorban a módszertan oktatási szemléletmódunkat kell gyorsabb ütemben továbbfejlesztelnünk.

Az eddiginél határozottabban kell törekednünk a modern technikai eszközök sokoldalú felhasználására is.

Ezen objektív és szubjektív jellegű feltételek alapján meg lehet oldani a módszertan oktatás legsúlyosabb problémáját, ki lehet küszöbölni a gyakorlati jellegű tárgyak elsősorban elméleti jellegű feldolgozását.

A megoldás lehetőségeit gyakorlatilag a következőkben látjuk: Az egyes módszertanok elvi jellegű, illetve alapvető törzsanyagát tömörítve - a félév elején - lényegében hagyományos módon, de a hallgatók önálló munkájára jobban támaszkodva kellene feldolgozni. Ez az egyes módszertanok ese-

tében jellegüktől függően 3-4 hetet venne igénybe.

A környezetismereti foglalkozások módszertana esetében a törzsanyag ilyen jellegű feldolgozása után, arra építve, a hátralevő 10-12 hét folyamán e módszertan speciális, gyakorlati ismereteit és alapvető tervezési, szervezési, irányítási és elemzési jártasságait az e speciális ismeretek logikája alapján megtervezett bemutató foglalkozások, illetve az azokra épülő aktív hallgatói módszertani foglalkozások rendszerében elsősorban gyakorlatilag lehetne elsajátíttatni a hallgatókkal. Ily módon a környezetismeret módszertan feldolgozása során az adott félév kezdetétől számított 4. vagy 5. héttől kezdve szervesen egymásra építve 4-5 tervszerűen, az adott módszertan soron következő speciális ismeretanyagát bemutató óvónői foglalkozásra és kb. ugyanannyi azok alapján konkrétan előkészített és megszervezett hallgatói módszertani foglalkozásra kerülhetne sor.

Az egyes bemutató foglalkozásokat az adott módszertan egy-egy súlyponti speciális kérdéscsoportjára építve kellene megszervezni, illetve azok gyakorlati alátámasztására, vagy illusztrálására kellene felhasználni. Ezeket a súlyponti speciális kérdéscsoportokat minden módszertanban külön, sajátos jellegének megfelelően célszerűen és előre, a tárgy tematikájában kellene megtervezni. Előkészítésük során meg lehetne ismertetni a hallgatókat az adott bemutató foglalkozással kapcsolatos speciális módszertani ismeretanyaggal. Fel lehetne hívni figyelmüket a szükséges tankönyvi anyag, illetve szakirodalom feldolgozására,

majd azok alapján ki lehetne jelölni a foglalkozás megfigyelésének alapvető szempontjait stb.

A bemutató foglalkozást követő elemzés keretében pedig a felmerült problémák tisztázása után elő lehetne készíteni a következő hétre egy hasonló jellegű, de más tartalmu aktív hallgatói módszertani foglalkozást.

Természetesen az ilyen aktív hallgatói foglalkozásokat is szervesen be kellene építeni az adott módszertani anyag feldolgozásába.

Az egyes módszertanok tartalmának ilyen jellegű feldolgozásával elérhetnénk, hogy azok folyamán hallgatóink a módszertanoknak valóban a lényegét ismerjék meg, és azt megfelelően el is sajátítsák.

Továbbá, hogy az eddigieknél sokkal hamarabb, még az egyes szakmódszertanok feldolgozása során, a szakmetodikus irányításával - következésképpen nagyobbfoku metodikai tudatossággal is - gyakorlatilag alakulnának ki hallgatóinkban az egyes foglalkozásokra való felkészülés, pl. a tervzet és a vázlatírás, a szemléltetőeszközök előkészítése stb., a foglalkozások sajátos szervezése és vezetése, valamint azok elemzésének alapvető elméleti, gyakorlati és mechanikai jártasságai.

A módszertan oktatás ilyen jellegű továbbfejlesztése komoly bázisává válna egész gyakorlati képzésünk, végsőfokon egész óvónőképzési munkánk hatékonysága gyorsabb ütemű fokozásának és újszerű jellegénél fogva hozzájárulna az óvónőképzés céljának kibővítéséből következő azon újszerű pedagógus személyiségvonás kialakításához hallgatóinkban, ame-

lyet az Irányelvek a következőképpen fogalmaz meg: "A társadalmi és gazdasági, illetve a tudományos és technikai fejlődést figyelembe véve a pedagógusképzés célját, feladatait ki kell bővíteni az állandóan növekvő ismeretek önálló megszerzésének képességeivel, hogy a pedagógus eleget tessen a világnézeti, szakmai és pedagógiai fejlődés fokozódó követelményeinek." /19/

Módszertan oktatásunk ilyen vagy hasonló elvek alapján való továbbfejlesztése amellett, hogy fokozná a hallgatók, illetve a következő óvónői nemzedék módszertani, azaz tantárgypedagógiai tudatosságát, egyszersmind rugalmasságát is, közelebb vinné a módszertan tanárokat is az óvodai nevelő-oktató munka egész folyamatához.

Ez alapvető feltétele annak is, hogy az egyes módszertanokat ne az egész összefüggő nevelési és oktatási folyamatból kiragadva, hanem egymással való szoros összefüggésükben, azok szerepét az egész nevelő-oktató munka folyamatában jól megvilágítva, azaz mint az egységes óvodai nevelő-oktató munka egységes módszertanának egy-egy speciális részét tudják elsajátítani a hallgatók.

Módszertan oktatásunk korszerűsítésének másik nagy lehetőségét annak technikai továbbfejlesztésében látjuk.

A módszerek kutatása és tökéletesítése nem ujkeletű a pedagógiában. A korszerűsítés igényét és realizálását e szakadatlanul fejlődő társadalmi szükségletek motiválják. Az oktatási-tanítási folyamat korszerű felfogása esetén a hallgatók egyre szélesebb körben kapják meg azokat a lehetőségeket, amelyek egy valóban dinamikus, modern ismeret-

szerzési munkában megilleti őket, amennyiben kezdeményező, tevékeny, aktív életre, önnevelésre és önképzésre kívánjuk felkészíteni őket. Sokan állítják, hogy a pedagógiában már nincs új, minden csak ismétlődése a régi eljárásoknak.

Hisszük és valljuk, hogy a pedagógiai folyamatban mindig újjal találkozunk, újításra van szükség, hiszen a rendszer egyik eleme változó, mindig más hallgatóval, gyermekkel foglalkozunk.

Ezért napjainkban egyre nő azoknak a próbálkozásoknak, utkereséseknek a száma, amelyek a pedagógusképzés korszerűsítésének, továbbfejlesztésének a lehetőségeit kutatják. Szinte megoldatlan gond, hogy intézetünkben - a rövid képzési idő miatt, /2 év/ - keveset tehetünk az óvónőjelöltek pályára nevelése érdekében. Talán nem mindig teszünk meg mindent azért, hogy tervszerűen és tudatosan alakítsuk a hallgatókban a 3-6 éves gyermekek nevelése-oktatásához szükséges pedagógiai képességeket. A módszertani órák alacsony száma különösen sürgeti az olyan oktatási formák felkutatását és alkalmazását, amelyek hatékonyan segítik a képzés eredményességét.

A mikrofoglalkozási gyakorlatok szervezése és lebonyolítása intézetünkben nem új kezdeményezés. Az ilyen jellegű gyakorlás hazai és külföldi előzményeiről is már számos helyen tájékozódhattunk. Ezeket a mi sajátos képzési rendszerünkben, a rendelkezésre álló technikai eszközökkel próbáltuk megoldani, és a jelölteket hasznos tapasztalatokhoz juttatni.

Az óvodapedagógus-képzésben néhány sajátosság nehe-

ziti vagy talán könnyíti a képzési munkát.

A két év alatt hét tantárgypedagógiát /környezetismeret, matematika, gyermekirodalom, ábrázolás, ének és testnevelés, pedagógia játék/ kell a hallgatóknak elsajátítani. Erre 1-1 félév áll rendelkezésre. A gyakorlati képzés ezen túlmenően további lehetőséget biztosít a pedagógiai készségek fejlesztése érdekében. Az egyes tantárgypedagógiákban igyekszünk a tantárgy sajátosságait figyelembe véve, az átfedéseket kiszűrve, felkészíteni a hallgatókat az óvodai nevelő-oktató munkára. Így válhatnak óvodapedagógusaink oktatási rendszerünk legsokoldalubbán képzett /7 szakos/ pedagógusaivá.

Itt most - a teljesség igénye nélkül - csupán néhány próbálkozást és a belőle leszűrt tanulságot kívánjuk részletezni, a környezetismeret oktatása területén.

1. Részben a felvett bemutató foglalkozásokkal, valamint a különböző szempontok szerint szerkesztett oktató-felvételekkel, azok problematikájával foglalkozunk.
  2. Részben a pedagógus mint modell az ismeretnyújtási relációban.
  3. Részben a hallgatói mikrofoglalkozások előnyeiről, valamint hátrányairól kívánunk beszélni.
- I. Kezdetben a bemutató foglalkozásokat /mint a bemutató tanítás/ a demonstrációs teremből élőben, egyidejűleg több helyre közvetítettük a ZTV-n. Majd igény szerint, az elemzéshez, visszatérőleg a következő szemináriumi órákon - kiragadva részeket - újra sugároztuk.
- Azonban egy-egy téma kiemelt megbeszélésénél ezek a

foglalkozások nem mindig voltak eléggé szemléletesek pl. az óvónő irányító szerepe az ismeretek birtokba vételénél, egy-egy módszer tiszta folyamata, vagy egy didaktikai alapelv érvényesülése. Tudjuk, hogy ezek az oktatás folyamatában komplexen vannak jelen. De a szemináriumi órákon, didaktikai egységek analizálásánál szükség van a mindenkori didaktikai feladatnak megfelelő, előre megtervezett, megrendezett szituációk bemutatására is. Ezért elhatároztuk, hogy kitűzött nevelési és oktatási céllal konkrét, kiemelt, didaktikai helyzeteket rögzítünk és ezt vetítjük a hallgatóknak probléma felvetésként. Ilyen szempontok alapján készült jelentősebb anyagaink; Az oktatás folyamatának főbb mozzanatait, Módszerek a környezetismeret foglalkozásokon című videofelvételek.

A metodikus által elkészített ugynevezett forgatókönyv kivitelezéséhez jól együttműködő team-munkára volt szükség.

Igy előre megtervezett, megrendezett videofelvételeknél a cím, illetve a szempont szerinti kiemelés volt a lényeg. Például a bemutatás, magyarázat módszerénél, ahol a szakszerűen prezentált módszer hatékonyságát segítette az óvónő példamutató hanghordozása, arcjátéka, metakommunikációja, egész habitusa /videorészlet/.

Az oktatófilm megrendezésénél törekedtünk arra, hogy túl a konkrét szemponton, példát mutassunk a módszerkombináció elvének bemutatására is. Például beszélgetés közben melyik az a pillanat, amikor hagyva, hogy a gyermek nyugodtan végigmondja gondolatait, helyesen megfogalmazott ismeret-

reteit megerősítve, még a szükséges közlendőkkel kiegészítve, a magyarázat módszerét is alkalmazza /videorészlet/.

A film sajátos lehetőségével élve, alkalmunk volt a környezetismeretben alkalmazható szemléltető-, gyakorló-, technikai eszközök bemutatására is. Ezzel példát mutatva a jelölteknek arra, hogy az eszközök jó kiválasztása, alkalmazása nélkül ma már elképzelhetetlen a motiváció, az ismeretnyújtás, gyakorlás, ellenőrzés, értékelés már az óvodai nevelő-oktató munkában is. A gyerekek technika iránti figyelmét már az óvodában fel kell kelteni. Píldát mutatva filmünkben arra, hogyan kombinálható helyesen a módszer és eszköz? Ez a komplexitás hogy érvényesíthető a 3-6 éves gyermek szemléletes, cselekvő, képszerü gondolkodásában? /videorészlet/

Az óvodai oktatást, ismeretátadást áthatja; a játékoság. A játék az óvodai nevelés nélkülözhetetlen eszköze. A gyermekek életkori sajátosságánál fogva egyetlen ismeretközvetítés, foglalkozás sem lehetséges és eredményes játékoság nélkül. Ez a törekvés az általános iskola alsó tagozatában is érvényesül, természetesen formálódva az életkori sajátosságokhoz. Ez a játékoság filmrészletünkben a gyakorlás módszerénél alkalmazott. A módszer, a több érzékszervre ható eszköz alkalmazás, a játék, a nevelés eszközével alkalmazva, mélyebb ismeretet eredményezett.

Az eszköz- és módszerkombinációkor a játékoság alkalmazása felkeltette a hallgatók figyelmét. E kiemelt filmrészlet, az eredmények figyelemmel kísérésére készítette őket. Folyamatos megfigyelést végeztek a csoportban és a

hatékonyság mértékéről nagyon kedvező visszajelentést kaptunk.

Szólni kell a videotechnika alkalmazásával kapcsolatban a gyerekekről is, akikért végül is egész korszerűsítési törekvésünk, munkálkodásunk történik.

Az oktató jellegű felvételeknél igen jó partnereknek bizonyultak. A szükség szerint megismételt felvételeknél ugyanolyan szívesen játszottak, beszéltek el élményeiket, mint először, vagy még jobban. A gyerekek nem voltak lámpalázások, mikrofonlázások az esetenként "szűkített helyen való mozgás" sem okozott zavart. Nagy érdeklődéssel várták és örömmel vették viszontlátni magukat a filmen. Nem jelentkezett a sokat emlegetett önkonfrontáció /videorészlet/.

II. Olyan jellegű videofelvételeket is felvettünk, ahol az oktatási folyamat mozzanatait mutatja be az óvónő. Ehhez szempontokat adtunk a hallgatóknak a megfigyeléshez és elemzéshez /szempontok az írásvetítő fólián/.

A kiindulás az óvónő mint minta, az ismeretnyújtási relációban szükséges vonások hordozója, mint modell áll a hallgatók előtt. Szociális lény, a társadalom szellemi értékeit hivatott közvetíteni a neveltek felé, a mi intézetünkben az iskolára való előkészítés tudatával is.

A bemutató foglalkozáson, illetve a rögzített videofelvételen az óvodapedagógus kapcsolatteremtő, kommunikatív képességét prezentáltuk, melyet a konkrét tényekkel való megismertetésen keresztül bontakoztatott ki az óvónő.

A közölt információ, tények elemzése /analízis- szint-

tézis/, absztrakció általánosítás, /fogalom - ítéletalkotás/ formájában haladt tovább, megmutatva azt is, hogy mind-
ezt optimális nehézségű tényanyagon hogyan lehet megoldani
eredményesen. A rávezetés szükség szerint - egy-egy gyer-
mek egyéni igényének, képességének megfelelően, mindezen
keresztül bizonyítva azt is, hogy a pedagógusok és gyerme-
kek között együttműködő pozitív viszonynak kell lenni /vi-
deorészlet/.

Ezen kiemelt videos bemutatások előtt, természetesen
megfelelő elméleti ismerettel rendelkeztek a hallgatók. Sa-
játos megfigyelési szempontokkal arra készítettük őket, hogy
lássák a gyakorlati relevanciát. Képessé tegyük őket arra,
hogy a tevékeny szituációkban meglássák az elveket, s a már
ismert elméletet a gyakorlatra tudják vonatkoztatni.

A pedagógus hivatás betöltéséhez nélkülözhetetlen a
megosztott figyelem, melyhez nem tudunk elég mennyiségű és
minőségű példát adni a hallgatóknak és főleg nincs elég al-
kalom /időhiány miatt/ arra, hogy ezt kellő ideig gyakorol-
ják. Kezdő óvodapedagógusoknak is komoly gondot jelent. Be-
mutatók, videos mikrocsoportos foglalkozások sem oldották
és oldják meg végérvényesen ezt a kérdést.

A feldolgozás folyamatának - megszilárdítás, az isme-
reték gyakorlati alkalmazása - helyes értelmezése érdeké-
ben igyekeztünk olyan felvételeket készíteni és bemutatni
a hallgatóknak, ahol a pedagógus irányító, vezető szerepe
mellett a gyermeki próbálgatásokra, cselekvésekre, tény-
leges gyakoroltatásokra is fel kell figyelniük a jelöltek-
nek. Példát mutatva, hogy hogyan kell nevelni a gyermeket

az önálló, kitartó megoldásra már óvodáskorban /videorészlet/.

Az ellenőrzés, értékelés, mint a folyamat mozzanata és mint módszer, több-kevesebb nehézséget jelent hallgatóinknak. Annál is inkább, ugyanis óvodáskorban az értékelés, a gyerekek életkori sajátosságait figyelembe véve, nagyon sajátos módon történhet. Nem volt elég csak beszélni, s szóban nagyon szemléletes módon példával illusztrálni az értékelést az órán, hanem filmen ezt is be kellett mutatni. Példát adva a szükséges helyesbitésekre, a korrekció alkalmaira és módjára is /videorészlet/.

E videofelvétel bemutatása alkalmával törekedtünk a hallgatók kognitív adaptációs képességének fejlesztésére is. Keressék és fedezzék fel maguk, mikor fontos a részben folyamatos és részben lezáró jellegű értékelés, pl. figyelemmel ezek mélységére, arányára is.

Az óvónő speciális pedagógiai képességei közül igen fontos a jó, konstruktív, szervező képesség. E képesség elsajátítása egyik sarkalatos pontja a kitűzött nevelési és oktatási feladatok teljesítésének. A jó szervezés mint látjuk, alapja a jó pedagógiai tartalomnak. E feladat megoldásánál igen sokat küszködnek a hallgatók, már a tervezés időszakától kezdve. Ezért a filmen speciális megfigyelési szemponttal, ráirányítottuk a figyelmet; következtessék ki, hogyan történt a foglalkozás előkészítése? Hogyan és miért helyesen helyezte el az eszközöket az óvónő a maga, illetve a gyerekek használatára? Példát statuálva a változatos eszköz használatra /applikációs képek, magnó, diavetítő stb./,

illetve a módszerek kombinált alkalmazási módjaira is.

Az oktatási munkaformák közül e témában a ritkábban előforduló csoportos munkaformát alkalmaztuk. Előre kiadott irodalom, megfigyelési szempontok alapján történt az elemzés, melyhez ismét kézbe vettük Az óvodai nevelés programja /Tanterv/ mellé, a foglalkozáson alkalmazott, szemléltetett eszközöket, feladatlapokat stb. /videorészlet/

A képmagnóra felvett pedagógiai szituációkat szükség szerint visszajátszottuk. A szempontok egy része alternatív jellegű is volt, amikor is a hallgatóknak maguknak kellett eldönteni, hogy az óvónői hivatás betöltéséhez szükséges rátermettség - szubjektív és objektív megnyilvánulási formái melyek voltak. A visszacsatolás, s a látottak mintájára, mely pedagógiai képességeket kell fejleszteni magukban, hogy az oktatás didaktikai mozzanatait, saját óvodapedagógusi személyiségjegyeik fejlesztésével, hogyan kell megoldani.

Modell-követő kísérleteket folytattunk hallgatóinkkal. Környezetismeret mikrofoglalkozások formájában vizsgáltuk, milyen hatékony segítséget ad a videofelvétel az önmegfigyelés, a modellazonosulás és az értékelési lehetőség vonatkozásában?

A kísérletek igazolták, hogy az óvodáskorú gyermekekkel a kapcsolatteremtést nagyban segíti a játékoság, az eszközalkalmazás és a metakommunikáció együttese. Tudjuk azt is, hogy minél korábban kerülnek konkrét feladattal kapcsolatba a hallgatók képzésük során, az óvoda gyakorlati tevékenységével, annál hamarabb jelentkezik a

hivatásérzet kiteljesedése. Ezért leggyakrabban többirányú nevelési-oktatási feladattal, kis létszámú gyermekcsoporttal szerveztünk mikrofoglalkozásokat. Az adott szempontok alapján elemeztük. Ennek alaposságához egyre gyakrabban rögzítettük képmagnóra, hogy legyen alkalom a "visszaidézésre" - a jó megoldások megerősítésére, illetve a kevésbé sikerült gyakorlati feladatok okainak feltárására.

A képmagnóra rögzített mikrofoglalkozások előnyei tapasztalatunk szerint a következők voltak.

- A már ismert, szükség szerinti visszajátszás segíti az elemzés sokoldalúságát, objektívabb, előremutató feladatokat határozhattunk meg. /videorészlet/
- A mikrofoglalkozási gyakorlatok szervezése és lebonyolítása intézetünkben nem új kezdeményezés. Az ilyen jellegű gyakorlás hazai és külföldi előzményeiről is már számos helyen tájékozódhattunk. Ezeket a mi sajátos képzési rendszerünkben, a rendelkezésre álló technikai eszközökkel próbáltuk megoldani, és a jelölteket hasznos tapasztalatokhoz juttatni.
- A kapott didaktikai feladatok, pl. szóbeli ismeretközlés módszereinek gyakorlása, egy-egy környezetismereti anyag kérdésekre bontása, gondolkodtató, probléma felvető helyzet megteremtése, a szándékos figyelem felkeltésének és megerősítésének alkalmai stb. voltak a legsikeresebbek.
- A jelölt visszajátszva, saját maga elemezheti, értékelheti, vonhatja le a konkluziót. Mindenképpen haladva a pedagógusi jártasság, készség szintje felé, s a tényleges foglalkozáson majd több figyelmet képes fordítani más ne-

velési-oktatási feladatokra is.

- Jelentősen erősödik a hivatástudat, mivel az elméleti ismeret alkalmat kap a gyakorlásra, egybefonódik a tevékenység-motivációval.
- Több óvónőjelöltnél tapasztaltuk, hogy kevesebb gyermekkel való mikrofoglalkozás, ezek ismétlése oldotta a belső feszültséget, mielőbb megmutatkozhatott az óvónői egyéniség.
- Az óvodapedagógusi képességek mielőbbi kialakulásához egy-egy visszajátszás alkalmával "vallomásaikban" önismeretük alakulásáról szóltak. Segítséget kaptak önmaguk reális megítéléséhez, további önnevelésükhöz.

Pl.: ezeket mondták;

"Igy jobban megismerhetjük önmagunkat."

"Ugy érzem, ezután bátrabban merek gyerekek elé állni."

"Láttam az eredményeimet, de a hibáimat is."

Néhány alkalombeli mikrofoglalkozás után;

"Sokat változtam, nagy személyiségformáló hatása van a filmnek."

"Több segítséget ad ez a továbbiakban, mintha elmondanák hibáimat."

"Inkább csak éreztem a hiányosságaimat, így látom is, így jobban tudom hol kell változtatni."

"Viszontláttam mind azt, amit talán nehezen hinnék el a társaimnak" stb.

El kell mondjuk még, hogy tapasztalatunk szerint a képmagnóra rögzítés kilátásba helyezése, alaposabb felkészülést eredményezett a mikrofoglalkozásokra.

Pl. gyakrabban kérték megtekintésre a gyakorlati tervhez az óvónői foglalkozásokról készült felvételeket. Igényelték a példát, a modellt.

A mikrofoglalkozások ilyen szervezése néhány problémát is felvetett, amelyek óvatosságra, megfontolásra intenek:

- mikrocsoportos foglalkozások vezetését képmagnó rögzítésre nem készítetjük a hallgatókat, egyénileg döntsék el, kérik-e a rögzítést vagy nem.
- ugyanis sok jelölt számára a videotechnika jelenléte zavaróan hat, pl. a behatárolt mozgástér,
- jó néhányan erősen "lámpalázasan" tevékenykednek a kamerák előtt, didaktikai feladataik teljesítményének szintenségét eredményezve. A gyerekek ezt észrevéve megjegyzéseket tesznek, további gátlások.
- előfordul a kamerák előtti tulzott "önmagára-figyelés" némely hallgatónál, mely a feladat megoldásának késleltető tényezőjévé válhat.

A mikrocsoportos foglalkozások képmagnóra rögzítésének hátrányai jó előkészítéssel és szükség szerinti gyakorlással kiküszöbölhetők, és a videotechnika eredményesen alkalmazható a környezetismeret és matematika foglalkozások vezetésében a képességek fejlesztéséhez.

c/ Az óvónőképzős hallgatók természettudományos ismereteinek megalapozását, fejlesztését a bevezetésre kerülő "Természetismeret" tantárgyon, a "Környezetismeret módszertan" korszerűsítésén kívül elősegíthetnénk a "Természettudományi diákkör" ismételt bevezetésével is. Intéze-

tünkben tíz évvel ezelőtt ez már igen eredményesen, tartalmasan működött.

A tudományok minden eddigi mértéket meghaladó gyors fejlődése megköveteli, hogy a ma egyetemi-főiskolai hallgatója már a szakképzettsége megszerzése közben rendelkezék mindazokkal az ismeretekkel, gyakorlattal és lehetőségekkel, amelyek biztosítják, hogy megfeleljen a tudományos és technikai forradalom által támasztott követelményeknek.

A diákköri munkavégzést nagymértékben meghatározza az a körülmény, hogy hány évre terjed a képzés, amellyel párhuzamosan egy-egy diákköri program realizálására sor kerülhet. E tekintetben a főiskolákkal és még inkább az egyetemekkel szemben hátrányos az óvónőképző intézetek helyzete. Egyesek még mindig úgy vélik, túlságosan rövid a 2 éves képzési idő ahhoz, hogy kellő elmélyüléssel végezhesse itt a munkáját a diákköri tag.

Véleményünk szerint - és hisszük, hogy nem vagyunk egyedül nézetünkkel - jól átgondolt programmal, kellően ütemezett munkával és természetesen ebből a tevékenységből nem hiányozható lelkesedéssel maradéktalanul teljesítheti feladatát ez a diákkör az óvónőképzőben.

A fentiek igazolására mindennek előtt arra a körülményre szeretnénk hivatkozni, hogy az első félévre beállított bevezető szakasz fokozott körültekintéssel történő megszervezésével és kissé koncentráltabb programjával, valamint - szorosan erre épülően - a második félévben indított tulajdonképpeni diákköri munkával némileg mérsékelni lehet az egyetemekhez és főiskolákhoz viszonyított rövi-

debb képzési távból származó hátrányokat.

A középiskolai tanulmányok után az intézetbe lépéskor olyan új területek felé terelődik a hallgatóság figyelmé, mint a pedagógia, pszichológia, marxizmus-leninizmus, a gyakorló óvodába tett látogatások során szerzett élmények stb. Mindezek a studiumok és a nyomukban járó emocionális benyomások - később másokkal bővülve - együttesen vezetik el a hallgatót a pedagógiai kulturáltság kialakításához, a hivatástudat motivumainak megismeréséhez, amely éltető ereje lesz egész nevelői tevékenységének.

Nem hiányozhat - természetesen - az óvónőképzős hallgatók eme programjából az a szándék sem, amely az ismeretek /természettudományos/ mélyebben fekvő rétegeinek a kitapintására irányul, s amelynek nyomán szenvedélyesen keresi a valóság igazi arcát.

Természetesen a tanulók érdeklődésének jellegét pontosan fel kell mérni, és messzemenően figyelembe venni a diákköri munka megszervezésében. A rövid képzés miatt nincs lehetőség a hosszúra nyújtott önálló keresgélésre. Semmi esetre sem tartanánk célszerűnek, ha ebben az induló periódusban hiányozna az irányító tanári szó, és nem vennénk figyelembe a patronálással együttjáró megannyi pozitív hatásu lehetőséget.

Arra nem gondolunk, hogy ez az eligazító - segítő szándék a kellő mértéket meghaladja. Csupán az érdeklődésüket kívánjuk felkelteni a természettudományos ismeretek iránt, változatos program, tematika biztosításával.

A diákköri munka természetesen csak előre elkészített

terv szerint folyhat, számüzni kell mindenféle esetleges-
séget, ad hoc helyzetet, egyszóval gazdaságosan ki kell
használni a rendelkezésre álló néhány hónapot.

Éppen ezért a "Természettudományi diákkör" számára a
következő tematika megvalósítását javasoljuk.

Tematika

A programban megjelölt anyag feldolgozása 2 éves terv
alapján és évfolyamok szerint szervezett csoportokban tör-
ténik. A rendelkezésre álló tapasztalatok szerint így le-
het mindenkit foglalkoztató és eredményt felmutató munkát
végezni. A kétéves képzési időből eredően a két évfolyam
hallgatóinak érdeklődése erősen különbözik egymástól. A
természettudományi ismeretnyújtás az első évben eredmé-
nyes, a metodikai jellegű témák viszont a második évben ak-
tuálisak. Vannak aztán olyan tevékenységformák, amelyek
állandó programként kapcsolódnak be az évfolyamok számára
készített tematika megvalósításába.

Tematika I. évfolyam

I. Előadások, vita, megbeszélés:

Nagy előadás: /II. évfolyammal közösen/ Mit kell tudnia
ma az óvónőnek az örökléstanról?

Előadó és vitavezető: diákkörvezető

Hallgatói előadások:

"Emlékeztető előadások a középiskolában szerzett ismeretek
felfrissítésére és elmélyítésére.

Növénytan: a növényrendszer áttekintése, virágtalan és
virágos növények közötti különbség, a növényi szervezet
felépítése /virágos növény alapján/: vegetatív és repro-

duktív szervek.

Állattan: az állatrendszer áttekintése, a gerinctelenek és gerincesek közti hasonlóság és különbség, a gerincesek áttekintése, a madarak és emlősök vázlatos képe.

Embantan: az emberi szervezet a sejt-, szövet-, szerv, szervrendszerek egysége.

Időszzerű és érdeklődésre számottartó témák:

A lélektannal kapcsolatos témák

Korszerű természettudományi témák

A természettudomány és a pedagógiai tapasztalatai
amiről beszélnek!

Tudományos hírszolgálat

A hallgatók spontán vagy tervszerű tevékenységgel szerzett információinak, ismereteinek közös feldolgozása.

Tervszerű csoportmunka: a TV természettudományi jellegű /szelekcióval kiválasztott/ adásainak beépítése a diákköri munkába.

Könyvankét: Különös állatvilág

II. Évfolyamdolgozatok

Előre elkészített tematika alapján választhatók.

III. Gyakorlatok

Növényteni kísérletek

Az érdeklődés fejlesztésére: nyers klorofilloldat készítése. Légzés, párologtatás, vízfelvétel, fotoszintézis vizsgálata. Keményítő kimutatása magvakban.

Metodikai jellegű kísérletek: tropizmus és nasztika előidézése, felismerése, a növényi szövetek víztároló ereje; öntözési kísérlet; csiráztatási kísérletek.

Állattani kísérletek:

Az érdeklődés fejlesztésére: egysejtű állatok a mikroszkóp alatt /Kemo,-fototaxis vizsgálata/. Vércsoport-vizsgálat teszt-savval. Vakfolt-kísérlet. A légy kémiai érzékelésének vizsgálata.

Metodikai jelleggel: az akváriumok vizének rendszeres ellenőrzése /a benne lévő egysejtű állatok tömegének megállapítására/ mikroszkóppal. Pók kaloda beállítása: a pók csak élő legyet eszik. Kísérlet annak kimutatására, hogy a csiga házának védelmi szerepe van.

Kémiai alapismeretek és kísérletek:

Oldás és oldatkészítés /hidegen, melegen/; a folyadékok szűrése; vizlágyítás forralással; A pH fogalma és meghatározása. Az akváriumok pH értékének rendszeres ellenőrzése. Vízkő eltávolítása. A víz halmazállapotának megváltoztatása.

II. évfolyam

Szakdolgozatok: rendszeres konzultáció az önálló tényanyaggyűjtő, feldolgozó, rendszerező munka módszereinek elsajátíttatása.

A munkához /megfigyelés, kísérlet, irodalomgyűjtés/ szükséges anyagok és források rendelkezésre bocsátása.

Mindegyik hallgató más-más óvodai csoportban dolgozik, végzi kísérleteit, megfigyeléseit, gyakorlatát.

Előadások, vita:

Nagy előadás /I. évfolyammal közösen/

Nyilvános.

Téma: Mit kell tudnia az óvónőnek ma az örökléstanról?

Előadó, vitavezető: diákkörvezető

Hallgatói előadások:

Szemléletbővítés, tudományos érdeklődés fokozása céljából:

Korszerű természettudományi kérdések feldolgozása.

A biológia és lélektan tapasztalatát feltáró témák feldolgozása.

A természettudományok és a pedagógia közös területeit vizsgáló témák.

"Amiről beszélnek!"

Metodikai jellegű témák:

A természetismeret tartalmi problémái a környezetismereti foglalkozásokra való felkészülésben.

A világnézeti biztonság szerepe az óvodai természetismereti oktatásban.

Tudományos hirszolgalat:

Előre meghatározott programok megtekintése és megvitatása.

Az óvodai természetismereti oktatás feltételeinek megteremtése.

Természetsarok: A korszerű természetsarok berendezése

A természetsarok növényeinek kiválasztása

Állatok a természetsarokban

Rövid időre a természetsarokba vihető állatok.

A természeti naptár.

Az időjárási naptár.

Az óvoda kertje, udvara.

Fák, bokrok az óvodában.

Játszótér.

Veteményeskert.

Óvodai madárvédelem.

Ahol nincs udvar és nincs kert.

A természetvédelem kérdései.

A világnézeti nevelés megalapozásának lehetőségei.

Gyakorlatok:

Saját óvodáscsoportban és szakgyakorlaton:

A természetsarok gondozása

Természeti és időjárási naptár létesítése és gondozása
eszközök, anyagok, irodalom módszerek gyűjtése az óvo-
dai természetismereti oktatáshoz.

Akvárium és terrárium telepítés

Helyismeret /sétákon, kiránduláson/

Helyi vonatkozású biológiai ismeretek szerzése:

10 féle helyben megtalálható fa felismerése /utcán,
ligetben, parkokban, kertekben, folyóparton, erdőben
stb./

5 leggyakoribb kerti gyomnövény ismerete /amelyek az
óvodai kertben is megtalálhatóak/

10 helyben termesztett leggyakoribb gyümölcsfa ismerete

10 féle, helyben leggyakoribb rovar ismerete

10 féle egyéb, helyben leggyakoribb gerinctelen állat
ismerete

10 féle, helyi viszonylatban leggyakoribb madár is-
merete /a házi szárnyasokon túl/

10 emlős ismerete /a közismert háziállatokon túl/.

Halak közül: ponty, csuka, harcsa, süllő, törpe harcsa, kecsege.

Kétéltűek: levelibéka, kecskebéka, zöldvarangy

Hüllők: fűrgye gyík, vizisikló, rézsikló

/Ha lehet, róluk rajz, ismertetés vagy példány gyűjtése/.

Az élettelen természettel kapcsolatos ismeretek:

A felszín, az időjárás /hőmérséklet, szél, csapadék/
Talaj. Vizrajz.

Az anyagok tulajdonságainak ismerete metodikai céllal
/homok, agyag, víz, sár stb./

Az ember munkájával kapcsolatos ismeretek:

Mezőgazdasági üzemek városunkban.

Mezőgazdasági termelés városunkban.

Az ipari üzemek és az ipari termelés városunkban.

A szállítás, közlekedés városunk és az ország többi része között.

Milyen szerepet tölt be vidékünk a bel- és külkereskedelemben?

Metodikai program:

- 12 akvárium telepítése, illetve szakszerű gondozása a munkacsoport részéről.

Terrárium: fiatal teknős telepítése és gondozása.

- Anyaggyűjtés módjai és lehetőségei. Gyűjtemények készítése metodikai céllal:

termés,-maggyűjtemény. Tollgyűjtemény.

- Időjárási naptár készítése és gondozása azokban a csoportokban, ahol a köri tagok gyakorolnak.

Technikai eszközök megismertetése:

A mikroszkóp használata. A vetítővászon kezelése. A barométer, higrométer felhasználása, működése, elvük, beállításuk.

A távcső használatának megtanítása.

A diavetítőgépek alkalmazásának megismertetése.

/Előre elkészített programok szerint./

Gyakorlati feladatok a hospitálók számára a természetismereti oktatás anyagával kapcsolatban:

Gyakorlókert

1. Madárodu elhelyezése a kertben
2. Madáretető gondozása /téli feladat/
3. Olyan növények elültetése a kertben, amelyek nem a gyerekek munkája körébe tartoznak
4. A gyerekekkel a különböző növények vetése, ültetése, veteményezése
5. Gyömlálás a gyerekekkel a gyakorlókertben
6. Terrárium gondozása
7. A gyerekekkel a terráriumi állatok megfigyeltetése
8. A gyakorlókertben levő növények fejlődésének megfigyeltetése a gyerekekkel
9. Kapálás a gyerekekkel a kertben
10. Virágok szedése, termések, gyümölcsök szüretelése a kertben

Természetsarok

1. A gyermekek növény gondozásának irányítása, ellenőrzése
2. Hajtatásra növények előkészítése
tulipán, sárgarépa, hagyma, burgonyagumó stb.
orgona, fenyő, aranyeső stb.

3. Csirázztatás előkészítése
4. A rügyező ágak megfigyeltetése a gyerekekkel
5. Akvárium gondozása, takarítása
6. Akvárium beállítása az óvónő segítségével
7. Természeti naptár időszerűségéről való gondoskodás
8. Időjárási naptár kezelése a gyerekekkel
9. Madártollgyűjtemény összeállítása a gyerekekkel az általuk gyűjtött tollakból
10. Természyűjtemény készítése a gyerekekkel együtt
11. Maggyűjtemény készítése a gyerekekkel együtt

Tanulmányi séta

1. Őszi jelenségek megfigyeltetése
2. Levelek gyűjtése és utána levélgyűjtemény összeállítása a gyerekekkel
3. Termések gyűjtése természyűjteményhez
4. Téli jelenségek megfigyeltetése
5. A víz halmazállapotváltásainak megfigyeltetése télen a szabadban és a csoportszobában
6. A hó tulajdonságainak megfigyeltetése a szabadban
7. Tavaszi jelenségek megfigyeltetése a szabadban
8. Az időjárás egyes jelenségeinek megfigyeltetése:
eső, hó, jégképződés, jégcsapok keletkezése, szél, meleg, hideg, fagy, stb.
9. Előkészület alapján az óvoda udvarán és közvetlen környezetén található fák megfigyelése, róluk való beszélgetés

A természettudományi diákkör várható eredményei lehetnek:

- A diákkör tagjainak a kísérletek, gyakorlati feladatok megoldása közben szélesedhet természettudományos látóköre.
- Értékelhetik tevékenységük eredményeit, sikerélményeik további tevékenységre serkenthetik őket.
- Segítheti az egyéni alkotó aktivitás kibontakozását, nem egy esetben felszínre hozhatja a rejtett képességeket.
- A diákkör sokirányú tevékenysége segítheti természettudományos szemléletmódjuk megerősödését.
- Kisugárzó hatása a nem diákköri tagokon is mutatkozhat, pozitívan jelentkezhet.
- A nevelési, didaktikai alapelvek itt nem könyvizüen, hanem a valóságban jelentkezhetnek, ezáltal hallgatóink nemcsak alanyai a képzésnek, hanem cselekvő részesei is.

Befejezésül szeretnénk leszögezni, hogy amikor a pedagógusképzés korszerű módszereit és formáit kutatjuk, világosan látni kell, hogy: "...valóban célravezető az oktatásnak csak olyan korszerűsítése lehet, amely a tartalom korszerűsítésével együtt az oktatási folyamat szerkezetének, szervezeti formáinak, módszereinek és eszközeinek egészére kiterjed, s mindezekkel egységben magában foglalja annak a korszerű szemléletmódnak a kiformalódását, amely nélkül a legjobb, a legkorszerűbb szervezeti forma, módszer vagy eszköz sem tudja kifejteni hatását." /20/

Korszerűsítési eljárásaink közül csak néhányat mutattunk be. A pedagógusképzésben szerzett gyakorlatunk egyértelműen bizonyítja, hogy a hivatásra való felkészítésben a különböző tényezők együttes vizsgálata és kölcsönhatásuk feltárása elengedhetetlen. A megnövekedett társadalmi igényeknek csak akkor tudunk eleget tenni, ha a technika, az audio-vizuális eszközök nemcsak mint a dolgok, eszközök, élettelen tárgyak vonulnak be a pedagógiába, hanem megtermékenyítőleg hatnak a tényleges tudás, tapasztalatszerzés aktív folyamatára, és életet öntenek az alkalmazott módszerekbe.

IV. Következtetések, tanulságok

Az óvodai környezetismereti foglalkozások iskolaelőkészítő szerepét vizsgálva megfogalmaztunk bizonyos részkövetkeztetéseket. A vizsgálat során feltárt anyag kritikai elemzése azonban alkalmas általánosabb következtetések, tanulságok megfogalmazására is.

Mindenek előtt megállapíthatjuk, hogy a társadalom fokozott igényeket támaszt az óvodai neveléssel szemben; igényli a gyermekek sokoldalú fejlesztését és megfelelő előkészítését az iskolára.

A 3-6 éves gyermek fejlődése sok tekintetben meggyorsult. Az őket érő környezeti hatások nemcsak megsokszorozódtak és kiszélesedtek, hanem meg is változtak. Ennek minden következményét figyelembe véve, az óvodai nevelésben a gyermekek jelenlegi fejlettségi szintjéhez és teherbírásához kell alkalmazkodni.

Megnövekedett az óvoda iskolaelőkészítő szerepe. Az ebből származó feladatok megkívánják, hogy a nevelő-oktató munkában az iskolareform alapelvei az óvoda sajátosságainak megfelelően érvényesüljenek.

Az óvodai nevelés korszerűsítését a társadalmi igények teszik szükségsszerűvé, de ugyanakkor a társadalmi körülmények, feltételek alapjaiban megszabják a korszerűsítés tartalmát, módját és szintjét is. Az igényt az a valóság termeli ki, amelyben élünk, természetes, hogy ugyanaz a valóság a program korszerűsítésének mércéje is.

Éppen ezért az a törekvésünk, hogy az "Óvodai Nevelési

Program" megfeleljen a szocialista eszmeiségnek, óvodáink számára nyújtson az eddiginél magasabb szintű utmutatást, korszerű legyen a mi viszonyaink között, nem pedig általában, valamilyen elvont elképzeléshez viszonyítva.

A Nevelési Program nem ragadhat be a mába, de nem is szakadhat el attól. Mérlegelnünk kell a mai szintre fejlődött gyakorlatot, a gyakorlatot átható hagyományokat, és a jövőbe mutató fejlődési tendenciákat; a tárgyi, személyi feltételeket abban a perspektívában, hogy a program tartalma visszahat majd a feltételek alakulására; az iskolareform alapelvein formálódó iskolai nevelő-oktató munka - mindenekelőtt az első osztály -, gyakorlatát, fejlődésének tendenciáját, azokat a körülményeket, amelyek között óvodásaink ma és holnap élnek.

A felsorolt társadalmi feltételek állandó mozgásban vannak és változásuk dinamizmusa sem egyenlő. Ebből következően - megítélésünk szerint - a nevelés programjának bizonyos mértékig keretjellegűnek kell lennie, meghatározott keretek, kööttségek között teret engedve a nevelés tartalmi és módszerbeli mozgásának.

A program nem lehet annyira kötött, hogy a tudományok új és új eredményeinek felhasználását a gyakorlatból mindaddig kizárja, amíg egy újabb programban feldolgozásra nem kerül. Ugyanakkor nem lehet annyira nyitott, hogy a különböző áramlatok behatolását a gyakorlatban minden szelekció és tudatos átgondolás nélkül lehetővé tegye.

A tantervek, programok nem örökérvényűek. Jelenlegi körülmények között a tantervek "élettartama" viszonylag

rövid. Ez az óvodai nevelési programra is vonatkozik, tehát a jelenleg igen jónak tartott programban is változásokot kíván az élet.

Szükség lesz viszonylag kis terjedelmű, transzferálható alapvető törzsanyag kidolgozására, melynek segítségével a gyermeki képességek optimális fejlesztése érhető el.

Ez pedig a pedagógia, a fejlődésszichológia tudományok legkorszerűbb eredményeinek felhasználását követeli meg a program szerkesztőitől.

Vizsgálataink során nyilvánvalóvá vált, hogy a jelenlegi óvodai környezetismereti oktatás történetileg megalapozott, mind az oktatás anyagát, mind módszereit és eszközeit illetően. A történeti előzményekben szépen tükröződik a folyamatosság és a megszakitottság dialektikus egysége, amely a gazdasági alapok és a társadalmi igények változásaiból következett.

Az 1953-as óvodai törvény, majd az ezt követő Módszertani Levél és a Nevelőmunka az óvodában c. kézikönyv teremtette meg a materialista tendenciájú környezetismeret oktatást hazánkban.

A tudományos technikai forradalom az óvoda társadalmi jelentőségének megnövekedése, az újabb gyermeklélektani kutatások eredményeként az 1957-es kézikönyv környezetismereti problematikája módosult. Így született meg 1971-ben "Az óvodai nevelés programja".

Az óvodai nagycsoportos környezetismereti program és az első osztályos környezetismereti tanterv összehasonlítása

jóleső érzéssel töltheti el az óvoda irányítóit és a gyakorló nevelőket egyaránt. Az óvodai nevelés programjának nemzetközi sikere után itthon is nagy elismerésnek tekinthető, hogy az általános iskolai tanterv szerkesztői minden eddiginél jobban figyelembe vették az óvodában folyó oktató-nevelő munkát.

Az oktatás anyaga:

1. Szinte valamennyi óvodai témakör "folytatása" megtalálható az 1978. 1. osztályos tantervben. /Kivéve: színek, napszakok/
2. Az első osztályos tanterv nemcsak tematikailag, de arányaiban is jól követi az óvodait. Kb. 50 %-a természetismereti, 50 %-a a társadalmi ismeretek köréből való anyagot tartalmaz. A korábbihoz viszonyítva több lett a természetismereti anyag!
3. Szaporodott az elemi kísérletekre fordított órák száma.
4. Ugrásszerűen emelkedtek a természetes környezetben vezetett óraszámok. /Játékok, kirándulások./
5. Ugyanakkor még mindig túl sok órát fordítanak olyan "hagyományos" ismeretkörökre, - amelyek a gyermekek előtt jórészt ismertek - mint az osztály, az iskola berendezése.

Az oktatás módszerei:

Ezen a téren még inkább érvényesül az összhang az óvoda és iskola között:

1. A "felfedeztetés" került előtérbe az iskolában is - a problémahelyzetből indított tevékenység -, a gyermekek által végzett, megfigyelt egyszerű kísérletek.

2. Tevékenységközpontu lett az iskolai környezetismereti oktatás is. Pontosán meghatározzák a konkrét tárgyi cselekvéseket, a gyűjtőmunka tartalmát, a folyamatos megfigyelés lehetőségeit.
3. Szaporodott a gyermeki tevékenység jobb lehetőségeit megteremtő és a maradandóbb élményeket szerző tanulmányi kirándulások és a helyszini órák száma.
4. Értelmemfejlesztő /logikai/ játékokat vezettek be. Tehát a játékoság is fokozottabban érvényesül.

Az oktatás eszközei:

Tovább gazdagodtak az 1. osztályban az oktatás eszközei, jobban építenek a 6-7 éves gyermekek életkori sajátosságaira.

1. Megjelentek az önálló kísérletek végzésére alkalmas eszközök.
2. Bővültek a grafikai transzparenszek /képsorozatok, képlottók, szókérták stb./.
3. Intenzívebben alkalmazzák az oktatástechnikai eszközöket, a diaképeket, a bábot és a maketteket is.
4. Színes munkafüzetet és feladatlapcsomagot vezettek be.
5. Segédkönyveket jelentettek meg, antológiákat és lexikon-szerűeket.

A fentiekből látható, hogy jobban érvényesül az óvodai nagycsoport és az 1. osztály közötti összhang és egymásraépítettség, ami az 1972-ben megfogalmazott oktatáspolitikai párthatározatnak is megfelel.

Az iskolába menő gyerekek tájékozottságában szembe-tűnően felismerhető a Nevelési Program környezetismereti

anyaga és követelményrendszere. Az óvoda tehát meghatározott ismeretkörökben általánossá teszi a hatévesek tájékozottságát, kiegyenlíti a spontán tájékozottságból eredő különbségeket és elrendezi különböző csatornákon szerzett tapasztalataikat.

Az óvoda által tervszerűen szervezett megismerési folyamatban a tapasztalatokból sok olyan részlet marad meg a gyermekben, amely a későbbi ismeretté formálódáshoz alapot szolgáltat.

Az óvoda tervszerűen, rendszerbe foglalva, sokoldalúan megfigyeltetve és cselekvéssel, gondolkodással összekötve, főleg felidézhető alapélményeket nyújt a későbbi tanulmányi anyag megértéséhez, elsajátításához.

A gyermekek tájékozottsága az évszakok témakörben széleskörű. A természeti környezetben az állatokkal kapcsolatos ismereteik hiányosak, kevés a közvetlen megfigyelési lehetőségük.

A növények között a fát, virágot ismerik, konkrét fajtaikat is fel tudják sorolni.

A technika világában a közlekedési eszközök, járművek körében megfigyelnek, felfognak olyan, a későbbi fizika ismeretében tartozó tulajdonságokat - sebesség, hajtóerő, mozgás -, amelyek a Nevelési Programban jelenleg nem szerepelnek.

A társadalmi környezetben nagyon jól eligazodnak a gyerekek azokban a dolgokban, jelenségekben, amelyeket tapasztalati úton felfoghatnak: család, óvoda, munka stb.

A technikán kívül is foglalkoztatják a gyerekeket a

környezetismeretbe tartozó dolgoknak olyan jellemző vonásai, amelyekre jelenleg a Nevelési Program nem tér ki.

A természettudományos neveléshez kapcsolódóan:

- az anyag: mi miből van?
... /élőlénynél, tárgynál, folyadéknál/;
- az élő fogalma: az embernél, az állatnál és a növénynél
... is körüljárják a fogalmat
... /mozgás, helyváltoztatás, táplálkozás, fejlődés, szaporodás/.

A társadalmi környezethez kapcsolódóan:

- A város és a falu, amelyek lakóterület jellegét a gyerekek a maguk nyelvi szintjén megfogalmazzák.
- Az ember társadalmi volta:
családból való, dolgozik, gondolkodik, beszél stb.

A tájékozottságukat képező tapasztalati anyag a valóságból merített.

Ahhoz, hogy a jelenlegi óvodai környezetismeretoktatásunk még tökéletesebben oldhassa meg feladatát, szükséges, hogy a hagyományok ismeretében, a mai haladás feltételeinek megfelelően korrigáljuk a fellelhető és feltárt hiányosságokat. Csak így érhetjük el, hogy gyermekeink biztosabban, a cselekvés örömeivel fedezhessék fel és hódítsák meg folyton változó világunkat, s ezáltal az iskolai oktatásra is alaposabban készülhessenek fel.

Az óvodai nevelést a napi gyakorlat során szerzett
tapasztalatok bizonyos módosításokra kényszerítik, ezzel
az óvónőképzésnek is számolni kell, mert a felkészület-
lenség talán megoldhatatlan problémák elé állíthatná a

jövő óvónőit.

Az óvónőképzés színvonala növelésének igénye tehát szervesen összefügg az óvoda koncepciójának mindinkább megmutatkozó átalakulásával.

A világszerte érvényesülő fejlődési vonal az átfogó képzés irányába mutat. Az egységes pedagógusképzés koncepcióját, az intézménytípusok közötti integrációt mi is próbáljuk megvalósítani, mégpedig oly módon, hogy intézetünkben tanítói speciálkollégium bevezetésének konkrét tervén dolgozunk.

Az óvónők és tanítók képzésének már eddig is voltak közös tartalmi elemei: közös tárgyak, programok, tematikák a marxizmus-leninizmus, a pedagógia és a pszichológia tárgyaiban. E tárgyakból közösek a tankönyvek, szöveggyűjtemények, példatárak is.

A tanítóképzők az óvodákkal tartalmi kapcsolatot alakíthatnak ki az anyanyelvi tárgyak, a matematika és a környezetismeret módszertan terén is.

Alapvető fontosságu jelenleg a tartalmi korszerűsítés, az óvónőképzők esetében a természettudományos ismeretekre való hangsúlyozottabb koncentráció. /Az egyoldalúan humán felvételi rendszer kiegészítése, Természetismereti tantárgy bevezetése, Természettudományi diákkör szervezése./

A korszerűsítést szükségessé teszi a képzésben részes tudományok állandó fejlődése is.

Szükséges felkészülnünk egy, a korszerűsödő intézményi szervezettel adekvát tantervelméleti koncepció, vagy

pontosabban tanterv- és programkészítési, oktatástervezési metodika kidolgozására. Ennek a feladatnak két igen fontos feltétele van: a merev tantárgyi szemlélet felszámolása és a felsőoktatás módszertani kulturájának tervszerű emelése.

Fontos feladatnak jelöltük meg a korszerű technikai eszközök felhasználásával a módszeres eljárások tökéletesítését annak a felismerésnek az alapján, hogy a pedagógusképzésben biztosítani kell a tevékeny ismeretszerzést, az érdeklődésben a választás szabadságot, az egyéni kezdeményezést, az önállóságot.

Ha pedagógusaink jelenlegi képzési rendszerét vizsgáljuk, nem szégyenkezhetünk, de azt is látnunk kell, hogy egyre több országban erősödnek a pedagógusképzés színvonalának emelésére irányuló törekvések.

Nálunk is a képzési tartalomban meglévő rendszeren belül fel kell erősíteni az óvoda iskolaelőkészítő funkciójából adódó konkrét feladatokat, egyes témákban ki kell emelni a kerettantervben, az oktatói tematikában, az oktatás folyamatában pedig ezeket alaposan ki kell munkálni.

Az óvodai nevelés célja, amelynek megvalósítása elől nem térhet ki, de nem is akar kitérni az óvoda és az óvodapedagógusok egyre növekvő tábora, csak e sokrétű feladatokra jól felkészített szakemberekkel oldható meg.

A nevelés hatékonyságával biztosítani kell, hogy a holnap embere a megváltozott társadalmi és gazdasági körülmények között is teljes és emberhez méltó életet éljen, legyen képes megoldani azokat a feladatokat és problémákat: "amelyek sohasem azonosak a tegnapiakkal vagy a régebbiekkel"/21/

Végezetül köszönetet mondunk Dr. Ágoston György Professzor Urnak, disszertációnk elkészítéséhez nyújtott tanácsaiért, javaslataiért és mindazért a segítségért, amit nyújtott munkánk minél eredményesebb elvégzéséhez.

Idézetek jegyzéke

1. Az 1953. évi III. törvény a kisdédóvásról, Rendtar-
tás az óvodák számára, Tankönyvkiadó, 1954. 3. o.
2. Balogh Eszter: Az óvónők kézikönyvének előkészítő
munkálatairól, Óvodai Nevelés, 1954.
286-87. o.
3. Dr. Jóboru Magda: Bevezető - Nevelőmunka az óvodában,
Tankönyvkiadó, 1957. 5. o.
4. Nevelőmunka az óvodában, Tankönyvkiadó, 1957. 135. o.
5. Ugyanott 155. o.
6. Iványi Gergely: A környezetismeret óvodai oktatásáról,
Magyar Óvónőképzők Neveléstudományi
Közleményei, 1965. 177. o.
7. Ugyanott 183. o.
8. Az óvodai nevelés programja, Tankönyvkiadó, 1971.
211. o.
9. Ugyanott 199. o.
10. Iványi Gergely: Környezetismeret a nevelési program-
ban, Óvodai Nevelés, 1970. 12.sz. 9.o.
11. Szabadi Ilona: Környezetismeret az óvodában, Országos
Pedagógiai Intézet, 1974, 15. o.
12. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve, Kiadja
az Országos Pedagógiai Intézet, 1980. 3. o.
13. Ugyanott 4. o.
14. Ugyanott 24. o.
15. Jerome S. Bruner: A nevelés folyamata, A pedagógia
időszerű kérdései külföldön, Tan-
könyvkiadó, 1968. 39. o.

16. Ugyanott 43. o.
17. Dienes Zoltán: Építsük fel a matematikát, Gondolat, Budapest, 1973. 21. o.
18. Ugyanott 29. o.
19. Irányelvek az általános iskolai pedagógusképzés korszerűsítéséhez, 1969. MM. Ped.képző Osztály, 3. o.
20. Nagy Sándor: Korszerű módszerek és eszközök az iskola-reform szolgálatában, ELTE. Pedagógiai Közlemények 4. sz. 17. o.
21. Roger Gal: Hol tart a pedagógia? Gondolat Kiadó, 1967. 34. o.

Felhasznált irodalom

1. A gimnáziumi nevelés és oktatás terve, Oktatási Minisztérium, Tankönyvkiadó Vállalat, 1980.
2. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve, Kiadja az Országos Pedagógiai Intézet, 1980.
3. Az óvodai nevelés programja, Tankönyvkiadó, Budapest.1971.
4. Az óvodai program megvalósításának útján, Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1980.
5. A tanítóképző főiskolák tanterve, Az 1980-81-es tanévtől, Oktatási Minisztérium Kiadványa
6. Dr. Ágoston György: Neveléstudomány, Tankönyvkiadó, Budapest.1973.
7. Dr. Ágoston György: A középiskolák feladatai a pedagóguspályára irányításban, Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben, I. Művelődési Minisztérium Kiadványa. Debrecen. 1979.
8. Ágoston - Nagy - Orosz: Mérési módszerek a pedagógiában, Tankönyvkiadó, Budapest. 1971.
9. Babodi Béla: Az oktatás és képzés korszerű módszereinek kutatása, alkalmazása és eredményei hallgatóink óvónői hivatásra való felkészítésében, Óvónőképzés és Óvodai Élet, A Magyar Óvónőképző Intézetek Nevelés-

tudományi Közleményei, VII. kötet 1969.

10. Bakonyi Pál: Az általános iskola jövőjéről hozzászólás ürügyén, Pedagógiai Szemle. I. 1974.
11. Dr. Barkóczy Ilona - dr. Putnoky Jenő: Tanulás és motiváció, Tankönyvkiadó, Budapest. 1967.
12. Boros Dezső: A pedagógiai tárgyak integrált oktatása és a tanárképzés, Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben. II. Művelődési Minisztérium Kiadványa. Debrecen. 1979.
13. Bury Lászlóné: Tájékoztató a nevelési program végrehajtásával kapcsolatos eredményvizsgálatról, Óvodai Nevelés. 1980.
14. Csonka Csabáné: Az 1-3. osztályos környezetismereti munkafüzetek tanításának tapasztalatai, Pedagógiai Szemle. XXVII. évf. 1. sz. 1982. január
15. Dávid Imre - Bánfy Dezső: Az óvodai foglalkozások és az alsótagozatos tantárgyak kapcsolata, OMPO. Kiadványa. 1977.
16. Dudás János: Az óvónői hivatás gyakorlására felkészítő pedagógiai munka néhány időszerű kérdése,
A Magyar Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei. VII. kötet. 1969.
17. Embereszmények a pedagógiában, A pedagógia időszerű kérdései külföldön, Tankönyvkiadó, Budapest. 1974.

18. Gáty Jenő: Az oktatás módszertani korszerűsítésének kérdései a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karán, Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben. I. Művelődési Minisztérium Kiadványa. Debrecen. 1979.
19. Dr. Hadnagy László: A környezetismeret tanítása, Tanítóképző Főiskolák Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest. 1977.
20. Dr. Harsányi Ernőné: Az óvoda jelenlegi helyzete, a nevelő-oktató munka színvonalának emelését célzó néhány észrevétel, javaslat, OMPO. Kiadványa. 1977.
21. Dr. Hermann Alice: Óvodás koru gyermekek tájékozottsága a világban, Tankönyvkiadó, 1963.
22. Dr. Hermann Alice: Az óvoda és az óvónőképzés, Nevelésügyünk husz éve, Tankönyvkiadó, 1965.
23. Dr. Hermann Alice: Óvodás gyermekek ismeretszerzési motivációja, Pedagógiai Szemle. 1974.
24. Dr. Hermann Alice - Tóth Andrásné: A gyermek értelmi képességének fejlesztése az óvodában, OPI Kiadvány Budapest. 1963. DT:2430.

25. Dr. Hermann Alice: Az óvodai oktatás didaktikájához:
A motiváció, Pedagógiai Szemle
1969. 7-9. sz.
26. Iványi Gergely: A környezetismeret óvodai oktatásáról,
Magyarországi Óvónőképző Intézetek
Tudományos Közleményei. 1965.
27. Justné Kéry Hedvig: Problémamegoldás és szabadbeszél-
getés menetében előforduló gondol-
kodási műveletek elemzése nagy-
csoportos óvodásoknál, Pszicholó-
giai Szemle 1964.
28. Justné Kéry Hedvig: Sajátos problémamegoldások 5-6 éves
korban, Előadás kivonatok. A MPI
II. Tudományos Nagygyűlésről 1965.
29. Justné Kéry Hedvig: Az óvodáskorú gyermek gondolkodá-
sának sajátosságai, Pszichológia a
gyakorlatban 12.
Akadémiai Kiadó Budapest 1968. 1.
30. Dr. Kovács György: Az óvónőképzős módszertani jegyze-
tek óvodadidaktikai szempontu bírál-
lata, Magyarországi Óvónőképző In-
tézetek Neveléstudományi Közlemé-
nyei. VI. k. 1968.
31. Dr. Kovács György: Az óvoda iskolaelőkészítő funkciója
a jövő iskolarendszerében,
Az óvoda iskolaelőkészítő szerepé-
ből adódó feladatok, Oktatási Mi-
nisztérium Pedagógusképző Osztály

32. Dr. Krajnyák Nándor: Óvodai oktatás és irányító értékelés, 150 éves a magyar óvoda, Óvónőképző Intézetek III. Tudományos Ülésszaka. Oktatási Minisztérium Kiadványa. 1978.
33. Dr. Lénárd Ferenc - Justné Kéry Hedvig: A gondolkodási műveletek jelentkezése nagycsoportos óvodásoknál a szervezett foglalkozás keretében, Pszichológiai Tanulmányok. 1964. VI. kötet
34. Lovász Imréné: Építsünk jobban az óvoda munkájára!
A Tanító VIII. évf. 1970. jan. 1. sz.
35. Mack Kenzie - Eraut - Jones: Tanítás és tanulás, Új módszerek és eszközök a felsőoktatásban, Felsőoktatási Pedagógiai Tanulmányok. Budapest. 74.
36. Marx György: Természettudományos műveltség, Műveltségkép az ezredfordulón, Kossuth Könyvkiadó 1980.
37. Nagy Attiláné: A differenciált oktató-nevelő munkából adódó speciális feladatok az óvónőképzésben, OMPO. Kiadványa. 1977.
38. Dr. Nagy József: 5-6 éves gyermekeink iskolakészültsége, Budapest Akadémiai Kiadó, 1980.
39. Nagy Sándor: A tantervi kutatások és az oktatáselmélet jövője, Pedagógiai Szemle. 1973. 1. sz.

40. Nevelőmunka az óvodában, Utmutatás óvónők számára,
Tankönyvkiadó, Budapest. 1958.
41. Pirisi Jánosné - Székely Róbertné: Munkafüzeti utmu-
tató, az általános iskolai 1. és 2.
osztályos környezetismeret tanítá-
sához, Tankönyvkiadó, Budapest
42. Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai,
Akadémiai Kiadó Budapest. 1964.
43. Dr. Sipos Sándorné - Dr. Hadnózy Tibor: Természetis-
meret, Kézirat, Tankönyvkiadó,
Budapest. 1978.
44. Szabadi Ilona: Óvodai oktatás - iskolára előkészítés
a hazai óvodákban, Pedagógiai Szemle.
1975. 9. sz.
45. Szabadi Ilona: Korszerű nevelési program - korszerű
nevelés, MOINK. 1969.
46. Szabadi Ilona: 3-6 éves gyermek és az oktatás,
A 3-6 éves gyermek átalakuló társadal-
munkban, Kossuth Könyvkiadó, 1966.
47. Szabadi Ilona: Tájékozottság és gondolkodás a neve-
lési program alapján,
Óvodai Nevelés. 1981.
48. Szabó László: Az óvoda jelene és jövője,
Óvodai Nevelés 1975. 4. sz.
49. Szentágothai János: Állásfoglalás a távlati műveltség
tartalmáról, Műveltségkép az ez-
redfordulón, Kossuth Könyvkiadó
1980.

50. Szücs Ervin: A technikai műveltség, Műveltségkép az ezredfordulón, Kossuth Könyvkiadó 1980.
51. Torsten Husén: Iskola az ezredfordulón,
A pedagógia időszerű kérdései külföldön,
Tankönyvkiadó, Budapest 1972.
52. F. Várkonyi Zsuzsa: Tájékozottság és kompetencia,
Óvodáskorúak személyiséglélektani
vizsgálata, Pszichológia a gyakorlatban 36. k. Akadémiai Kiadó
Budapest. 1978.